

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
EKONOMIKAS UN VADĪBAS FAKULTĀTE
Ekonomisko sistēmu vadības teorijas un metožu katedra

Eiro ieviešanas cēloņu-seku sakarību novērtēšana Latvijā
An estimation of cause and effect of Euro adoption in Latvia

BAKALAURA DARBS

Autors: Vadības zinību bakalaura studiju programmas
studiju virziena *Vide un uzņēmējdarbības vadība*
4. kursa studente **Natālija Obuhova**
Studenta apliecības Nr. no08008

Darba zinātniskais vadītājs:
Dr. habil. oec., profesore **Ludmila Bandeviča**

Rīga 2012

ANOTĀCIJA

Bakalaura darba aktualitāti nosaka Latvijas vairāku gadu virzība uz eiro ieviešanu un grūtības šī mērķa sasniegšanā. Latvijas plāns ieviest eiro 2014. gadā pagaidām nav ieguvis ne sabiedrības, ne politiķu viennozīmīgu atbalstu. Skeptisku sabiedrības attieksmi pret eiro ieviešanu var skaidrot ar eiro zonas stabilitātes samazinājumu un iekšējām problēmām, Latvijas iedzīvotāju nepietiekamu informētību par eiro ieviešanas procesu un sekām, ka arī zemu labklājības līmeni salīdzinājumā ar citām eiro zonas valstīm.

Bakalaura darba autore vēlas novērtēt šo šaubu pamatotību un pievēršas eiro ieviešanas cēloņu-secu sakarību novērtēšanai Latvijā. Bakalaura darba mērķis ir izpētīt eiro ieviešanas cēloņus, novērtēt tās iespējamās ekonomiskās sekas Latvijā un to ietekmes nozīmīgumu uz Latvijas tautsaimniecību.

Šī mērķa sasniegšanai autore veic Eiropas Savienības valstu un Latvijas zinātniskās literatūra, ka arī zinātnisko institūciju publikāciju analīzi, normatīvo dokumentu analīzi, ekonomisko rādītāju statistisku analīzi un klasteranalīzi. Autore definē eiro ieviešanas priekšrocības un trūkumus Latvijā un izstrādā četrus Latvijas attīstības alternatīvus scenārijus pēc eiro ieviešanas.

Bakalaura darbs sastāv no trim nodaļām. Bakalaura darba pirmajā nodaļā autore pievēršas eiro zonas integrācijas un ekonomiskās konverģences teorētiskas un metodoloģiskas bāzes izpētei. Pamatojoties uz teorētisko un metodoloģisko bāzi, autore novērtē dalībvalstu un kandidātvalstu nominālās un reālās konverģences līmeni un ar klasteranalīzes palīdzību definē būtiskākas eiro zonas problēmas un Latvijas iespējamās grūtības pēc dziļākas integrācijas eiro zonā.

Bakalaura darba otrā nodaļa tiek veltīta ārvalstu eiro ieviešanas pieredzes apskatam, īpašu uzmanību pievēršot eiro ieviešanas procesam Slovākijā un Igaunijā. Pamatojoties uz šo analīzi ir noteiktas Latvijas eiro ieviešanas priekšrocības un trūkumi, noteiktas svarīgas sfēras, kas Latvijai jāattīsta, lai maksimizētu eiro ieviešanas priekšrocības.

Bakalaura darba trešajā nodaļā tiek analizēts Latvijas sagatavošanas periods (2012. - 2013. gadi) eiro ieviešanai, tiek noteiktas Latvijas iespējamās problēmas Māstrihtas kritēriju sasniegšanā un sniegti priekšlikumi to risināšanai. Trešās nodaļas ietvaros ir izstrādāti četri alternatīvi Latvijas attīstības scenāriji 2014. - 2015. gadam, kas balstās uz nosacījuma, ka Latvija spēs ieviest eiro 2014. gadā. Scenāriju izveide balstās uz Latvijas attīstību ietekmējošiem ārējiem un iekšējiem faktoriem. Scenāriji attēlo četras eiro zonas ekonomikas stāvokļa un Latvijas konkurētspējas līmeņa kombinācijas, balstoties uz kurām tiek novērtēts eiro ieviešanas secu nozīmīgums Latvijā.

Bakalaura darba svarīgākie secinājumi ir sekojošie: Latvijas attīstība eiro zonā ir atkarīga no eiro zonas ekonomikas stāvokļa un Latvijas attīstības rakstura. Latvijai jāturpina veikt strukturālas tautsaimniecības reformas, kas palielina Latvijas ekonomikas konkurētspēju un reālās konverģences līmeni. Ja šīs reformas būs efektīvas, palielināsies tiešie un netiešie ieguvumi no eiro ieviešanas un to nozīmīgums Latvijas tautsaimniecībā.

Bakalaura darbs sastāv no ievada, trim nodaļām, secinājumiem, problēmām un priekšlikumiem to risināšanai, kā arī izmantotās literatūras un avotu saraksta. Bakalaura darba apjoms, neieskaitot pielikumus, ir 78 lapaspuses. Darbs ir uzrakstīts latviešu valodā un tajā ir iekļautas 16 tabulas, 18 attēli un 2 pielikumi.

ATSLĒGVĀRDI: *eiro ieviešana, ekonomiskā konverģence, klasteranalīze, scenāriju analīze*

ANNOTATION

The necessity of the bachelor's thesis consists in Latvia's progression to euro adoption and difficulties connected with it. The plan of adopting euro in 2014 has not straightforwardly obtained neither social nor political support in Latvia. The reasons for a sceptical attitude to euro adoption are euro zone's instability and internal problems, low level of knowledge about the process and effects of euro adoption in Latvia's society, low standard of living in comparison with other euro zone countries.

The author of the bachelor's thesis wants to evaluate the ground of this uncertainty and estimate the cause and effect of Euro adoption in Latvia. In this bachelor's thesis author sets a goal to study the cause and evaluate the possible effects of euro adoption in Latvia and the importance of these effects in the economy of Latvia.

In order to meet the goal the author analyzes scientific publications and reports of Latvian and foreign scientific institutions and experts, performs statistical, comparative and cluster analysis of economic indicators. The author defines advantages and disadvantages of euro adoption and generates four alternative scenarios of Latvia's development in euro zone.

Bachelor's thesis consists of three sections. In the first section the author studies the theoretical and methodological aspects of integration and economic convergence. In this section the author evaluates the level of nominal and real convergence of euro zone member states and candidates. The cluster analysis is applied in this section to define main problems of euro zone and possible difficulties for Latvia after complete integration in the euro zone.

In the second section the author reviews international experience of euro adoption paying more attention on euro adoption process in Estonia and Slovakia. According to this analysis the advantages and disadvantages of euro adoption in Latvia are stated. Spheres, important for Latvia's sustainable development, which should be developed in order to maximize the benefits of euro adoption, are also defined.

Third section is devoted to Latvia's preparatory period (2012 - 2013) for euro adoption. In this section the difficulties to comply with the nominal convergence criteria are mentioned and possible solutions to this problem are defined. Four Latvia's development scenarios that are based on condition that Latvia adopts euro in 2014 are generated in this section. Scenarios show four combinations of euro zone economic conditions and the competitiveness level of Latvia, based on which the euro adoption effects are evaluated.

The main bachelor's thesis conclusions are: the development of Latvia in euro zone depends on economic conditions of other euro zone member countries and the nature of development of Latvia. Latvia has to continue implementing structural economic reforms to

increase its competitiveness and the level of real convergence. Effective implementing of these reforms will let Latvia increase its direct and indirect benefits of euro adoption.

Bachelor's thesis consists of introduction, three sections, conclusions, identified problems and their solution options, as well as list of references. Besides appendices this paper is 78 pages long, it is composed in Latvian and there are 16 tables, 18 illustrations and 2 appendices in it.

KEYWORDS: *euro adoption, economic convergence, cluster analysis, scenario analysis*

SATURS

SAĪSINĀJUMU UN NOSACĪTO APZĪMĒJUMU SARAKSTS	1
IEVADS	2
1. EIRO IEVIEŠANAS PRIEKŠNOTEIKUMI LATVIJĀ	5
1.1. Eiro ieviešanas teorētiskā un metodoloģiskā bāze	6
1.2. Latvijas un citu ES valstu nominālās konverģences salīdzinošā analīze	14
1.3. Latvijas un citu ES valstu reālās konverģences salīdzinošā analīze	17
1.4. Latvijas un citu ES valstu nominālās un reālās konverģences klasteranalīze	23
2. EIRO IEVIEŠANAS SEKU ANALĪZE	27
2.1. Eiro ieviešanas ieguvumi un zaudējumi Latvijā.....	28
2.2. Slovākijas eiro ieviešanas pieredzes analīze	37
2.3. Igaunijas eiro ieviešanas pieredzes analīze	47
3. EIRO IEVIEŠANAS SEKU NOZĪMĪGUMA NOVĒRTĒJUMS	54
LATVIJĀ LĪDZ 2015.GADAM.....	54
3.1. Eiro ieviešanas gaidu efekts Latvijā	54
3.2. Eiro ieviešanas seku novērtējums Latvijā pēc alternatīvajiem scenārijiem	62
SECINĀJUMI.....	73
PROBLĒMAS UN PRIEKŠLIKUMI TO RISINĀŠANAI	76
LITERATŪRAS AVOTU SARAKSTS.....	77
PIELIKUMI.....	81
1. <i>pielikums</i>	82
2. <i>pielikums</i>	83

SAĪSINĀJUMU UN NOSACĪTO APZĪMĒJUMU SARAKSTS

CSP – Centrālā statistikas pārvalde	AT – Austrija
ECB – Eiropas Centrālā Banka	BE – Beļģija
EFSF – Eiropas Finanšu Stabilitātes Fonds	BG – Bulgārija
EK – Eiropas Komisija	CY – Kipra
EMS – Ekonomikas un monetārā savienība	CZ – Čehija
ERAF – Eiropas reģionālās attīstības fonds	DE – Vācija
ES – Eiropas savienība	DK – Dānija
ES27 – Eiropas savienības 27 dalībvalstis	EE – Igaunija
ESM – Eiropas Stabilizācijas Mehānisms	ES – Spānija
EZ – eiro zona	FI – Somija
FM – Finanšu ministrija	FR – Francija
IIN – Iedzīvotāju ienākuma nodoklis	GR – Grieķija
IKP – Iekšzemes kopprodukts	HU – Ungārija
KF – Kohēzijas fondi	IE – Īrija
LB – Latvijas Banka	IT – Itālija
LR – Latvijas Republika	LT – Lietuva
LU – Latvijas Universitāte	LU – Luksemburga
NVS – Neatkarīgo valstu sadraudzība	LV – Latvija
OECD – Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija	MT – Malta
OVZ – Optimālā valūtas zona	NL – Nīderlande
PPS – pirktpējas paritātes standarts	PL – Polija
PVN – Pievienotās vērtības nodoklis	PT – Portugāle
SVF – Starptautiskais Valūtas Fonds	RO – Rumānija
TĀI – Tiešās ārvalstu investīcijas	SE – Zviedrija
VKM II – Valūtas kursa mehānisms II	SI – Slovēnija
VSAI – Valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas	SK – Slovākija

IEVADS

Bakalaura darba aktualitāti nosaka Latvijas nākotnes izredzes ieviest eiro 2014. gadā, kas pagaidām nav ieguvušas ne sabiedrības ne politiķu viennozīmīgu atbalstu. Viedokļu dažādību var skaidrot ar pašreizējo eiro zonas stabilitātes samazinājumu un starptautiskās reputācijas pasliktināšanos, ka arī nepietiekamu pētījumu skaitu, kas ir veltīti tieši Latvijas paredzamo ieguvumu no dalības eiro zonā nozīmīguma novērtēšanai. Darbā tika apskatīti Latvijā veiktie pētījumi [8;10;11], kas pievēršas Latvijas un eiro zonas konverģences procesu padziļinātai analīzei un vispusīgai eiro ieviešanas seku analīzei. Darba tapšanas gaitā tika veltīta uzmanība ārvalstu pētījumiem, kas pievēršas vienotas valūtas ieviešanas seku analīzei citās eiro zonas dalībvalstīs [16;22;25;12;15;24;54].

Eiro zonas izveidošana ir eksperiments, kuram nav mūsdienīgo precedentu, tāpēc tā neveiksmes risks ir liels. Tradicionāli pastāvot lielam zaudējumu riskam, pastāv arī milzīga ieguvuma iespējas, kuras ir izmantojusi Igaunija, kas iestājas eiro zonā 2011. gadā. Iestājoties parādu krīzi pārdzīvojošā eiro zonā, Igaunija „vinnēja” straujo izaugsmi un citus tiešus un netiešus ieguvumus.

Eiro ieviešanas cēloņi tiek analizēti, balstoties uz Optimālās valūtas zonas teorijas postulātiem, kuru pamatlicējs ir pētnieks Roberts Mandels [19]. Viņa idejas tālāk attīstīja MakKinnons un Kenens [18]. Vēlākie pētījumi [21;8;17;18;23] (Rose, Stanley, Engel, Edwar, Magenzo) vairāk pievēršās ekonomiskās un monetārās savienības darbības praktiskajiem aspektiem, mēģinot izteikt kvantitatīvi dalībvalsts ieguvumus no ārējas tirdzniecības uzplaukuma, ekonomiskās integrācijas padziļināšanas u.c. faktoriem. Pētnieki pievēršās arī zaudējumu no atkarības monetārajā un fiskālajā politikā analīzei un to samazināšanas iespējām.

Bakalaura gaitā tiek novērtēts pašreizējais eiro zonas stāvokļa „veselīgums” (esošo dalībvalstu atbilstība izvirzītiem kritērijiem), novērtēts Latvijas gaidāmais izdevīgums no iestāšanās valūtas savienībā. Bakalaura darba tapšanas gaitā veikta Slovākijas un Igaunijas eiro ieviešanas pieredzes izpēte ļāva izkristalizēt Latvijas īpatnējās eiro ieviešanas problēmas, kas var samazināt gan tiešus gan arī netiešus ieguvumus no šī pasākuma. Uz izstrādāto Latvijas attīstības scenāriju pamata ir veikta eiro ieviešanas seku nozīmīguma analīze, ņemot vērā dažādas eiro zonas attīstības perspektīvas un Latvijas ekonomikas nākotnes attīstības raksturu 2014. - 2015. gadā.

Bakalaura darba mērķis: Izpētīt eiro ieviešanas cēloņus, novērtēt tās iespējamās ekonomiskās sekas Latvijā un to ietekmes uz Latvijas tautsaimniecību nozīmīgumu.

Bakalaura darba mērķa sasniegšanai **veicamie uzdevumi**

1. Noskaidrot eiro zonas efektīvas darbības priekšnoteikumus;
2. Novērtēt Eiropas Savienības dalībvalstu atbilstību šiem priekšnoteikumiem;
3. Novērtēt Latvijas saimniecības atbilstību eiro ieviešanas priekšnoteikumiem;
4. Veikt ES valstu nominālās un reālās konverģences novērtējumu;
5. Klasificēt Eiropas Savienības valstis pēc to reālās un nominālās konverģences līmeņa;
6. Apkopot Latvijas gaidāmās priekšrocības un trūkumus no eiro ieviešanas;
7. Novērtēt Slovākijas un Igaunijas eiro ieviešanas pieredzi;
8. Veikt Slovākijas un Igaunijas salīdzinošo analīzi ar Latvijas ekonomiku un uz šīs analīzes pamata novērtēt Latvijas sagatavotību eiro ieviešanai un tās iespējamās sekas;
9. Pēc Igaunijas un Slovākijas pieredzes noteikt eiro ieviešanas organizatoriskās puses, kuras Latvijai ir nepieciešams pilnveidot;
10. Novērtēt Latvijas sagatavotības līmeni eiro ieviešanai un noteikt problēmas, kas var to apdraudēt 2012.-2013. gadā;
11. Novērtēt eiro ieviešanas sekas Latvijā un to ietekmes uz Latvijas tautsaimniecību nozīmīgumu dažādu eiro zonas un Latvijas attīstības scenāriju apstākļos.

Pētījuma objekts: Eiro ieviešana Latvijā

Pētījuma priekšmets: Eiro ieviešanas cēloņu-seku sakarības

Pētīšanas metodes: zinātniskās literatūras un dažādu valstu zinātnisko institūciju publikāciju analīze, normatīvo dokumentu analīze, kvantitatīvas (statistikas metode, klasteranalīzes metode, korelācijas metode) un kvalitatīvas (grupēšanas metode, salīdzinošā analīze, scenāriju metode) analīzes metodes.

Pētījuma perioda pamatojums: Eiro zonas valstu ekonomiskās konverģences vērtējums tiek sniegts uz 2010. gada stāvokli, Latvijas eiro ieviešanas sekas tiek analizētas divos laika periodos – pirms eiro ieviešanas 2012. - 2013. gadā un pēc eiro ieviešanas 2014.- 2015. gadā.

Bakalaura darbs sastāv no trim nodaļām. **1. nodaļā** tiek noteikta ekonomiskās integrācijas būtība un veidi, ka arī pamatota tās nepieciešamība eiro zonas efektīvai funkcionēšanai. Tiek apskatīti ekonomiskās konverģences dažādi aspekti un ir veikts to veidu un iespējamo izpēti metožu apkopojums. Tiek novērtēts Eiropas savienības valstu nominālās un reālās konverģences līmenis un, pamatojoties uz to, valstis tiek sadalītas klasteros. Tiek noteiktas Latvijas un pārējo kandidātvalstu iespējamās problēmas saistībā ar ārējiem eiro

zonas funkcionēšanas faktoriem, ka arī analizētas Latvijas iespējamās priekšrocības un trūkumi, kas var rasties Latvijai pievienojoties eiro zonai.

2. nodaļā veicot Slovērijas un Igaunijas tautsaimniecības rādītāju salīdzinošo analīzi, ir noteikti katras valsts līdzības aspekti ar Latvijas ekonomiku. Pamatojoties uz šo līdzību, minēto eiro zonas dalībvalstu eiro ieviešanas pieredzes dažādi aspekti tiek attiecināmi uz Latvijas stāvokli. Tiek analizēts Latvijas sagatavotības līmenis eiro ieviešanai un definēti dažādi eiro ieviešanas organizatoriski un citi aspekti, kas prasa no valsts lielākas uzmanības pievēršanu. Uz minēto valstu piemēra tiek analizētas gaidāmās eiro ieviešanas priekšrocības un trūkumi, tiek veikta to kvalitatīva analīze pašreizējo Latvijas un eiro zonas ekonomisko stāvokļu kontekstā.

3. nodaļā tiek analizēts Latvijas sagatavošanas periods (2012.-2013. gadi) eiro ieviešanai, tiek noteiktas Latvijas iespējamās problēmas un ir prognozēta to nākotnes attīstība un ietekme uz Latvijas iespējām ieviest eiro un ekonomikas stāvokli. Pēc tam ir veikts eiro ieviešanas seku nozīmīguma novērtējums (periodā no 2014. līdz 2015. gadam). Šī mērķa sasniegšanai ir izveidotu četri alternatīvie Latvijas attīstības scenāriji.

Pētījuma ierobežojumi: autore sastapās ar zinātnisko pētījumu trūkumu, kas veltīti tieši eiro ieviešanas seku un to nozīmīguma vērtējumam Latvijā. Daži Latvijas un ES valstu makroekonomiskie rādītāji par 2011. gadu nebija publiski pieejami oficiālajos Latvijas un ES statistikas pārvaldes datu bāzēs. Bakalaura darba tēmas specifika ierobežoja kvantitatīvo izpēti metožu izmantošanas iespējas.

1. EIRO IEVIEŠANAS PRIEKŠNOTEIKUMI LATVIJĀ

Starptautiskajā tirdzniecībā dominē trīs valūtas: ASV dolārs, Euro un Japānas jenas. Ap šīm valūtām veidojas trīs vadošās valstu grupas, kas izmanto šīs valūtas savā ārējā tirdzniecībā un tur tajās savas rezerves. Tās ir euro zona (Rietumu, centrālās, austrumu Eiropas valstis ar Vāciju priekšgalā), ASV dolāra valstu grupa (Amerikas valstis ar ASV priekšgalā) un Japānas jenas valstu grupa (Āzijas valstis ar Japānu priekšgalā). Citas starptautiskā tirdzniecībā bieži izmantojamās valūtas ir Lielbritānijas sterliņu mārciņa un Šveices franks. Mūsdienās pasaules valstu parādu krīze un nestabilitāte finanšu tirgū spiež investorus meklēt drošākas valūtas starptautiskajiem darījumiem. Investori pievēršas alternatīvām valūtām, piemēram, Kanādas un Austrālijas dolāram [16].

1.1. tabula

Vadošo pasaules valūtu grupu funkcionēšanas pamatnosacījumi

Faktori, kas sekmē valstu valūtas grupu veidošanos	1. Preču, pakalpojumu, darbaspēka, kapitāla tirgus integrācija
	2. Liela un konkurētspējīga ekonomika ar plašām tirdzniecības un finanšu saiknēm ar pārējām pasaules valstīm
	3. Labi attīstīta un likvīda finanšu sistēma
	4. Valūtas vērtības stabilitāte un zema inflācija reģionā
	5. Politiskā stabilitāte reģionā
	6. Tīkla efekts

Avots: autores sastādīta tabula [16]

1.1. tabulā ir apkopoti faktori, kas sekmē nacionālās valūtas kļūšanu par starptautisko norēķinu un rezervju līdzekli. Visi šie faktori liecina par iespējamu valstu reģionalizāciju, kas ļauj aizstāvēt reģiona valstu kopīgās intereses starptautiskajās ekonomiskajās organizācijās. Tīkla efekts nozīmē to, ka palielinoties valstu skaitam, kas izmanto vienu valūtu savos starptautiskajos norēķinos, palielinās šīs valūtas likviditāte un tas motivē arī citas valstis uzsākt izmantot šo valūtu. Tādā veidā noteiktās valūtas valstu tīkls paplašinās, līdz ar to palielinās valūtas starptautiskā ietekme un stabilitāte [16].

Valūtas stabilitāte ir viens no valsts ilgtspējīgas attīstības būtiskākajiem nosacījumiem. Latvijai kā mazajai un atvērtajiem ekonomikai pēc neatkarības atjaunošanas bija jāizšķiras pie kuras no pasaules valūtas vai valūtu groziem piesaistīt savu nacionālo valūtu – latu. Par Latvijas stratēģisko mērķi tika izvirzīta dalība Eiropas Savienībā (ES). 2004.gada 1.maijā Latvija bija sasniegusi šo mērķi un kļuvusi par ES dalībvalsti. Latvija atteicās no lata piesaiste Starptautiskā Valūtas Fonda (SVF) aprēķinātajam valūtas grozam un 2005.gada 1. janvārī lats tika piesaistīts euro pēc kursa 1EUR=0.702804 LVL. 2005. gada 2. maijā Latvija vēlreiz apliecināja savu virzību uz euro ieviešanu, vienpusēji apņēmoties nepārsniegt noteiktā lata kursa +-1% svārstības [27].

Šajā nodaļā tiek analizēti eiro ieviešanas priekšnoteikumi, kurus ir apņēmusies izpildīt Latvija un citas eiro zonas kandidātvalstis. Šie noteikumi ir atrodamī Līgumā par Eiropas Savienību, Stabilitātes un izaugsmes paktā, ietverti Kopenhāģenas kritērijos un Lisabonas līgumā, ka arī Kohēzijas politikā. Taču spēkā esošie ES normatīvie akti neietver visus nepieciešamus integrācijas aspektus. Eiro zonas efektīvai darbībai dalībvalstīm jāsasniedz ekonomiskā konverģence, kas ietver vairākus aspektus, un kuras galvenais mērķis ir nodrošināt atpalikušo reģionu līdzsvaroto attīstību un to tautsaimniecību tuvošanos attīstītājiem reģioniem. Visi šie eiro ieviešanas priekšnoteikumi un to novērtēšanas metodes tiks apskatīti šajā nodaļā. Ka arī tiks novērtēti Latvijas ekonomiskās konverģences līmeni ar ES un eiro zonas valstīm.

1.1. Eiro ieviešanas teorētiskā un metodoloģiskā bāze

Saskaņā ar Optimālās valūtas zonas klasisko definīciju, valstu grupa ar vienotu valūtu ir optimāla, ja vienotas valūtas ieviešanas ekonomiskais ieguvums pārsniedz ar tās ieviešanu saistītus zaudējumus, kas rodas monetārās politikas neatkarības un valūtas kursa kā ekonomikas regulēšanas instrumenta zaudēšanas rezultātā. Latvijas izvēli pievienoties Ekonomikas un monetārajai savienībai (EMS) noteica tautsaimniecības atbilstība nosacījumiem, kas apliecināja Latvijas paredzamo ieguvumu pārsniegumu pār zaudējumiem no dalības tajā.

Optimālās valūtas zonas (OVZ) teorija, kuras teorētiskos pamatus 1961. gadā izstrādāja Roberts Mandels, tiek apgalvots, ka fiksētu valūtas kursu sistēma vai vienotā valūta ir optimāla reģionos, kas ir augstu ekonomiski integrēti. Ekonomisko integrāciju var sadalīt divos aspektos : reālajā un monetārajā. **Reālā integrācija** aptver valstu preču, kapitāla un darba tirgu integrāciju, fiskālo harmonizāciju (sabalansēto maksājuma bilanci) un biznesa ciklu sinhronizāciju. **Monetārā integrācija** ietver sevī vienotās valūtas ieviešanu savienības dalībvalstīs un centralizēto monetāro politiku, kuru īsteno viena institūcija (Eiropas Centrālā Banka), un tā ir saistošā visām EMS valstīm. ES valstu ekonomiskās integrācijas galvenie posmi ir apkopoti 1.2. tabulā [11].

ES valstu ekonomiskās integrācijas process sakās 1951. gadā Parīzē ar Eiropas Ogļu un tērauda kopienas dibināšanas līguma parakstīšanu (skat. 1.2. tabulu). Tika izveidota pārnacionāla tirdzniecības politika un kontrole pār ogļu un tērauda rūpniecību. Pakāpeniski tika izveidots kopējais ogļu un tērauda tirgus.

Mūsdienās, ir uzsākta ES politiskā integrācija. Pagaidām augstāko dalībvalstu integrācijas pakāpe, kuru ir sasniegusi ES, ir EMS. Tātad EMS izpildās visi 1.2. tabulā

minētie integrācijas nosacījumi, izņemot centralizētas fiskālās politikas ieviešanu. EMS ir arī galvenais instruments, lai sasniegtu ES ekonomiskās politikas pamatmērķus - stabilu izaugsmi un zemu inflāciju.

Šodien vienotu valūtu – eiro – lieto 17 ES dalībvalstis, kopā veidodamas eiro zonu jeb EMS (5.posms 1.1.tabulā). Uz pilnvērtīgu dalību EMS un eiro ieviešanu tiecas pārējās ES dalībvalstis: Čehija, Latvija, Lietuva, Polija, Ungārija, kā arī Bulgārija un Rumānija.

1.2. tabula

Valstu ekonomiskās integrācijas matrica

		Iekšējie tirdzniecības ierobežojumi ir pazemināti vai nepastāv	Vienota tirdzniecības politika un ārējie tarifi	Brīva preču, pakalpojumu un ražošanas faktoru kustība	Vienota monetārā politika un valūta	Vienota fiskālā politika
Ekonomiskā (tirgus) integrācija	1.Labvēlīga tirdzniecības režīma zona					
	2.Brīvās tirdzniecības zona					
	3.Muitas savienība					
	4.Vienotais tirgus					
Politiskā (institucionālā) integrācija	5.Ekonomikas un monetārā savienība					
	6.Ekonomikas pilnīga integrācija					

Avots: autores apkopojums [20]

ES pēdējā samītā tika pieņemts noteikumu kopums dalībvalstu fiskālās disciplīnas nodrošināšanai un tika runāts par fiskālās politikas centralizāciju ES, kas nodrošinās ES pāreju uz pēdējo visaugstāko integrācijas pakāpi – ekonomikas pilnīgu integrāciju (skat. 6. posmu 1.2. tabulā) .

Pievienošanās eiro zonai paredz tās dalībvalstu ārējā un iekšējā ekonomisko līdzsvara regulēšanu ar centralizētiem monetārās un turpmāk arī fiskālās politikas instrumentiem. Valsts **iekšējais līdzsvars** paredz pilnīgu valsts resursu izmantošanu, tajā skaitā pilnīgu nodarbinātību un stabila cenu līmeņa uzturēšanu valstī. Valsts nedrīkst pieļaut kā nepilnīgu, tā arī pārmērīgu resursu izmantošanu, kas var novest pie ekonomikas „pārkāršanas”. Tātad gan pārmērīga nodarbinātība, gan arī bezdarbs var novest pie cenu līmeņa neprognozējamām svārstībām, kas pazemina ekonomikas efektivitāti. **Ārējais līdzsvars** ir līdzsvarotas maksājumu bilances stāvoklis. Valsts ārējais ekonomiskais līdzsvars tiek sasniegts, kad valstij nav maksājumu bilances tik liela deficīta, ar kuru ir apdraudēta valsts spēja atmaksāt ārējo

parādu nākotnē, ka arī valsts maksājumu bilances pozitīvais saldo nav tik liels, kas varētu negatīvi ietekmēt pārējo valstu spēju atmaksāt savus parādus [21;7].

Mūsdienās, valstis, veidojot savu ekonomisko politiku, parasti nepieļauj nedz lielu maksājumu bilances deficītu, nedz pārpalikumu. Maksājumu bilances liels deficīts var liecināt par pārāk augsto patēriņa līmeni valstī. Piemēram, ārvalstu investīciju projektu riska līmenis ir novērtēts nepamatoti zemu, un investors neiegūst sagaidāmo ienākumu. Šajā gadījumā pieaug maksājumu bilances deficīts, kas savukārt palielina valsts parādu un rada finanšu nestabilitātes problēmu valstī.

Liels maksājumu bilances pozitīvais saldo, tāpat kā deficīts, var radīt problēmas valstij. Tās atspoguļo lielu aizdevuma apmēru ārvalstīm. Nākotnē šīs summas atmaksa var tikt apgrūtināta, ja ārvalstu debitori ir aizņēmušies vairāk, nekā spēj atmaksāt.

Tradicionālais ārējā un iekšējā līdzsvara regulēšanas instruments ir monetārā politika. **Monetārā politika** ir ekonomiskās politikas daļa, ar kuras palīdzību tiek regulēts apgrozībā esošais naudas daudzums (naudas piedāvājums), procentu likmes un kredītu apjoms, ar mērķi nodrošināt sabalansētu valsts ekonomisko attīstību zemas inflācijas un optimālas nodarbinātības apstākļos, kā arī panākt ārējo maksājumu (maksājumu bilances) līdzsvaru un nacionālās valūtas stabilitāti. Izšķir stimulējošo un ierobežojošo monetāro politiku. **Stimulējošā monetārā politika** naudas piedāvājuma jeb naudas daudzuma apgrozībā palielināšana, ko īsteno valsts Centrālā banka. Šis ir efektīvs instruments augsta bezdarba un maksājumu bilances pārpalikuma samazināšanai. Palielinot naudas piedāvājumu, samazinās procentu likmes, kas paaugstina pieprasījumu pēc kredītiem, veicina uzņēmējdarbības aktivitātes. Šādos apstākļos notiek privātā patēriņa un eksporta palielinājums, kā rezultātā notiek maksājumu bilances pārpalikuma samazinājums, cenu pieaugumu un tautsaimniecības izaugsme [3, 102;7,492].

Apgrozībā esošā naudas daudzuma samazināšanu sauc par **ierobežojošu monetāro politiku**. Ierobežojošas monetārās politika tiek izmantota augsta inflācijas līmeņa un maksājumu bilances deficīta ierobežošanai. Tās rezultātā procentu likmes palielinās, krīt pieprasījums pēc kredītresursiem, samazinās uzņēmējdarbības aktivitāte un investīcijas, kā arī privātais patēriņš un cenu līmenis [7,492].

Mūsdienu Latvijas ekonomikai ir raksturīgs augsta bezdarbs un neliels maksājumu bilances deficīts. Tā kā Latvijas maksājumu bilances deficīts ir neliels, būtu jāīsteno stimulējošā monetārā politika. Naudas piedāvājuma pieaugums samazinātu procentu likmi un valstī pieaugtu uzņēmējdarbības aktivitātes, tiktu radītas jaunas darba vietas un palielinātos izaugsme. Šim pašam mērķim varētu izmantot arī stimulējošo fiskālo politiku (samazināti

nodokļi un palielināti valdības izdevumi) savukārt, paaugstinātu ražošanas apjomus, eksportu un palielinātu nodarbinātību [7,494]. Diemžēl šādu monetārās un fiskālās politikas instrumentu izmantošana pašlaik Latvijā ir ierobežota, jo stimulējošā monetārā iedarbība izsauc lata kursa svārstības, kas nav pieļaujamas VKM II mehānisma ietvaros, ka arī budžeta konsolidācijas apstākļos nav iespējams īstenot stimulējošo fiskālo politiku. Valstij ir jāmeklē radošie risinājumi, kā nodrošināt ārējo un iekšējo ekonomisko līdzsvaru [7,497].

Turpmāk, ieviešot eiro, Latvijai būs piemērojami centralizētas monetārās politikas pasākumi, kurus īsteno Eiropas Centrālā Banka. Euro zonai virzoties uz centralizēto fiskālās politikas īstenošanu, Latvija zaudēs arī šo ekonomiskā līdzsvara regulēšanas instrumentu. Tāpēc Latvijai ir jāstrādā pie savu ekonomisko rādītāju tuvināšanas ar eiro zonas valstīm, lai centralizēti īstenotas fiskālā un monetārā politikas būtu efektīvas. Šis jautājums tiks apskatīts sīkāk šajā nodaļā.

Līdz ar katru ES integrācijas soli, Eiropas līderi apzinājās, ka ir nepieciešama papildu rīcība, lai novērstu integrācijas negatīvas sekas, kas ir nabadzīgāku reģiona valstu atpalcības padziļināšana no vidējā ES līmeņa. Šis problēmas risinājums ir ES Kohēzijas un reģionāla politika. Tā tiek īstenota ar mērķi samazināt nevienlīdzību starp dalībvalstīm un reģioniem, kas noteikts Māstrihtas un Lisabonas līgumos. ES Kohēzijas politikas mērķis ir, piešķirot finansējumu ar Kohēzijas fonda, Eiropas Reģionālās attīstības fonda un Eiropas Sociālā fonda starpniecību, sasniegt dalībvalstu **konverģenci** — atšķirību mazināšanu starp dažādiem reģioniem, t.i., nodrošināt atpalikušo reģionu līdzsvaroto attīstību, ievērojot dažādu teritoriju īpašās iezīmes [11].

Tiešā tulkojumā no angļu valodas vārds „konverģence” nozīmē „nonākšana vienā punktā”. Ekonomikas zinātnē ar šo jēdzienu tiek raksturoti vairāki integrācijas procesi, kuru pamatā ir zinātniski tehniskās un sociāli ekonomiskās attīstības progress, kas nosaka valsts tautsaimniecību tuvināšanos.

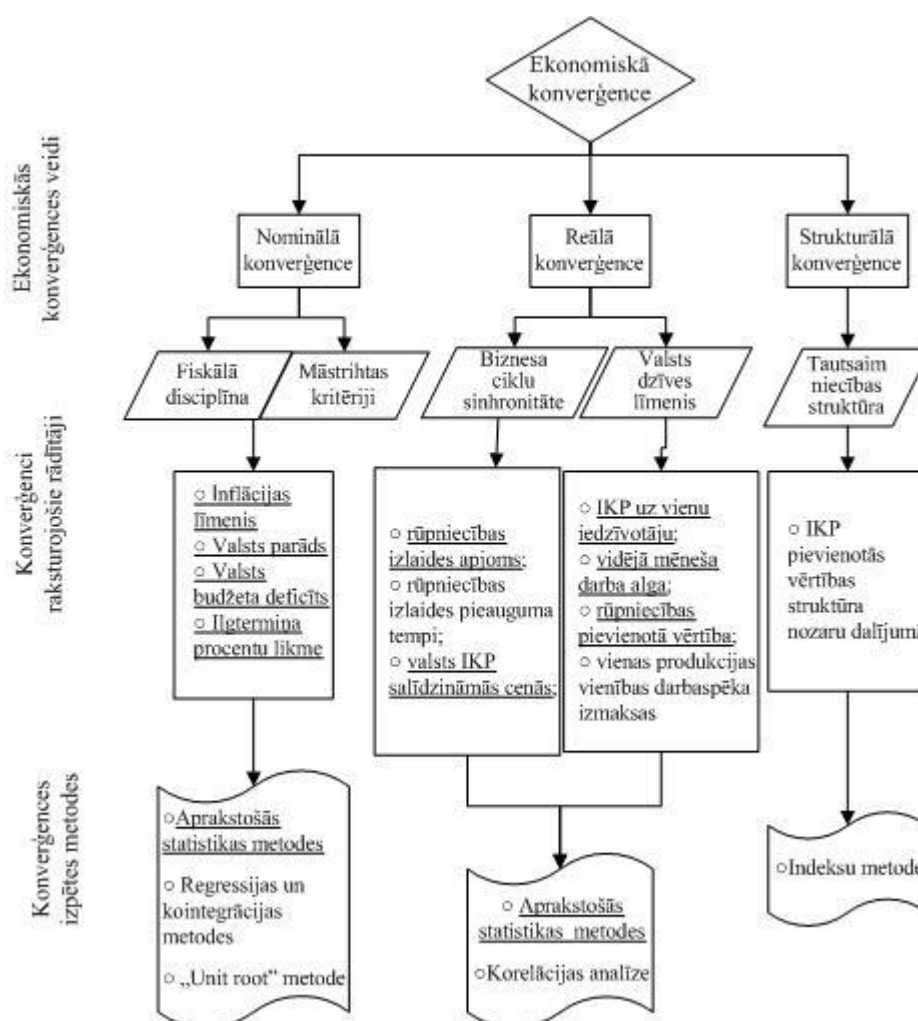
Ekonomiskā konverģence ir divu vai vairāku valstu tendence kļūt arvien līdzīgākām. Šo līdzību atspoguļo dažādi ekonomiskie rādītāji, piemēram, IKP līmenis uz vienu iedzīvotāju, vidējā procentu likme, inflācijas līmenis, izaugsmes temps [11].

Ekonomiskā konverģence ietver sevī trīs virzienus: nominālo, reālo un strukturālo konverģenci (skat. 1.1. attēlu). Attēlā ir apkopoti ekonomiskās konverģences veidi, tos raksturojošie rādītāji un izpētes metodes. Attēlā ir pasvītroti darbā izmantoti rādītāji un pielietotas metodes.

Nominālā konverģence ir valstu tuvināšanas process, kas norit ar to nominālo rādītāju tuvināšanos. Līgumā par Eiropas Savienību jeb Māstrihtas līguma tika oficiāli formulēta ES

valstu nominālās konverģences koncepcija. Nominālā konverģence norāda uz procesu, kura gaitā valstis tuvinās pēc šādu nominālo rādītāju sasniegšanas: inflācijas līmenis, valsts parāds un budžeta deficīts, valūtas kursa stabilitāte un ilgtermiņa procentu likme (skat.1.1.att.).

Eiropas iedzīvotāji noveco, valstis veido lielus budžeta deficītus un negatīvās maksājumu bilances. ES dalībvalstīm paredzamās ietekmes uz budžetu dēļ ir jārisina valsts finanšu ilgtermiņa ilgtspējas nodrošināšanas problēma. Valsts finanšu ilgtermiņa ilgtspēju arī jāņem vērā, lai novērtētu nominālo konverģenci ES. To var nodrošināt vienotā pārdomāta un efektīvā fiskālā politika. Stabilitātes un izaugsmes pakts ir EMS valstu fiskālās politikas koordinēšanas galvenais pamats.

1.1.att. Konverģences izpētes metodoloģiskā bāze

Avots: autores veidots attēls [20;24;11]

Nominālās konverģences novērtēšanai var izmantot dažādas tās rādītāju dinamikas rindu izpētes metodes. Šajā nodaļā nominālās un reālās konverģences izpētē tiks izmantotas aprakstošās statistikas metodes (vidējie lielumi, izkliedes rādītāji).

Kointegrācija ir regresijas metodes analogs, kas izstrādāts speciāli priekš stacionārām dinamikas rindām. Stacionārās dinamikas rindas ir laika rindas, kur rādītāja novirzes no vidējā lieluma ilgtermiņā izlīdzinās un tiecas pie nulles. Stacionārās dinamikas rindas jēdziens ir pretējas dinamikas rindas jēdzienam, kurai ir vienīgā sakne, jo šajās rindās novirzes no vidējā saglabājas neierobežoti ilgi. Kointegrācija raksturo stacionārās dinamikas rindas īpašību, kad, neskatoties uz nejaušo (grūti paredzamo) ekonomisko mainīgo attīstības raksturu, starp tām pastāv ilgtermiņa sakarība, kas nosaka kopīgu un saskaņotu attīstību [24].

Vienīgas saknes metode tiek izmantota, lai noteiktu nominālās konverģences radītāja dinamikas rindas veidu - vai dinamikas rinda ir stacionāra vai nav stacionāra. Ja divu valstu inflācijas līmeņa dinamikas rindas nav stacionārās, tad tām nav kopīgā attīstības trenda un nepiemīt arī nominālā konverģence. Metodi 1979.gadā izstrādāja D. Diki un V. Fullers (David Diki, Wein Fuller) [24].

Liela daļa ekonomistu uzskata, ka Māstrihtas kritēriju izpilde nav stiprs arguments, kas pierāda valsts piemērotību optimālai valūtas zonai. Tomēr to ievērošana ļauj sasniegt augsto ekonomikas stabilitāti un ilgtspējīgu attīstību eiro zonā vai arī ārpus tās.

Reālā konverģence norāda uz valstu labklājības līmeņa tuvināšanos, kas ir viens no ES ekonomiskās un sociālās politikas mērķiem. To parasti novērtē, izmantojot IKP uz vienu iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes standarta (PPS), kurā nav iekļauta dažādu cenu līmeņu ietekme un ar kuru nosaka attiecīgajā tautsaimniecībā pieejamo preču un pakalpojumu daudzumu. Reālās konverģences izpētei var izmantot arī citus rādītājus, piemēram, darba algu dinamiku, rūpniecības nozares pievienotas vērtības īpatsvaru kopējā pievienotajā vērtībā, reālās vienas produkcijas vienības darbaspēka izmaksas u.c. (skat. 1.1.att.) [11].

Reālās konverģences izpēti parasti balsta uz Solova modeli, kas nosaka straujāku ekonomisko attīstību nabadzīgākajās valstīs nekā bagātākajās. Robežpunkta samazināšanas likums paredz, ka dalībnieki izvieto ražošanas resursus tur, kur iespējams maksimāli palielināt savu bagātību. Tādā veidā tiek mazināta reģionālā atšķirība starp ražošanas resursu atdevi. Reģions var panākt reālo konverģenci ilgtermiņā, ja ir nodrošināts vienāds tehnoloģiskais līmenis EMS valstīs. ES ir izveidoti priekšnosacījumi dalībvalstu reālajai konverģencei, jo, ņemot vērā brīvo kapitāla, darba spēka, ideju kustību, visām dalībvalstīm ir pieejama aptuveni viena tehnoloģija.

Vēl viens svarīgs priekšnoteikums reālajai konverģencei ir Kopenhāgenas kritēriju izpilde. Kopenhāgenas kritēriji ir jāizpilda dalībvalstīm pirms pievienošanās ES. Šie kritēriji pieprasa no dalībvalstīm demokrātiju, ES mērķu atbalstu, funkcionējošo tirgus ekonomiku, kas arī institucionālās vides un tiesu vides sakārtotību. Tiesiskums un tiesu vides sakārtotība

piesaista uzņēmējus, kas vēlas gūt ieņēmumus no investīcijām inovācijās un produktivitātes pieaugumu. Sakārtotā institucionālā vide spēj piemērot un īstenot ES likumus praksē, kas būtiski atvieglo ārvalstu investoru darbību Latvijā [11].

Reālās konverģences līmeni nosaka arī biznesa ciklu sinhronitāte dalībvalstu starpā, kas ļauj vienādi reaģēt uz ārējiem piedāvājuma un pieprasījuma šokiem. Dž. Frankels pētījumā par reālās ES valstu konverģences līmeni un eiro ieviešanu uzskaita vairākus reālās konverģences nosacījumus, īpaši pasvītrojot sinhronu jeb savstarpēji korelējošo ekonomiskās attīstības jeb biznesa ciklu nozīmīgumu.

Biznesa ciklu OECD definē kā ekonomiskās aktivitātes palielināšanas vai samazināšanas fāžu secību. Biznesa ciklu var definēt arī kā ekonomiskās aktivitātes svārstības ap to ilgtermiņa stabilo līmeni.

Biznesa ciklu sinhronizācijas izpausme EMS valstīs ir sekojoša: ja jaunās EMS dalībvalsts ekonomikā ir lejupslīde, tad centralizētā EMS monetārā politika būs efektīvā tikai tad, ja pārējās dalībvalstīs arī notiek ekonomikas lejupslīde. Citiem vārdiem sākot, ja tautsaimniecības svārstības norisēs sinhroni, radīsies iespēja samazināt varbūtējās precikliskās monetārās politikas izmaksas atbilstoši OVZ teorijai.

Šo jēdzienu ir pētījuši daudzi zinātnieki. Tautsaimniecības, kuru biznesa cikli ir cieši korelēti, ir mazāk jūtīgas pret asimetriskiem pieprasījuma šokiem un to zaudējumi no monetārās politikas centralizācijas ir mazāki.

Zinātnieki Frankels un Rozs (Frankel, Rose) uzskatīja, ka biznesa ciklu sinhronizācija nevar kalpot par kritēriju valsts piemērotībai EMS. Viņi uzskatīja, ka dalība EMS palielina ekonomisko integrācija un pēc vienotas valūtas ieviešanas automātiski notiek biznesa ciklu sinhronizācija. Artis un Žangs (Artis, Zhang) pierādīja, ka dalība Valūtas kursu mehānismā (VKM) palielina biznesa ciklu sinhronizāciju, taču Inklars un de Hans (Inklaar, de Haan) pierādīja pretējo. Altavilla (Altavilla) nonāca pie secinājuma, ka monetārās un fiskālās politikas ierobežojumi, kurus diktē EMS palielina ekonomisko ciklu simetriju, taču cits zinātnieks – Camačo (Camacho) pierādīja, ka eiro ieviešana nepalielināja biznesa ciklu sinhronizāciju ES valstīs un, vēl vairāk, ka eiro zonai nepiemīt nekāds specifisks un kopīgs biznesa cikls. Zinātnieki Giannone un Reichlin pārlicinājās, ka biznesa ciklu korelācija nemainās laika gaitā. Tātad biznesa cikla sinhronitāte ir joprojām interesants izpētes objekts, kas nav visaptveroši izpētīts ES valstu apstākļos un ļauj izmantot arvien jaunās metodes to pētīšanai [23].

Iepriekšējo gadu un mūsdienu pētījumos biznesa ciklu novērtēšanai tiek plaši pielietota statistiskā pieeja, pārsvarā ekonomikas izlaides apjomu korelācijas analīze. Dažos pētījumos

ši pieeja tiek kritizēta, jo korelācijas koeficients atspoguļo tikai biznesa ciklu sinhronizāciju, nepievēršot uzmanību radītāju amplitūdai. Dinamikas rindu izmaiņu virzieni var perfekti sakrist, taču to korelācijas koeficienti nebūs vienādi ar viens, jo izmaiņu amplitūdas atšķiras. Augsta korelācijas prasība arī zemu radītāju volatilitāti (Doyle, Faust). Modernāka pieeja ir vektora auto regresijas modeļu izmantošana pieprasījuma un piedāvājuma šoku ietekmes pētīšanā [23].

Pie reālās konverģences kritērijiem dažos avotos attiecina arī fiskālās politikas harmonizāciju starp dalībvalstīm. Reālajai konverģencei jānotiek vienlaikus ar nominālo konverģenci vai pirms tās, jo nevar pārliecinoši spriest par valsts nominālo konverģenci, ja tā nav pietiekami konverģējusi reālajā izteiksmē [11].

Strukturālā konverģence paredz, ka valstis kļūst līdzīgākas ekonomisko struktūru ziņā, t.i., nozaru īpatsvari kopējā produkcijas pievienotās vērtības struktūrā ir līdzīgi dažādās valstīs. Šis ir nepieciešams nosacījums EMS pastāvēšanai un efektīvai funkcionēšanai pēc Roberta Mandela Optimālās valūtas zonas teorijas, kaut arī Līgums par Eiropas Savienību nenosaka strukturālās konverģences nepieciešamību. Dalībvalstu strukturālā konverģence nodrošina valstu vienādu reakciju uz ārējiem pieprasījuma vai piedāvājuma šokiem. Parasti tautsaimniecības tiek salīdzinātas, vērtējot to IKP struktūru un nodarbinātību nozaru dalījumā [11].

Kenens (Kenen), kurš attīstīja Roberta Mandela teoriju, apgalvoja, ka zaudējot monetārās politikas autonomitāti, EMS valstis no asimetriskiem pieprasījuma šokiem var izglābt eksporta diversifikācija, zema specializācijas pakāpe un tautsaimniecības nozaru struktūras līdzīgums. Tajā pašā laikā diversificēto tautsaimniecību biznesa cikliem jābūt sinhroniem (reālā konverģence).

Laika gaitā ekonomikas pētnieki izstrādājuši dažādu veidu indeksus, ar kuriem var skaitliski aprakstīt strukturālās konverģences procesus. Piemēram, bieži tiek izmantots Grūbela–Loida (Grubel–Lloyd) indekss. Šis indekss vairāk raksturo nevis tautsaimniecības struktūras atšķirības, bet gan konkrēto nozaru ārējās tirdzniecības īpatsvaru. Tā kā ārējās tirdzniecības dinamika un struktūra ir tieši atkarīga no dažādu nozaru attīstības tendencēm, tādējādi Grūbela-Loida indeksu var izmantot, lai netieši novērtētu tautsaimniecības strukturālās konverģences procesu. Kasjanovs un Meļihovs savā pētījumā Konverģences procesi Eiropā un Latvijā izmanto ekonomista P. Krugmena izstrādāto indeksu. Krugmena indekss ļauj salīdzināt tautsaimniecību pievienotās vērtības struktūras un rezultātā noteikt salīdzināmo grupu atšķirības punktus. Tādējādi to ir ērti izmantot tautsaimniecību struktūru salīdzināšanai nozaru dalījumā. Krugmena indekss rāda, kā konverģējusi valsts

tautsaimniecības struktūra salīdzinājumā ar tautsaimniecības struktūru valstī vai valstu grupā, ar kuru tiek veidots salīdzinājums [11].

1.2. Latvijas un citu ES valstu nominālās konverģences salīdzinošā analīze

Šajā nodaļā tiks analizēta ES un eiro zonas valstu nominālā konverģence. Bijušais Vācijas Centrālās bankas prezidents Hanss Tītmeijers savā grāmatā „Eiro izaicinājums” norāda, ka dažas valstis tika uzņemtas eiro zonā, kaut arī to ekonomikas rādītāji pilnībā neatbilda eiro zonas nominālās konverģences prasībām.

Pēc eiro ieviešanas EMS dalībvalstis un ECB turpināja iecietīgi izturēties pret Māstrihtas kritēriju izpildi. Pēc eiro ieviešanas 2002. gadā Māstrihtas līgumā minēta apņemšanās stingri ierobežot valsts parādus netika ievērota. 12 EMS valstu parāds 2002.gadā veidoja 4.9 triljonus EUR, bet 2010.gadā tas pieauga 1.6 reizēs un sasniedza 7.8 triljonus EUR. Jaunu dalībvalstu parāda vērtība kopējā eiro zonas parāda summā 2010.gadā veidoja 49 miljardus EUR jeb 1 % no kopējā eiro zonas valstu parāda. ES 27 valstu kopējais parāds veidoja 9.8 triljonus EUR. Visvairāk kopējo parādu eiro zonā palielina vecās eiro zonas valstis, kas pirmās ieviesušas eiro (Austrija, Beļģija, Nīderlande, Somija, Francija, Vācija, Īrija, Itālija, Luksemburga, Portugāle, Spānija un Grieķija) [30].

Eiro zonas (EZ) valstis sākotnējās analīzes gaitā tika sadalītas divās grupās. Pirmās grupas nosaukums ir *vecās* eiro zonas dalībvalstis (valstis, kas ieviesa eiro 1999. – 2002.gadā): Austrija, Beļģija, Nīderlande, Somija, Francija, Vācija, Īrija, Itālija, Luksemburga, Portugāle, Spānija un Grieķija. Tās ir attīstītas valstis, kas veido EZ pamatu. Otrā grupā ar nosaukumu *jaunās* dalībvalstis ietilpst Slovēnija, Kipra, Malta, Slovākija un Igaunija, kas ir pievienojušas EZ laika periodā no 2007. gada līdz 2011. gadam.

Analizējot vidējās Māstrihtas konverģences kritēriju vērtības, tika noskaidrots, ka jaunās eiro zonas dalībvalstis stingrāk ievēro tos nekā vecās dalībvalstis.

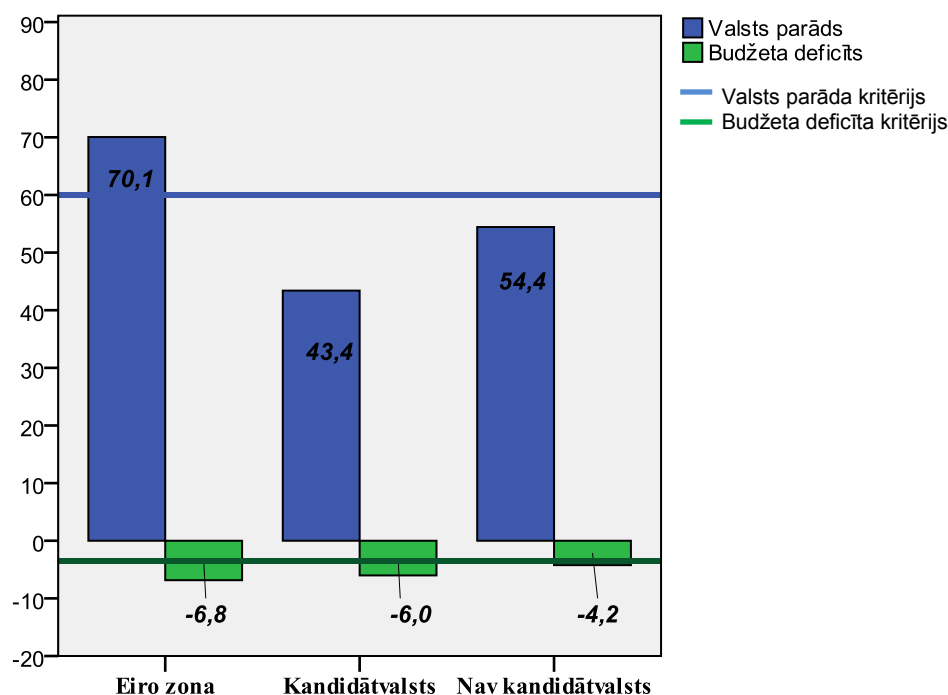
Gan vecās, gan jaunās dalībvalstīs vidējā inflācija nepārsniedz Māstrihtas 2011.gada robežu. Jaunajās dalībvalstīs inflācijas radītājs ir augstāks, ko var skaidrot ar nesenu pievienošanu EZ, cenu pārrēķināšanas neprecizitāti, inflācijas importu un iedzīvotāju paaugstinātām inflācijas gaidām.

2010. gadā Latvijā tika novērota neliela deflācija, taču jau 2011. gada maijā inflācija pieauga par 5 % pret iepriekšējā gada periodu, bet kopš tā laika sāka samazināties. Inflācijas tālāks samazinājums Latvijā gaidāms arī 2012. gadā. Šāda inflācijas tendence nozīmē, ka nākamā gada sākumā Latvijai ir labas izredzes izpildīt Māstrihtas inflācijas kritēriju un, uzturot zemu inflācijas līmeni, ieviest eiro 2014. gadā.

Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 121. pantā noteikts, ka ilgtermiņa procentu likmju konverģence ir viens no kritērijiem, lai novērtētu, vai sasniegts augsts ilgspējīgas nominālās konverģences līmenis, kas nepieciešams dalībai EZ.

Tika apkopoti dati par ES valstu ilgtermiņa procentu likmēm. Igaunijai šīs radītājs tika aizvietots ar harmonizēto finanšu institūciju procentu likmi aizdevumiem (MFI) ar samaksas termiņu no 1 līdz 5 gadiem. Dati par Igaunijas ilgtermiņa procentu likmēm nav pieejami, jo valstij ir ļoti zems valsts parāds un nerodas nepieciešamība aizņemties valūtas tirgos. Veicot ilgtermiņa procentu likmju analīzi EZ valstīs, tika noskaidrots, ka visas EZ valstis izpilda 2011.gada novērtēto Māstrihtas kritēriju.

Tagad salīdzināsim vidējā valsts parāda un budžeta deficīta līmeņus ES valstīs. Vidējais valsts parāda rādītājs nepārsniedz Māstrihtas kritēriju EZ kandidātvalstu grupā (Latvija, Rumānija, Bulgārija, Čehija, Ungārija, Lietuva, Polija) un ES valstu grupā, kas nav EZ kandidātvalstis (Zviedrija, Dānija un Lielbritānija). EZ valstu vidējais valsts parāds pārsniedz Māstrihtas kritēriju (skat. 1.2. att.).

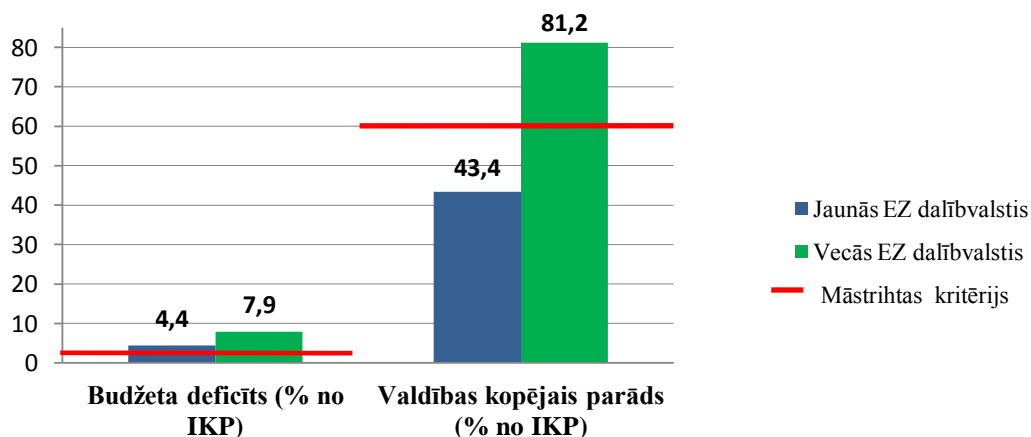
1.2.att. Vidējais valsts parāds un budžeta deficīts ES valstīs 2010.g. (% no IKP)

Avots: autores aprēķini [30]

Apskatot valsts kopēja parāda līmeni EZ valstu grupās, var redzēt, ka jaunās EZ dalībvalstis nepārsniedz Māstrihtas kritēriju un to valsts finanses ir labāk sabalansētas, nekā vecajām EZ dalībvalstīm (skat. 1.3. att.). Veco EZ dalībvalstu vidējais kopējais valdības parāds par 21.16 % pārsniedz nominālās konverģences kritēriju (skat. 1.3. att.).

Keinsa teorija paredz, ka budžeta politika tiek īstenota simetriski un pretcikliski: labajos gados ir jādzīvo ar pārpalikuma budžetu, lai krīzes laikā būtu iespēja stimulēt

ekonomiku ar stimulējošo fiskālo politiku. Ekonomisko ciklu likums paredz, ka pēc kāpuma sekos kritums, pēc straujiem kāpumiem krasāks. Latvijai 2004.-2007. gadi bija piemērots laiks uzkrāt budžeta līdzekļus, bremsēt nekustamā īpašuma bumu ar attiecīgiem nodokļiem, kas Latvijā bija zemi, reformēt izglītības un veselības sistēmas, kas ir neefektīvas ES mērogā. Tas būtu veicinājis samērīgu izaugsmi, zemāku inflāciju un mazāk sāpīgu globālās krīzes triecienu. Latvija pagaidām neievēro Keinsa nosacījumus savā ekonomiskajā politikā un tās valsts parāds 2010.gada veidoja 44.7 % no IKP un bija otrais augstākais starp EZ kandidātvalstīm. Taču arī ar šādu valsts parāda pieauguma tempu Latvijai ir labas iespējas ieviest eiro 2014.gadā [11].

1.3. att. Vidējais valsts parāds un budžeta deficīts jaunajās un vecajās EZ dalībvalstīs 2010.gadā (% no IKP)

Avots: autores aprēķini [30]

Budžeta deficīta vidējais radītājs 2010.gadā pārsniedza Māstrihtas kritēriju (3% no IKP) visās trīs ES valstu grupās. Vislielākais vidējais budžeta deficīts tika novērots EZ valstīs un kandidātvalstīs, attiecīgi 6.8 % un 6% no IKP. Vismazākais vidējais budžeta deficīts tika konstatēts valstīs, kas nav EZ kandidātvalstis (skat. 1.2. att.).

Veicot detalizētāko budžeta deficīta analīzi EZ valstu griezumā, tika secināts, ka gan vecās, gan jaunās dalībvalstis ievērojami pārsniedz Māstrihtas kritēriju 3 % no IKP. Turklāt vecajās dalībvalstīs vidējais budžeta deficīts 2010.gadā bija 1.8 reizēs lielāks nekā jaunajās dalībvalstīs (skat. 1.3. att.).

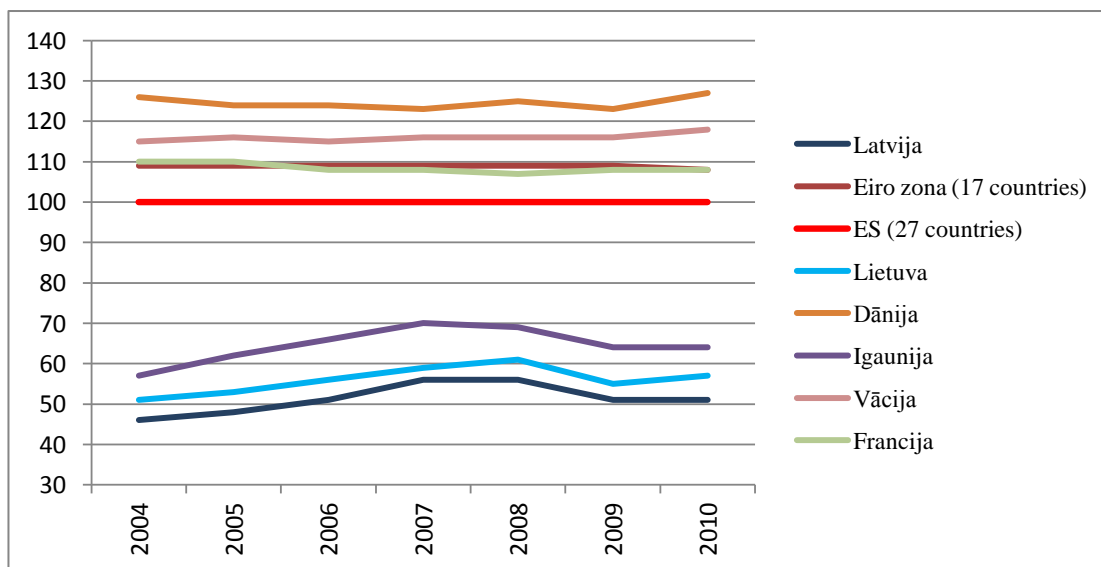
Latvijas budžeta deficīts 2010.gadā pārsniedza EZ kandidātvalstu vidējo līmeni un jauno EZ valstu vidējo līmeni, veidojot 8.1 % no IKP. Kopš 2010.gada Latvijā notiek budžeta deficīta pakāpeniska samazināšanās – no 9.7% no IKP 2009. gadā uz 3.5% 2011. gadā. Budžeta deficīts 2012. gadā ir plānots 2.5% no IKP, kas ir mazāk par Māstrihtas kritērijā noteiktajiem 3% un paver iespējas plānotai eiro ieviešanai 2014.gadā. Virziens ir pareizs, bet tas joprojām ir deficīts – arī šogad ik dienu Latvija tērēs ap miljonu latu nenopelnītas naudas.

Tāpēc Latvijas valdībai ne tikai jāīsteno stingrā budžeta politika, bet arī ir jāmeklē jaunas ienākumu palielināšanas iespējas, lai paaugstinātu gan Latvijas iedzīvotāju dzīves līmeni, gan finanšu tirgu uzticību [48].

Daudzi zinātnieki norāda, ka iepriekš apskatīti četri Māstrihtas kritēriji neatbilst tradicionāliem *Optimālās valūtas zonas* nosacījumiem: tirdzniecības integrācija, sinhroni ekonomikas attīstības cikli, darba spēka mobilitāte un vienotā ekonomiskā politika. Turklāt daži ekonomisti uzskata, ka ir jāpārskata Māstrihtas kritēriju vērtības, jo to izpilde ir apgrūtināta jauno dalībvalstu straujas attīstības apstākļos. Eiropas Komisija savukārt piedāvā ieviest stingrāku politiku attiecībā pret kritēriju ievērošanu [17].

1.3. Latvijas un citu ES valstu reālās konverģences salīdzinošā analīze

Starpvalstu reālās konverģences novērtēšanai tika izmantots IKP uz vienu iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes standarta (PPS). Pirktspējas paritātes ir telpiskie deflatori un valūtas konvertētāji, kas izlīdzina dažādu valstu cenu līmeņu atšķirības un tādējādi ļauj veikt dažādu ES valstu IKP apjoma salīdzinājumus [29]. Daži zinātnieki apstrīd šī radītāja ekonomisko interpretāciju, argumentējot savu viedokli ar to, ka preču un pakalpojumu groza saturs, uz kura balstās aprēķins, ir nevienmērīgs visās valstīs. Neskatoties uz šo kritiku, šis radītājs tiek visbiežāk izmantots reālās konverģences novērtēšanā.

1.4. att. Atsevišķu ES valstu IKP uz vienu iedzīvotāju pēc PPS 2004.-2010.gadā (% no ES27 valstu vidējā)

Avots: autores aprēķini [30]

Attēlā var redzēt dažu ES valstu IKP uz vienu iedzīvotāju dinamiku sākot no lielākās ES paplašināšanās līdz 2010. gadam. 2004. - 2007. gadā Latvijā, tāpat kā citās jaunajās ES dalībvalstīs, noritēja ļoti straujš reālās konverģences process (skat. 1.4. att.) . Straujo izaugsmi nesēn pievienojušās ES valstīs veicināja daudzi faktori, t.sk. tiešo ārvalstu investīciju pieaugums, banku ekspansīvā kreditēšanas politika, ES fondu līdzekļu pieejamība, valdības ekspansīvā fiskālā politika. Šajā periodā Latvijas tautsaimniecības attīstība bija nelīdzsvarota (apstrādes rūpniecības pieauguma tempi bija daudz zemāki par pakalpojumu sektora kāpuma tempiem), algu kāpuma neatbilstība reālajam produktivitātes līmenim, straujš maksājumu bilances tekoša konta deficīta pieaugums un citas strukturālas problēmas, kas netika savlaicīgi risinātas [11].

Ekonomiskā lejupslīde bija vērojama jau 2008. gada sākumā, taču situācija būtiski pasliktinājās 2008. gada 2. pusgadā. Kopš 2008. gada otras puses līdz 2009. gada 1. pusgamam triju Baltijas valstu IKP uz vienu iedzīvotāju attālinājās no ES27 valstu līmeņa, tātad bija vērojama Baltijas valstu diverģence no ES27 (skat. 1.4. att.). 2009. gadā Latvijas tautsaimniecības IKP kritums bija ļoti liels un veidoja 18 % salīdzināmajās cenās [11]. 2010. gadā Latvijas IKP uz iedzīvotāju veidoja attiecīgi 51 % no ES27 valstu vidējā līmeņa. (par 5 % mazāk nekā 2007. un 2008. gadā). Latvijas IKP uz vienu iedzīvotāju uz pusi atpaliek no ES vidējā radītāja, kas norāda uz zemu reālās konverģences līmeni. 2010. gadā atsakās Lietuvas reālās konverģences process ar ES 27 valstīm, taču Latvijas un Igaunijas IKP uz vienu iedzīvotāju rādītāju attiecības pret ES 27 vidējo radītāju palika nemainīgi (skat. 1.4. att.).

IKP uz iedzīvotāju eiro zonā ir augstāks nekā kopumā ES. Tas par 8 % pārsniedza ES vidējo līmeni 2010. gadā. Gadu pirms Igaunijas pievienošanās eiro zonai tās IKP uz iedzīvotāju bija visaugstākais Baltijas valstīs 2010. gadā un veidoja 64% no ES radītāja. Dānijas IKP uz iedzīvotāju ievērojami pārsniedz gan ES gan eiro zonas vidējo līmeni, bet tā neapņēmas ieviest eiro, jo Dānijas krona ir ļoti uzticama un stabila valūta. Tāpat arī Vācijā IKP uz vienu iedzīvotāju pēc PPS pārsniedz eiro zonas vidējo līmeni. Francijas IKP uz vienu iedzīvotāju pēc PPS pārsniedz ES vidējo līmeni un ir tuvs eiro zonas vidējam labklājības līmenim. Tas liecina par lielām atšķirībām eiro zonas valstu starpā un starp eiro zonas un kandidātvalstīm. Euro zonā nav sasniegta to dalībvalstu tautsaimniecību attīstības līmeņu tuvošanās, tātad arī reālās konverģences līmenis ir samērā zems (skat. 1.4. att.) .

2011. gada IKP dati liecina, ka Baltijas valstis, tajā skaitā Latvija, pērn bija visdinamiskāk augošās tautsaimniecības ES. Latvijas IKP 3. ceturksnī salīdzinājumā ar iepriekšējo ceturksni salīdzināmajās cenās saskaņā ar sezonāli izlīdzinātiem datiem palielinājās par 1.7%, savukārt salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu – par

6.6%. Galvenie IKP izaugsmi ietekmējošie faktori bija straujais investīciju līmeņa kāpums un privātā patēriņa pieaugums. Tātad, Latvijā 2011. gadā atsakās reālās konverģences process un valsts tautsaimniecība attīstības līmenis tuvojas ES vidējām līmenim [42].

1.3. tabulā ir apkopoti dati par IKP uz vienu iedzīvotāju pēc PPS līmeni visās ES valstīs, salīdzinājumā ar vidējo eiro zonas līmeni. ES ir vairākuma valstu šis rādītājs ir zemāks, nekā vidēji eiro zonā. Var redzēt, ka 67 % vecajās dalībvalstīs šis rādītājs pārsniedz eiro zonas vidējo līmeni. Dānijas, Lielbritānijas un Zviedrijas dzīves līmenis arī ir augstāks par vidējo eiro zonas līmeni. Turklāt, visas jaunās eiro zonas dalībvalstīs un visas kandidātvalstīs ietilps otrajā valstu grupā, kurās IKP uz iedzīvotāju ir mazāks par eiro zonas vidējo līmeni un to dzīves līmenis ievērojami atpaliek no eiro zonas vidējā dzīves līmeņa (skat. 1.3. tabulu). Var secināt, ka dzīves līmeņa pieaugums jaunajās eiro zonas valstīs ir ilgstošs process, kas notiek uzreiz pēc pievienošanās eiro zonai. Euro zonas vidējā IKP uz 1 iedzīvotāju rādītāja sasniegšana var tikt īstenota tikai ar valsts pārdomātas ekonomiskās politikas palīdzību.

1.3. tabula

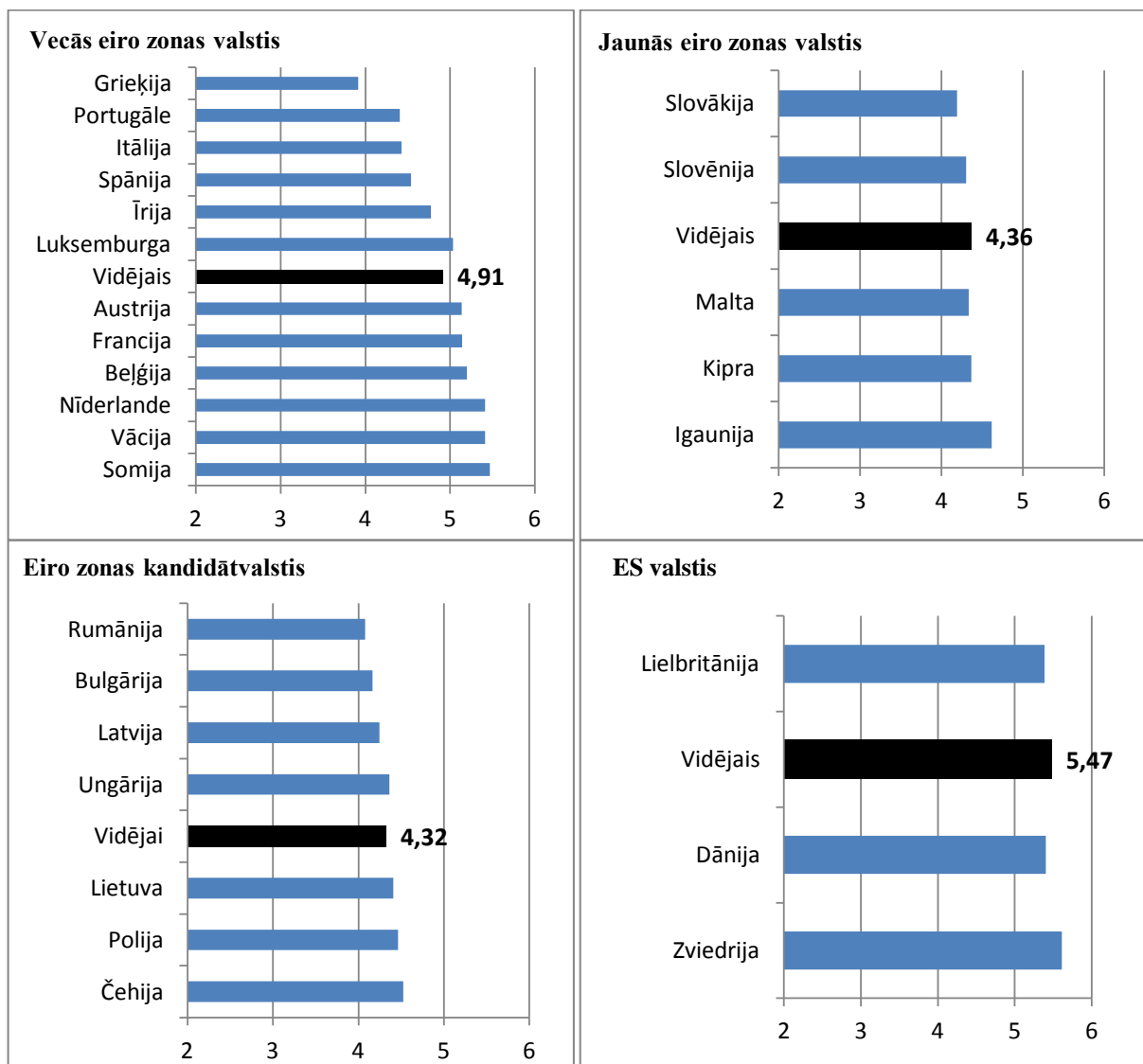
**Valstu ES valstu sadalījums pēc IKP uz vienu iedzīvotāju
(pēc PPS līmeņa 2010.gadā)**

		Vecās eiro zonas valstis	Jaunās eiro zonas valstis	ES valstis, kas nav eiro zonā	Euro zonas kandidātvalstis
Valstis, kuru IKP uz 1 iedzīvotāju salīdzinājumā ar eiro zonas līmeni ir	<u>augstāks</u>	Austrija Beļģija Francija Īrija Luksemburga Nīderlande Somija Vācija		Dānija Lielbritānija Zviedrija	
	<u>zemāks</u>	Grieķija Itālija Portugāle Spānija	Malta Kipra Slovākija Slovēnija Igaunija		Bulgārija Čehija Latvija Lietuva Polija Rumānija Ungārija

Avots: Autores aprēķini [30]

Katrs ES valstij ir jātiecas pie vidējā eiro zonā dzīves līmeņa, lai tās darbība savienībā būtu izdevīga. Viens no problēmas iespējamajiem risinājumiem varētu būt valsts konkurētspējas stratēģijas īstenošana. Konkurētspējīgākām ekonomiskajām sistēmām ir tendence nodrošināt augstāko IKP uz iedzīvotāju un iedzīvotāju ienākumu līmeni (skat. 1.5.att.).

OECD konkurētspēju definē kā pakāpi, kādā valsts var ražot preces un pakalpojumus, kas atbilst starptautiskā tirgus prasībām, vienlaicīgi saglabāt un palielināt valsts iedzīvotāju reālo ienākumu līmeni ilgtermiņā. Pasaules Ekonomikas Forums (WEF), veidojot savu Attīstības konkurētspējas indeksu (Growth Competitiveness Index, GCI), priekšplānā izvirza faktu, ka dažādām valstīm atkarībā no attīstības līmeņa ir dažādas prioritātes. Konkurētspēja saskaņā ar GCI tiek noteikta kā tādu institūciju, politiku un faktoru kopums, kas nosaka valsts produktivitātes līmeni. Produktivitātes līmenis savukārt nosaka dzīves līmeni, ko var veidot ekonomika [30;13]. Apskatīsim 2011. gada ES valstu Attīstības un konkurētspējas indeksus.

1.5.att. Izaugsmes konkurētspējas indekss ES valstu grupās 2011. gadā

Avots: autores veidots pēc Pasaules Ekonomikas Foruma datiem [47]

1.5. attēlā var redzēt, ka Latvija izaugsmes konkurētspējas rangs ir viens no zemākajiem ES valstīs un zemāks par vidējo kandidātvalstu grupā. Visaugstākais konkurētspējas indekss ir Zviedrijai. Vidēji viskonkurētspējīgākā ir valstu grupa, kas nav eiro zonas kandidātvalstis (Lielbritānija, Dānija, Zviedrija), tai seko vecās EZ dalībvalstis. Jaunās EZ dalībvalstu un

kandidātvalstu grupas ievērojami atpaliek no veco EZ, to vidējie konkurētspējas indeksi ir attiecīgi 4.36 un 4.32 balles. Tas liecina par to, ka jaunajām EZ dalībvalstīm un kandidātvalstīm būs grūti konkurēt ar vecajām EZ dalībvalstīm, kas palēninās to attīstību un dzīves līmeņa celšanos (skat. 1.5. att.).

Autore piekrīt mūsdienu speciālistu viedoklim, par to, ka konkurētspējas virzītājspēki mūsdienās ir investīcijas cilvēku kapitālā un tehnoloģiju attīstībā. Tehnoloģiju, infrastruktūras un cilvēku kapitāla mijiedarbības kopējais efekts var būtiski uzlabot ekonomiskās attīstības perspektīvas un atrisināt iepriekš minēto zema dzīves līmeņa problēmu.

Latvijas konkurētspējas palielināšanu visvienkāršāk būtu īstenot ar stimulējošās fiskālās politikas palīdzību. Mūsdienās, šī politiskā instrumenta izmantošana ir apgrūtināta, jo parādu krīze ES un Latvijā spiež valstu valdības konsolidēt budžetus un nepieļaut „liekus” tēriņus. Tomēr, ka jau tika minēts iepriekš, valdībai ir jāizvirza ekonomiski pamatotas tautsaimniecības attīstības prioritātes, kurām jāsniedz pieļaujama fiskālās politikas atbalsts.

Nodoms kļūt par pilntiesīgu EMS dalībvalsti palielinājis EZ kandidātvalstu motivāciju panākt augstu ekonomiskās aktivitātes sinhronizāciju ar eiro zonu. [17;10]

Reāli tautsaimniecība attīstās tad, ja paplašinās ražošanas sfēra, t. i., rūpniecība, lauksaimniecība, būvniecība, nevis pakalpojumu sniegšana, kas Latvijā pirmskrīzes laikā attīstījās visstraujāk. Lai novērtētu Latvijas un citu ES valstu ekonomisko attīstības ciklu svārstību sinhronizāciju ar EZ, tika izmantoti dati par **rūpniecības (apstrādes un ieguves rūpniecības) nozares pievienotās vērtības īpatsvaru kopējā pievienotajā vērtībā 2010. gadā.**

Tika aprēķinātas minēta rādītāja novirzes no eiro zonas vidējā līmeņa. Iegūtie rezultāti liecina par to, ka lielākais daļai ES valstu rūpniecības nozares pievienotās vērtības īpatsvars IKP ir augstāks nekā vidēji eiro zonā. Igaunijas un Lietuvas rādītājs pārsniedz eiro zonas vidējo līmeni. Latvijas rūpniecības pievienotās vērtības īpatsvars IKP ir zemāks par eiro zonas vidējo, turklāt visās pārējās kandidātvalstīs šis rādītājs ir augstāks par eiro zonas vidējo. Latvijas rūpniecības pievienotās vērtības īpatsvars IKP 2010. gadā veidoja 15 %, kas ir par 2% mazāk, nekā vidēji eiro zonā. Visaugstākais rūpniecības pievienotās vērtības īpatsvars IKP ir Čehijai, kas par 10 % pārsniedz eiro zonas vidējo līmeni. Viszemākais rūpniecības pievienotās vērtības īpatsvars ir Luksemburgai, kas ir par 10% mazāks nekā vidēji eiro zonā (skat. 1.4. tabulu). Valstis 1.4. tabulā ir sakārtotas pēc noviržu lieluma dilstošā kārtībā.

Pēc veiktas analīzes var izdarīt secinājumu, ka rūpniecības nozīme tautsaimniecībā ES valstīs atšķiras. Visbūtiskākās atšķirības (lielākas par 5 %) ir Čehijai, Īrijai, Rumānijai,

Slovākijai, Ungārijai, Vācijai, Polijai, Slovēnijai, ka arī Luksemburgai un Kiprai. Viszemākās atšķirības no eiro zonas vidējā ir Dānijai, Nīderlandei un Itālijai (skat. 1.4. tabulu).

Secinājums par Latvijas reālo konvergenci ar eiro zonu ir sekojošs: Latvijas dzīves līmenis ievērojami atpaliek no eiro zonas vidējā un ir zemākais triju Baltijas valstu starpā, tāpat Latvija ir vienīgā kandidātvalsts, kurai rūpniecības īpatsvars IKP ir zemāks, nekā vidēji eiro zonā. Tas liecina par to, ka Latvijai arī turpmāk atpaliks no pārējām eiro zonas kandidātvalstīm dzīves līmeņa ziņā, jo tai nav attīstīta rūpniecības nozare, kas sekmētu pēc iespējas ātrāku eiro zonas vidējo dzīves līmeņa sasniegšanu (skat. 1.3. un 1.4. tabulas).

1.4. tabula

Valstu sadalījums pēc novirzēm no eiro zonas vidējā rūpniecības pievienotās vērtības īpatsvara IKP 2010.gadā

Rūpniecības nozares pievienotās vērtības īpatsvars IKP salīdzinājumā ar eiro zonas vidējo līmeni	
Ir augstāks	Ir zemāks
Čehija	Luksemburga
Īrija	Kipra
Rumānija	Francija
Slovākija	Grieķija
Ungārija	Malta
Vācija	Lielbritānija
Polija	Spānija
Slovēnija	Latvija
Bulgārija	Beļģija
Igaunija	Portugāle
Lietuva	Dānija
Austrija	Nīderlande
Somija	
Itālija	

Avots: autores aprēķini [30]

Ja eiro zonas valstis, kuru rūpniecības īpatsvars būtiski atšķirās no eiro zonas vidējā, sastapsies ar pieprasījuma samazināšanu uz savu eksporta produkciju, valsts cietīs būtiskus iekšējās un ārējās ekonomiskās stabilitātes zaudējumus (bezdarba līmeņa celšanos, maksājumu bilances deficīta pieaugums). Tā kā valsts ir EMS dalībniece, monetārā politika nevar tikt izmantota ražošanas un nodarbinātības līmeņu regulēšanai. Valsts ekonomika cietīs dziļu un ilgstošu kritumu. Iekšējais un ārējais līdzsvars varētu tikt atjaunots pēc iekšējās valūtas devalvācijas, kas ietver sevī cenu līmeņa un atalgojuma samazināšanu, ka arī augsto bezdarbu.

No pieredzes mēs zinām, ka vienas valsts ārējā līdzsvara problēmas, var radīt būtiskās uzticības problēmas pārējiem savienības valstīm. Lai novērstu nepieciešamību vērsties pēc

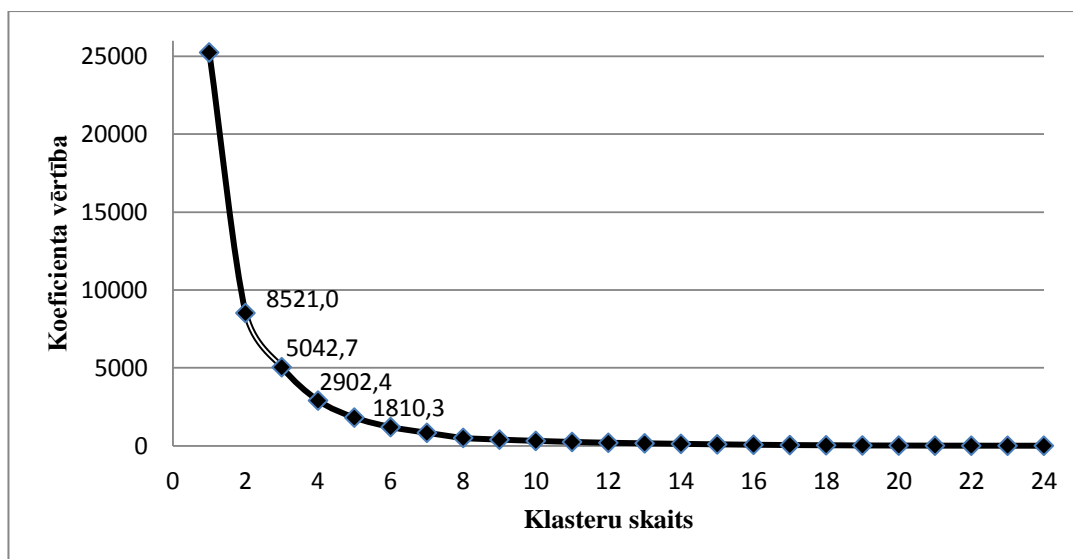
palīdzības pie pārējām EMS dalībvalstīm, visām eiro zonas dalībvalstīm ir jāaskaņo valsts rūpniecības attīstība ar eiro zonas tendencēm šajā nozarē.

1.4. Latvijas un citu ES valstu nominālās un reālās konverģences klasteranalīze

Eiro zonas valstu nominālās un reālās konverģences analizē tika pielietota klasteranalīzes metode. Klasteranalīze ir statistiskā metode, ar kuru ir iespējams grupēt dažādus objektus (piemēram, valstis) pēc to raksturīgām pazīmēm tā, lai objekti vienā grupā jeb klasterī būtu līdzīgāki viens otram nekā objektam citos klasteros.

Šī darba klasteranalīzes mērķis ir sadalīt ES valstis klasteros pēc to nominālās un reālās konverģences līmeņa. Tas tiek darīts ar mērķi, pirmkārt, pārbaudīt vai konverģence starp vecām eiro zonas valstīm ir dziļākā, nekā starp jaunajām eiro zonas valstīm un kandidātvalstīm. Otrkārt, novērtēt kandidātvalstu konverģences līmeni ar eiro zonu. Treškārt, noteikt valstu grupas pēc to nominālās un reālās konverģences līmeņa.

Optimāls klasteru skaits tika noteikts, izmantojot kritēriju „Elbow”. Šim nolūkam tika izmantota klasterizācijas metode „Ward”, kuras būtība ir vispirms apvienot klasteros tās valstis, kuras vismazāk palielina neviendabību jaunizveidotos klasteros. Sākumposmā katra valsts veido savu klasteri, klasteru skaits sakrīt ar valstu skaitu un tie tiek uzskatīti par absolūti homogēniem (viendabīgiem). Apvienojot valstis klasteros neviendabība tajos pieaug, tādēļ arī pieaug heterogenitātes koeficienta vērtība [6,112-129 lpp.]. Tika izveidots klasteru skaita un to heterogenitātes jeb neviendabības koeficientu sakarību grafiks (skat. 1.6. att.).

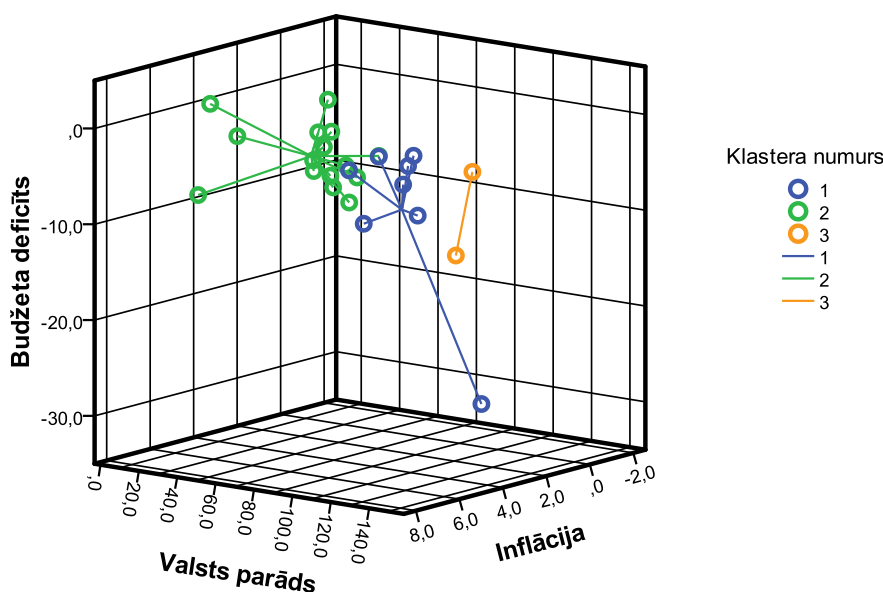

1.6.att "Elbow" kritērijs: optimāla klasteru skaita noteikšana

Avots: autores aprēķini [6]

Pēc grafika var redzēt, ka samazinot klasteru skaitu no trīs uz diviem, strauji pieaug klasteru neviendabība (no 5042.7 līdz 8521.0). No tā izriet, ka trīs ir optimāls klasteru skaits. Klasteru analīzes rezultātā valstīm jābūt apvienotām trijos klastos, kas nodrošinās salīdzinošo viendabīgumu un pietiekami lielu valstu skaitu katra klastera iekšienē.

Klasteranalīze tiks veikta, izmantojot hierarhiskās aglomerācijas klasterizācijas metodi. Iepriekš noteikts klasteru daudzums ir trīs. Attēlā var redzēt iegūtus klasterus (skat. 1.7.att).

1.7.att. 25 ES valstu sadalījums klastos pēc nominālās un reālās konverģences

Avots: autores aprēķini

Pirmais klasteris 1.7. attēlā ir attēlots ar zilo krāsu. Šo klasteri pārsvarā veido vecās eiro zonas dalībvalstis, ka arī tajā ietilpst Lielbritānija un Ungārija. Pirmā klastera valstīm ir raksturīga zema inflācija, vidējā ilgtermiņa procentu likme, augsts budžeta deficīts, vidējs valsts parāds (lielāks par 60 % no IKP) un dzīves līmenis augstāks par vidējo eiro zonā. Šo klasteri var nosaukt par *pārmērīga patēriņa valstīm*, jo tās uztur lielus budžeta deficītus. Tātad veco eiro zonas dalībvalstu nominālā un reālā konverģence ir zema, kas samazina uzticību eiro zonas efektīvajai attīstības nākotnē (1.4. un 1.5. tabulas).

1.5. tabula

Klasteru centri pēc reālās un nominālās konverģences rādītājiem

	1.klasteris	2.klasteris	3.klasteris
Inflācija (%)	2.20	2.55	3.45
Procentu likme (%)	5.41	4.91	8.66
Budžeta deficīts (% no IKP)	-9.44	-5.05	-7.60
Valsts parāds (% no IKP)	85.06	41.74	131.65
IKP uz iedzīvotāju	virs vidējā	zem vidējā	zem vidējā

Avots: autores aprēķini

Otro klasteru (zaļā krāsa) veido valstis ar vidējo inflācijas līmeni, zemu procentu likmi, vismazāko budžeta deficītu un valsts parādu, un dzīves līmeni, kas ir zemāks par vidējo eiro zonā. Šajā grupā ietilpst visas jaunās eiro zonas valstis un visas kandidātvalstis, izņemot Ungāriju. Šo valstu grupu var nosaukt par *mērena patēriņa valstu grupu*. Šo valstu ekonomikas visprecīzāk ievēro Māstrihtas kritērijus, jo tiecas iestāties vai nesen ir iestājušās eiro zonā. Šo valstu ekonomikai piemīt strauja attīstība, kas netiek bremsēta ar milzīgajām parādsaistībām, un tādēļ arī paaugstināts inflācijas līmeni. Šo valstu ekonomikas ir veselīgākās nekā veco eiro zonas valstu tautsaimniecības, tāpēc tām ir lielas konkurētspējīgas priekšrocības. Taču šīs valstis nav sasniegušas reālo konvergenci. Kamēr tā netiks sasniegta, pastāv risks, ka vienotā eiro zonas monetārā politika neradīs vēlamu efektu uz to tautsaimniecību (1.5. un 1.6. tabulas).

Trešo klasteri veido divas vecās eiro zonas valstis - Grieķija un Itālija. Šo divu valstu atšķirība no pārējām ir atrodama to milzīgajos valsts parādos, un līdz ar to arī augstajā procentu likmē. Šīs divas valstis vissmagāk cieš no parādu krīzes, jo ir zaudējušas uzticību starptautiskajos finanšu tirgos un to parādu finansēšana izmaksā tām ļoti dārgi. Līdz ar to tiek samazināti valsts izdevumi, kas sekmē dzīves līmeņa samazināšanos, bezdarba līmeņa pieaugumu un augsto inflāciju. Šo valstu grupa var tikt nosaukta par *kritiskā patēriņa valstīm*. Ja pārmērīga patēriņa valstu grupa (1. klasteris) nesamazinās savus budžeta deficītus un valsts parādus, tas riskē sastapties ar kritiskā patēriņa valstu problēmām (skat. 1.5. un 1.6. tabulas).

1.6. tabula

Klasteranalīzes rezultātu apkopojums

	Valstis		
1.klasteris Pārmērīgs patēriņš	Austrija Beļģija Vācija	Ungārija Īrija Portugāle	Francija Lielbritānija
2.klasteris Mērens patēriņš	Bulgārija Čehija Kipra Rumānija Zviedrija	Igaunija Spānija Somija Lietuva Slovēnija	Dānija Latvija Nīderlande Polija Slovākija
3.klasteris Kritisks patēriņš	Grieķija Itālija		

Avots: autores aprēķini

Klasteranalīzes rezultātā tika izveidotas trīs valstu grupas: pārmērīga patēriņa valstu grupa, mērenā patēriņa valstu grupa un kritiskā patēriņa valstu grupa. Latvija atrodas mērena patēriņa valstu grupā. Tai ir labas izredzes iestāties eiro zonā, jo valsts tautsaimniecība ir tuvu Māstrihtas kritēriju izpildei. Taču Latvijai ir rūpīgi jāapsver visas iestāšanās priekšrocības un

trūkumi, jo tā joprojām nav sasniegusi reālo konvergenci ar eiro zonas valstīm, tāpēc vienotā eiro zonas monetārā politika neatrisinās valsts iekšējā un ārēja līdzsvara problēmas. Tas pats attiecās arī uz pārējām eiro zonas kandidātvalstīm.

1.nodaļas nobeigumā var secināt, ka eiro zonas dalībvalstis, kas ir sasniegušas EMS integrācijas pakāpi, sastopas ar liela valsts parāda problēmu, kas samazina to nominālo konvergenci un negatīvi ietekmē eiro zonas stabilitāti. Latvijas un pārējo kandidātvalstu un jauno eiro zonas dalībvalstu nominālās konverģences līmenis ir augsts, taču reālās konverģences līmenis ievērojami atpaliek no eiro zonas vidējā. Reālās konverģences pieaugumu bremzē zema valsts konkurētspēja un zems rūpniecības pievienotās vērtības īpatsvars IKP.

Veicot klasteranalīzi tika noskaidrots, ka veco eiro zonas dalībvalstu nominālās konverģences līmenis ir zems (zemāks nekā kandidātvalstīm), kas apdraud visas eiro zonas stabilitāti. Ar klasteranalīzes metodi izveidoti trīs klasteri, kas atspoguļo esošo situāciju eiro zonā. Vecās eiro zonas dalībvalstis ietilpst pārmērīga un kritiskā patēriņa klasteros. Ilgtermiņa procentu likme šīm divām valstu grupām ir augstāka nekā mērenā patēriņa valstu grupā, kurā ietilpst jaunās eiro zonas dalībvalstis un kandidātvalstis. Kritiskā patēriņa valstis (Grieķija un Itālija) ir sasniegušas tika augsto valsts parāda līmeni, ka zaudējušas uzticību finanšu tirgos un atrodas uz bankrota sliekšņa. Euro zonā pašlaik tiek ieviesta fiskālā disciplīna, kas paredzēta parādu krīzes risināšanai, taču katrai valstij patstāvīgi jāveic tautsaimniecības reformas, lai panāktu valsts izdevumu samazināšanu un atrastu iespējas ienākumu palielināšanai.

Latvijai ir rūpīgi jāapsver visas iestāšanās eiro zonā priekšrocības un trūkumi šajā eiro zonas nestabilitātes laikā, jo tā joprojām nav sasniegusi reālo konvergenci ar eiro zonas valstīm, tāpēc vienotās eiro zonas monetārās politika pasākumi var būt neefektīvi ārējā un iekšējā līdzsvara regulēšanā.

2. EIRO IEVIEŠANAS SEKU ANALĪZE

Slovākija un Igaunija ir pēdējās valstis, kas pievienojās eiro zonai attiecīgi 2009. un 2011. gadā. Šajā nodaļā salīdzinošās analīzes gaitā tiks noskaidrota Latvijas un šo valstu ekonomiku līdzīgi aspekti, un uz tā pamata tiks analizētas eiro ieviešanas iespējamās sekas Latvijā.

Lai noteiktu Slovākijas un Igaunijas līdzību Latvijas ekonomikai, apskatīsim šo valstu nominālās konverģences rādītājus 2004.gadā (pievienošanās ES gads) un gadu pirms Māstrihtas kritēriju izpildes pārbaudei (divus gadus pirms eiro ieviešanas gada) (skat. 2.1. tabulu).

Inflācijas līmenis, iestājoties ES Igaunijai bija ievērojami zemāks, nekā Latvijai un Slovākijas. Igaunijai izdevās saglabāt zemu inflācijas līmeni līdz 2009.gadam. Slovākijai un Latvijai bija nepieciešams samazināt inflācijas līmeņus, lai izpildītu Māstrihtas kritērijus. Slovākijas inflācijas līmenis divus gadus pirms eiro ieviešanas veidoja 1.9 %, bet Latvijas 4.2 %. 2004. gadā gan Latvija, gan Slovākija pieļāva budžeta deficītu, atšķirība no Igaunijas, kas līdz šim laikam bija uzkrājusi papildu ienākumus. Divus gadus pirms eiro ieviešanas Igaunijas un Slovākijas budžeta deficīti nepārsniedza Māstrihtas kritēriju un bija zemāki par 2 % no IKP. Latvijas budžeta deficīts pērn veidoja 3.5 % no IKP, kas rada bažas par Māstrihtas kritērija izpildi nākamajā gadā. Viszemākais valsts parāds kopš iestāšanās ES ir Igaunijai, kas īsteno apdomātu ekonomisko politiku, veidojot uzkrājumus ekonomikas izaugsmes gados. Latvijas valsts parāds atšķirībā no Slovākijas pieauga kopš iestāšanās ES. Īpaši straujš pieaugums bija vērojams 2009.gadā, ko ietekmēja pasaules finanšu krīzes sekas. 2011.gadā Latvijai ir visaugstākais parāds salīdzinājumā ar Igaunijas un Slovākijas parādiem pirms iestāšanās eiro zonā. Ilgtermiņa procentu likme Latvijā 2011.gadā pieauga salīdzinājuma ar 2004.gadu un ir augstāka, nekā Slovākijas procentu likme pirms iestāšanās eiro zonā. Igaunijai ilgtermiņa procentu likmes rādītājs nav salīdzināms ar pārējām ES valstīm īpatnējās tautsaimniecības situācijas dēļ (skat. 2.1. tabulu).

2.1.tabula

Slovākijas, Igaunijas un Latvijas nominālās konverģences rādītāji

	Latvija		Igaunija		Slovākija	
	2004	2011	2004	2009	2004	2007
Inflācijas līmenis (gada vidējās izmaiņas %)	6.2	4.2	3.0	0.2	7.5	2.2
Budžeta deficīts (% no IKP)	-1.0	-3.5	1.6	-2	-3.5	-1.9
Valsts parāds (% no IKP)	15.0	42.6	5.0	7.2	41.5	29.4
Procentu likme (%)	4.86	5.91	-	-	5.03	4.49

Avots: autores veidots [15;16]

No iepriekš minēta var secināt, ka Latvijas ekonomikas sagatavotības līmenis eiro ieviešanai atpaliek no situācijām abās apskatītajās valstīs pirms eiro ieviešanas. To negatīvi ietekmēja 2008. gada pasaules finanšu krīze un pašreizējā ekonomiskā situācija eiro zonā. Tomēr Latvijas nominālās konverģences rādītāji vairāk līdzinās Slovākijas rādītājiem, nekā Igaunijas rādītājiem. Turpmāk tiks novērtēti Latvijas paredzami ieguvumi no iestāšanās eiro zonā, izmantojot šīm mērķim Igaunijas un Slovākijas pieredzi. Uz Slovākijas piemēra tiks analizēti Latvijas eiro ieviešanas starta nosacījumi un to izpildes iespējamās problēmas. Tālāk tiks analizēti eiro zonā iestāšanās sekas, izmantojot šīm mērķim Igaunijas piemēru.

2.1. Euro ieviešanas ieguvumi un zaudējumi Latvijā

Katrai valstij pirms pievienoties jebkādai valstu savienībai jāizvērtē visas iespējamās šāda lēmuma priekšrocības un trūkumi. Tā kā pievienošanās valūtas savienībai nozīmē atteikšanos no neatkarības monetārajā un fiskālajā politikā, ir jābūt pietiekami dziļai iespējamo ieguvumu un zaudējumu analīzei. Mandels savas analīzes gaitā noskaidroja, ka vienotā valūta ir piemērota valstīm, kas ir cieši integrētas starptautiskās tirdzniecības un ražošanas faktoru mobilitātes ziņā.

Latvijas ieguvumus no dalības eiro zonā sadalīt tiešajos un netiešajos. Tiešie ieguvumi parādīsies uzreiz nekavējoties pēc eiro ieviešanas. Netiešie ieguvumi no eiro ieviešanas nebūs redzami uzreiz pēc eiro ieviešanas un to ietekme uz tautsaimniecību var būt nevienmērīga. Latvijas ekonomikas zaudējumus no eiro ieviešanas var sadalīt pastāvīgajos un vienreizējos. Vienreizējie zaudējumi radīsies 1-3 gadu laikā pirms eiro ieviešanas vai uzreiz pēc eiro ieviešanas un gan valsts, gan privātajam sektoram būs tās jāsedz patstāvīgi. Pastāvīgajiem zaudējumiem ir ilgtermiņa raksturs un tie rodas uzreiz pēc eiro ieviešanas, bet to ilgums var mainīties laika gaitā (skat. 2.2. tabulu).

Nozīmīgākie tiešie ieguvumi

Euro ieviešana radīs dažādus tiešus labvēlīgus efektus uz ekonomiku, kuru izpausmes būs redzamas nekavējoties. Tiešie ieguvumi būs labi uztverami pēc mājsaimniecību un uzņēmumu valūtas maiņas transakcijas izmaksu un ierobežojumu likvidācijas. Uzņēmumiem tāpat samazināsies arī administratīvās izmaksas, kas saistītas ar LVL-EUR valūtas maiņas transakciju vadību un uzskaiti. Mazie uzņēmumi iegūs vienkāršāko un lētāku pieeju starptautiskajiem finanšu tirgiem. Patērētāji iegūs no lielākās cenu salīdzināmības un lielākās konkurences ES tirgū.

Latvijas gaidāmie ieguvumi un zaudējumi no eiro ieviešanas

Ieguvumi		Zaudējumi	
Tiešie	Netieši	Vienreizējie	Pastāvīgie
Transakcijas izmaksu izzušana operācijās ar eiro	Iedzīvotāju labklājības līmeņa pieaugums	Eiro ieviešanas organizatoriskās izmaksas	Monētārās un fiskālās politikas neatkarības zaudējums
Valūtas riska likvidācija	Ārvalstu investīciju ieplūde	Inflācijas līmeņa pieaugums	Eiro zonas stabilizācijas pasākumu slogs
Inflācijas ierobežošana	Ārējās tirdzniecības apjomu pieaugums		Eiro zonas stabilitātes samazinājums
Lētāki kredītresursi un izdevīgā aizņemšanās finanšu tirgos	Fiskālās politikas harmonizācija		Stingrākas ekonomiskās robežas ar pārējām pasaules valstīm
Pieeja Eiropas Centrālās Bankas (ECB) eiro likviditātes instrumentiem un stabilizācijas mehānisma instrumentiem	Devalvācijas draudu novēršana		Augsts konkurences līmenis ES tirgū

Avots: autore veidots [54;24;22;12]

Transakcijas izmaksu izzušana operācijās ar eiro.

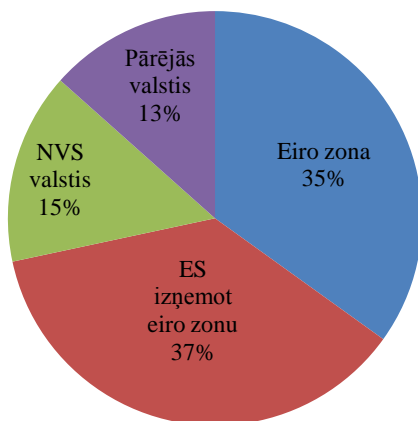
Latvijas ekonomikai ir raksturīga liela atvērtība. Kopējais preču un pakalpojumu eksports 2011.gadā veidoja 57,5% no IKP. Latvijas ārējā tirdzniecība ir atkarīga no ES valstīm, jo 72 % no visa eksporta apgrozījuma un 76% no importa apgrozījuma veido ES valstis, darījumi ar kuriem notiek eiro. Latvijas ārējā tirdzniecībā NVS valstu (Krievija, Ukraina, Baltkrievija un vēl 6 valstis) īpatsvars ir ievērojami mazāks nekā ES valstu daļa un veido 15 % no kopējā apgrozījumā (skat. 2.1. att.).

Eiro ieviešana Latvijā likvidēs ārējās tirdzniecības ar ES valstīm darījumu apkalpošanas izmaksas. Šīs transakcijas izmaksas var sadalīt finanšu un administratīvajās izmaksās.

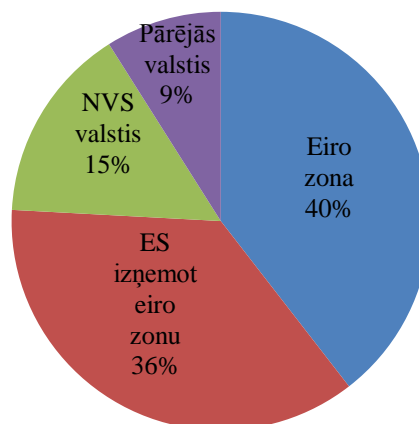
Transakciju finanšu izmaksas rodas no starpības eiro valūtas pirkšanas un pārdošanas kursos. Šādas izmaksas rodas gan starpbanku operācijās, gan arī uzņēmumu un privātpersonu darījumos ar komercbankām. Lielas transakcijas izmaksas iedzīvotājiem rodas skaidras naudas apmaiņas procesā un veicot apmaksu ar bankas kartēm (piemēram, ārvalstīs). Slovākijas Centrālā banka ir aprēķinājusi, ka gada finanšu transakcijas izmaksas veido apmēram 0.3 % no IKP [22]. Izvairīties no šīm izmaksām var ieviešot eiro. Tātad valsts ieguvums no iestāšanās eiro zonā ir jaunas dalībvalsts starptautisko norēķinu atvieglošana –

ātrāki un lētāki pārskaitījumi uz ārzemēm, jo eiro zonas ietvaros tie būs iekšzemes maksājumi.

Latvijas eksports pa valstu grupām

Latvijas imports pa valstu grupām

2.1.att. Latvijas teritoriālā eksporta un importa struktūra 2010.gadā

Avots: autores aprēķini [29]

Transakciju administratīvās izmaksas ietver papildu uzņēmumu izdevumus kapitāla un cilvēkresursu nodrošināšanai operācijām ar eiro, kas ietver valūtas maiņas administrēšanu, maksu par papildu finanšu atskaišu veikšanu, maksājumu atlikšanas maksu u.c.. Dažos pētījumos tiek uzsvērts, ka administratīvās izmaksas eiro ieviešanai var būt ievērojami augstākās mazajos un vidējos uzņēmumos (piemēram, Beļģijas mazo un vidējo uzņēmumu administratīvās izmaksas pārejai uz eiro varētu veidot 0.3% no to apgrozījuma). Slovākijas Centrālā banka novērtē administratīvo izmaksu 0.06% no IKP apmērā.

Valūtas riska izzušana.

Vēl viens svarīgs valsts ieguvums no iestāšanās eiro zonā ir pilnīga valūtas kursa (lats pret eiro) svārstību riska likvidācija, kas īpaši svarīgi ir gan iedzīvotājiem, kam ienākumi ir latos, bet izdevumi, piemēram, kredīts, eiro, gan uzņēmējiem. Tiks novērsta spekulācijas par devalvāciju, spekulanti nevarēs šūpot ekonomiku, nodarot zaudējumus gan uzņēmējiem (ārvalstu partneri pārtrauc sadarbību, jo baidās no devalvācijas, apdrošinātāji atsaka apdrošināt darījumus, jāpāriet uz priekšapmaksu), gan iedzīvotājiem (konvertācijas izmaksas, bailēs mainot latus uz valūtām un atkal atpakaļ).

Latvija ir neliela, atvērta un no ārējiem darījumiem atkarīga ekonomika, kurai ļoti daudz nepieciešamā ir jāimportē. Kā jau tika noskaidrots, ap 75 % no valsts ārējās tirdzniecības darījumu notiek ar eiro zonas valstīm. Turklāt, lai ekonomiskā aktivitāte augtu, mums ir nepieciešamas ārējās investīcijas, kas nozīmē gan ienākošas, gan izejošas valūtas plūsmas ar valūtas maiņas darījumiem. Kā apliecina Latvijas Banka, valūtas maiņas izmaksas

var būt salīdzinoši augstas arī pie fiksēta lata kursa pret eiro: 2010. un 2011. gadā komercbanku un valūtas maiņas iestāžu klientu EUR/LVL valūtas maiņas izmaksas ik gadu veidoja ap 50 miljonu latu [50]. Lai izvairīties no šīm izmaksām, veicinātu ārējās tirdzniecības apgrozījuma pieaugumu un piesaistītu ārvalstu investorus, Latvijai ir jāievieš stabila eiro valūta.

Cits valūtas maiņas izmaksu novēršanas priekšrocība ir tūristiem. Ceļojot pa eiro zonas valstīm, vienas valsts valūta vairs nav jāmaina pret citas valsts valūtu. Tas ceļošanu padara ērtāku un izdevīgāku, jo nav nepieciešamības mainīt naudu un maksāt ar naudas maiņu saistīto komisijas maksu. Eiro ieviešana Latvijā palielinās tūristu plūsmas lielumu no ES.

Pāreja uz eiro var izsaukt ne tikai LVL/EUR maiņas darījumu izmaksu likvidāciju, bet arī samazināt latu uz citu ES valstu valūtu maiņas izmaksas.

Cenu salīdzināmība un inflācijas ierobežošana.

Pēc eiro ieviešanas Latvijas iedzīvotājiem būs vieglāk salīdzināt cenas Latvijā un eiro zonā. Uzņēmējdarbības sektorā cenu salīdzināmība kalpos par konkurences palielināšanās faktoru, kas piespiedīs samazināt cenas uz savu produkciju un ierobežos to pieaugumu.

ECB mērķis ir cenu stabilitāte un inflācijas ierobežošana, kuru tā sasniedz ar dažādu monetārās politikas instrumentu palīdzību. 2 % inflācijas līmenis tiek uzskatīts par stabilo. Savukārt, arī ciešā ekonomiskā integrācija nodrošina starpvalstu cenu konvergenci un samazina inflācijas risku katrā atsevišķā dalībvalstī. Taču dažu eiro zonas valstīs ir augstā inflācija, kas samazina uzticību eiro zonas inflācijas ierobežošanas mehānismam. Turklāt arī zema reālās konverģences līmeņa dēļ (Latvijā un citās kandidātvalstīs) inflācijas ierobežojošie instrumenti var būt neefektīvi Latvijā.

Lētāki kredītresursi un izdevīgā aizņēmšanās finanšu tirgos.

Latvijai 2012. gadā jāsāk atmaksāt starptautiskais aizņēmums, kas kopš 2009.gada ņemts budžeta un tautsaimniecības ilgtspējas pakāpeniskai atjaunošanai, un lielākās summas atdodamas 2014. un 2015.gadā – attiecīgi apmēram 870 miljoni un 930 miljoni latu. Lai to darītu, ir nepieciešams kredīts, kas tiks saņemts starptautiskajos finanšu tirgos. Eiro ieviešana nodrošina Latvijai daudz zemākas procentu likmes. Neieviešot eiro u neizpildot Māstrihtas kritērijus, turpmākajos 10. gados Latvija par ārējā parādu pārmaksās aptuveni miljardu latu [48].

Eiro ieviešana nodrošinās gan mājsaimniecības, gan uzņēmējus ar iespēju saņemt kredītresursus par zemākām cenām, jo stabilizēs un samazinās naudas tirgus procentu likmes Latvijā. Uzņēmējiem tas ir īpaši aktuāli, jo attīstībā ir jāinvestē, bet paši nevaram uzkrāt, tas ir

pārāk ilgi, tādēļ pieeja kapitāla tirgiem un investoru interese par Latviju un aizņemšanās izmaksas jo īpaši svarīgas.

Nozīmīgākie netiešie ieguvumi

Zemākas transakciju izmaksas, cenu salīdzināmība, augstās konkurences spiediens un vispārējs uzņēmējdarbības vides kvalitātes uzlabojums sekmēs ilgtermiņa ieguvumu rašanos no eiro ieviešanas. Tiešo ārvalstu investīciju un ārējās tirdzniecības apjomu pieaugums, kas būs galvenie tiešo ieguvumu ietekmes rezultāts, palielinās Latvijas ekonomikas ekonomisko izaugsmi, produktivitāti un iedzīvotāju dzīves līmeni.

Tiešo ārvalstu investīciju pieplūde.

Investīciju atdeve Latvijā ir augstā, jo valstī ir zems darbaspēka atalgojuma līmenis, nepiesātināts patēriņa tirgus, atviegloti ārējās tirdzniecības nosacījumi, ka arī izdevīgs ģeogrāfiskais stāvoklis, kas ļauj realizēt produkciju ne tikai ES, bet arī austrumu tirgos. Pievienošanas eiro zonai paaugstina investoru uzticamību Latvijas ekonomikai. Jauni investori sāks apsvērt Latviju kā platformu ekspansijai uz rietumiem un austrumiem. 2011. gadā bija vērojams TĀI kāpums un kopējais investīciju līmenis 2011.gada 4. ceturksnī sasniedzot jau 26.4% no IKP [29].

Mūsdienās liela daļa nerezidentu ieguldījumu nekustamajā īpašumā Latvijā ir saistīta ar tālākiem nākotnes nodomiem, piemēram, izdevīgāku cenu gaidīšanu šo īpašumu pārdošanai, uzturēšanās atļauju saņemšanu vai atļauju sagaidīšanu atsevišķu lauksaimniecības vai meža apsaimniekošanas projektu uzsākšanai. Šādas investīcijas nav saistītas ar papildu darba vietu skaita radīšanu un nozīmīgām papildu nodokļu iemaksām valsts budžetā. Ārvalstu investoru piesaistīšana par katru cenu nav pašmērķis. Mērķis ir investīciju devums Latvijas tautsaimniecībai. Tomēr liela mēroga inovatīvu projektu attīstīšanai (saistībā ar preču ražošanu vai pakalpojumu sniegšanu), ir nepieciešama spēcīga zinātniski pētnieciskā bāze un zinošie pētnieki, kas ir jāattīsta Latvijā. Tikai ilgtermiņā noturīga investoru interese var palīdzētu nodrošināt Latvijas tautsaimniecības izaugsmes ilgtspēju. Savulaik Āzijas jauno tīģeru īstenotā stratēģija – vispirms pārņemt un pielietot labākās un veiksmīgākās citur jau izgudrotās tehnoloģijas, un prasmes, bet pēc tam uz šo tehnoloģiju un zināšanu pamata attīstīt savas inovācijas, – var būt izmantojama kā starptautiskā zināšanu apmaiņā studiju procesā, tā arī pavisam tiešākā veidā pakalpojumu sniegšanā un rūpniecībā.

Iedzīvotāju labklājības līmeņa pieaugums.

Kā jau tika noskaidrots, eiro ieviešana sekmēs intensīvāku investīciju ieplūdi un ārējās tirdzniecības apjomu pieaugumu. Šo efektu ietekmē var sagaidīt ekonomiskās izaugsmes palielinājumu, kas savukārt, pozitīvi ietekmēs valsts iedzīvotāju dzīves līmeni. Pēc iepriekšējā

apakšnodalā veiktās klasteranalīzes, var redzēt, ka jaunās eiro zonas dalībvalstīs dzīves līmenis ir zemāks par vidējo eiro zonas līmeni. Iepriekš tika noskaidrots, ka Latvija nav sasniegusi ES valstu vidējo dzīves līmeni un Latvijas IKP uz iedzīvotāju veidoja attiecīgi 51 % no ES27 valstu vidējā līmeņa.

To sekmē starptautiskās tirdzniecības un investīciju pieaugums. Šo argumentu var pamatot ar neoklasiskās ekonomikas izaugsmes teorijas atzinumu, ka valstīs, kuras viena pret otru piekļūst liberālu ārējo politiku (tā sauktās atvērtās saimniecības), iedzīvotāju labklājības līmenis tuvinās. Sakarībai starp eiro ieviešanu un valsts ekonomikas izlaides apjoma pieaugumu ir kompleksa raksturs. Pozitīva ietekme tiks novērota tikai vidējā termiņā vai ilgtermiņā.

Liberalizēta kapitāla un tehnoloģiju kustība eiro zonā ļauj šo faktoru īpašniekiem izvietot savu kapitālu valstīs ar zemāku labklājības līmeni un iegūt augstāko kapitāla atdevi. Ar šo investīciju ieplūdi tautsaimniecībā tiek ieviestas jaunās tehnoloģijas un „know how” zināšanas, kas piedalās kopējā ekonomikas produktivitātes paaugstināšanā. Visi šie procesi veicina jaunu darba vietu radīšanu un iedzīvotāju dzīves līmeņa pieaugumu valstī.

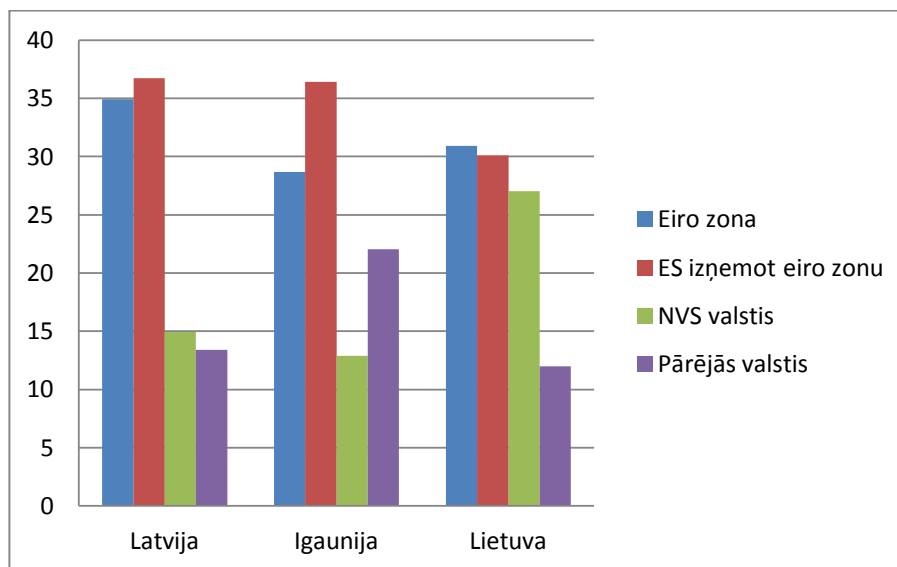
Var secināt, ka dalība eiro zona pati par sevi neceļ dzīves līmeni valstī. Katrai valstis ir jāpieliek zināmās pūles dzīves līmeņa celšanai un dalība eiro zona var to sekmēt.

Ārējās tirdzniecības apjomu pieaugums.

Iepriekš jau tika noskaidrots, ka Latvijas ārējā tirdzniecība ar eiro zonas valstīm veido lielāku daļu no kopējā valsts ārējā tirdzniecības apgrozījuma. Euro ir nozīmīgākā valūta eksporta un importa norēķinos - 2011. gadā ap 60 % preču un pakalpojumu eksporta un importa darījumos notika euro. Euro ieviešana vēl vairāk palielinās ārvalstu tirdzniecības partneru uzticības līmeni Latvijas uzņēmējiem, ko nodrošinās zemākas darījumu izmaksas un valūtu maiņas nepieciešamības novēršana.

Pēc euro ieviešanas ārējā tirdzniecība kļūs izdevīgākā līdz ar valūtas riska un uzņēmumu transakcijas izdevumu izzušanu. Ir grūti matemātiski novērtēt jaunas dalībvalsts ieguvumus no iestāšanās euro zonā, taču ir skaidrs, ka tie būs jo lielāki, jo intensīvākā ir ārējā tirdzniecība (lielāks tirdzniecības apgrozījums) ar euro zonas valstīm. Latvijas eksporta struktūrā euro zonas valstīm ir vislielākais īpatsvars kopējā eksporta apgrozījumā (35%) salīdzinājumā ar Lietuvu un Igauniju. NVS valstu īpatsvars Latvijas eksporta struktūrā ir augstāks, nekā Igaunijai un zemāks, nekā Lietuvai. Igaunijas eksporta struktūrā euro zonas valstis veido vismazāko īpatsvaru salīdzinājumā ar pārējām Baltijas valstīm, kas nav ieviesušas euro (skat. 2.2.att.). Turklāt, Igaunija eksporta svarīgi virzieni 2010. gadā bija ASV (3.8%) un Norvēģija (3.4%). Igaunijas importa struktūrā ārpus ES un NVS valstīm arī ir liela nozīme (21.8%).

Neskatoties uz eksporta virzienu daudzveidību, Igaunija iestājusies eiro zonā un tas ārējās tirdzniecības apjomi ar ES valstīm pieaug.

**2.2.att. Baltijas valstu eksporta struktūra 2010.gadā
(% no kopējā eksporta apgrozījuma)**

Avots: autores apkopojums [29;35;36]

Tajā pašā laikā, lai saņemtu ieguvumus no dalības vienotajā tirgū, valstī ražotajām precēm jābūt konkurētspējīgām tajā. Ka tika noskaidrots iepriekš, Latvijas konkurētspējas indekss ir viens no zemākajiem ES un eiro zonas kandidātvalstu grupā, kas ievērojami samazina Latvijas iespējamus ieguvumus un palielina pārējo valstu ieguvumus no darījumiem vienotajā tirgū.

Fiskālās politikas harmonizācija.

Latvijas atbalsta eiro zonas obligātas fiskālās disciplīnas apstiprināšanu, jo stabila izaugsme eiro zonā ir nozīmīgs nosacījums arī Latvijas ekonomikas izaugsmei pēc pievienošanās eiro zonai. Autore uzskata par nepieciešamu noteikt stingrāku uzraudzību tam eiro zonas dalībvalstīm, kas ietilpst pārmērīgā un kritiskā patēriņa valstu grupā. Kad šajās valstīs tiks sasniegts zems budžeta deficīta un valsts parāda līmenis, eiro zonas stabilitāte un uzticamība tai palielināsies, kas vairakkārt palielinās dalībvalstu ieguvumus.

Devalvācijas draudu novēršana.

Latvijas situācijā devalvācija nevar atrisināt bezdarba un maksājumu bilances deficīta problēmu, jo Latvija ir atvērtā un mazā ekonomika, kura pārņem pārējo ES valstu cenu līmeni un nevar patstāvīgi kontrolēt savu inflācijas līmeni. Tāpēc Latvijai eiro ieviešana varētu nodrošināt stabilitāti un uzticību finanšu tirgos.

Tagad pievērsim savu uzmanību iespējamajiem zaudējumiem no Latvijas pievienošanās eiro zonai. Zaudējumiem no eiro ieviešanas ir divu veidu raksturs, tie var negatīvi ietekmēt tautsaimniecību vienreiz un pastāvīgi. Pastāvības zaudēšanai monetārās politikās īstenošanā ir pastāvīga zaudējuma raksturs, kaut arī ilgtermiņā šī faktora būtība var mainīties. Līdz ar Latvijas ekonomikas attīstības ciklu dziļāku sinhronizāciju un Latvijas ekonomikas struktūras saskaņotības pieaugumu ar eiro zonu, negatīvs efekts no atteikšanās no neatkarīgas monetārās politikas samazināsies. Specifisks pastāvīgs eiro ieviešanas trūkums ir komercbanku ienākumu samazināšanos, jo tās vairs nesaņems ienākumus no valūtas maiņas darījumiem.

Ievērojamākie vienreizējie zaudējumi

Eiro ieviešanas organizatoriskās izmaksas.

Šīs izmaksas ietver valsts informācijas sistēmu pielāgošanas, informācijas kampaņu izmaksas (apmēram viens eiro uz iedzīvotāju), monētu kalšanas un banknošu izgatavošanas izmaksas, privātā sektora (uzņēmumu) izmaksas, kas saistītas ar pāreju no latiem uz eiro. Slovākijas nacionālās bankas apkopotā informācija par eiro ieviešanu liecina par to, ka eiro ieviešanas privātā un valsts sektora izmaksas ir 0.3-0.8 % no valsts IKP. Lielākie valsts sektora izdevumi nepieciešami IT sistēmu piemērošanai un sabiedrības informēšanai. Pāreja uz eiro nozīmē tautsaimniecībai būtiskās vienreizējās izmaksas, taču vienlaikus visi ieguvumi, piemēram, valūtas maiņas darījumu ietaupījumi ir ilglaicīgi. No stratēģiskā viedokļa vienreizējās izmaksas nav arguments eiro ieviešanas novilcināšanai.

Inflācijas pieaugums.

Tas var būt saistīts gan ar inflācijas importu no eiro zonas dalībvalstīm, gan ar cenu pārrēķinu un paaugstinātām inflācijas gaidām uzreiz pēc eiro ieviešanas. Eiropas Centrālā banka novērtē iespējamo inflācijas pieaugumu 0.02-0.03 % apmērā. Lai novērstu šo negatīvo efektu, jāīsteno iedzīvotāju informācijas kampaņas un stingri jākontrolē iekšzemes tirgotāju cenu pārrēķinu eiro.

Ievērojamākie pastāvīgie zaudējumi

Eiro zonas stabilizācijas pasākumu slogs.

Visām eiro zonas dalībvalstīm ir jāsniedz garants **Eiropas Finanšu Stabilitātes fondam (EFSF)**. Euro zonas valstis garantē noteiktu naudas apjomu uz kā bāzes EFSF var izsniegt valstīm aizdevumus, kad tās vairs nevarēs saņemt palīdzību finanšu tirgos. Latvijas, iestājoties eiro zonā, būs jāgarantē noteiktā summa EFSF, lai tas varētu saņemt naudu finanšu tirgos. Igaunija, iestājoties eiro zonā, piedalās EFSF veidošanā un ir uzņēmusies saistības 1,995 mljrd. EUR apjomā, kas sastāda tikai 0,2558% no kopējās fonda vērtība.

Latvijai kā eiro zonas dalībnieci vajadzēs iemaksāt **Eiropas Stabilizācijas mehānismā (ESM)** aptuveni 200 miljonus eiro pa daļām līdz 2017. gadam

Monetārās un fiskālās politikas neatkarības zaudējums.

Iestājoties eiro zonā, Latvija zaudē ne tikai savu nacionālas identitātes simbolu - latu, bet arī autonomitāti savas monetārās un fiskālās politikas noteikšanā. Līdz ar Latvijas pilntiesīgu dalību EMS un eiro ieviešanu Latvijā tiks īstenota ECB monetārā politika un lietoti tādi paši monetārās politikas instrumenti kā citur eiro zonā. Latvijas banka zaudēs savas funkcijas iekšējā un ārējā līdzsvara regulēšanā ar monetārās politikas palīdzību. Ilgtermiņā arī fiskālā politika eiro zonā tiks īstenota centralizēti. Latvijas tautsaimniecība pašlaik nav piemērota vienotajai eiro zonas politikai, jo tā nav sasniegusi nominālo un reālo konvergenci ar eiro zonas valstīm. Turklāt zema inflācijas līmeņa uzturēšana neļaus Latvijai ātri attīstīties, lai pēc iespējas ātrāk sasniegtu ekonomisko konvergenci ar eiro zonu.

Latvijas iekšējā tirgus negatīvība brīvai konkurencei ES tirgū.

Latvijā ražotas produkcijas zema konkurētspēja ierobežo eksporta iespējas. Šī problēma tiks detalizētāk apskatīta 3.2 apakšnodaļā. Euro ieviešanas ietekmē notiks arī importa apjomu palielinājums (importa produkcija izkonkurē vietējo), kas negatīvi ietekmēs Latvijas ārējās tirdzniecības bilanci un vispārējo cenu līmeni.

Euro zonas stabilitātes samazinājums.

Iepriekšējās apakšnodaļās tika apstiprinātas negatīvas tendences eiro zonā. Vairākās vecās eiro zonas dalībvalstis neatbilst Māstrihtas nominālās konverģences kritērijiem, kas negatīvi ietekmē gan šo valsti, gan visas eiro zonas ekonomiku. Finanšu tirgi vairs neuzticas eiro zonai, kas apgrūtina dažu dalībvalstu (Grieķija, Itālija Portugāle) ārējo parādu pārfinansēšanu un samazina investīciju pieplūdumu visās eiro zonas dalībvalstīs.

Minēto zaudējumu apmērs, ir atkarīgs no jaunas dalībvalsts un valūtas zonas ekonomiku integrācijas pakāpes. Ja jaunās dalībvalsts ekonomika ir pietiekami integrēta ar eiro zonas ekonomiku, tad tai būs izdevīgi pievienoties eiro zonai. Valsts ražošanas apjomi pieaugs un tiks atjaunota pilnīga nodarbinātība, ka arī bezdarbnieki izmantos iespēju meklēt darbu ārvalstīs un nacionālais kapitāls tiks izdevīgi ieguldīts kādā no valūtas zonas valstīm.

Stingrākas ekonomiskās robežas ar pārējām pasaules valstīm.

Latvijas koncentrēšanās uz ekonomiskās sadarbības ar eiro zonas valstīm, var izraisīt izdevīgu iespēju zaudējumus no sadarbības ar Austrumeiropas un Āzijas valstīm (Krievija, Baltkrievija, Ukraina, Ķīna, Japāna).

Nobeigumā var secināt, ka tiešie un netiešie eiro ieviešanas ieguvumi visticamāk pārsniegs vienreizējos un pastāvīgos zaudējumus. Kā pozitīvu aspektu eiro ieviešanā var

izdalīt to, ka eiro ieviešanai būs gan tiešie, gan arī netiešie ieguvumi. Latvija uzreiz pēc eiro ieviešanas „sajūtīs” tās labvēlīgu ietekmi uz tautsaimniecības attīstību, kas turpināsies arī ilgtermiņā. Kā negatīvo aspektu var minēt to, ka Latvijai eiro ieviešana var radīt dažādus pastāvīgos zaudējumus, tādus kā eiro zonas stabilizācijas pasākumu sloga pieaugums un stabilitātes samazinājums, kuru rašanās nav atkarīga no Latvijas ekonomiskās politikas. Latvijai ir jāpalielina reālās un strukturālās konverģences līmenis, lai novērstu pārējo pastāvīgo zaudējumu (augsts konkurences līmenis, stingrākas ekonomiskās robežas ar pārējām valstīm un monetārās politikas neatbilstība) postošo raksturu, ka arī jāizmanto savas balsošanas tiesības un jācīnās par eiro zonas ilgtspējīgo attīstību.

Vienreizējie zaudējumi var tikt kompensēti ar tiešiem ieguvumiem no eiro ieviešanas. Pastāvīgajiem zaudējumiem ir zemāka iestāšanās varbūtība, nekā vienreizējiem, jo tie pārsvarā ir saistīti ar nākotnes eiro zonas attīstību, kura ir atkarīga no ļoti daudziem faktoriem. Pastāvīgie eiro ieviešanas zaudējumi var tikt kompensēti ar netiešiem ieguvumiem.

2.2.Slovākijas eiro ieviešanas pieredzes analīze

Slovākija kļuva par 16. eiro zonas dalībvalsti 2009. gadā, nomainot savu nacionālo valūtu Slovākijas kronas uz eiro. Pateicoties augstam iedzīvotāju informētības līmenim (informācijas kampaņas neaizsargātām iedzīvotāju grupām - nacionālām minoritātēm, pensionāriem, bērniem), pietiekamam eiro skaidras naudas daudzumam pārejas laikā, valūtas maiņas tehnisko ierobežojumu neesamībai (banku darbības laika pagarinājums), paralēlas kronu un eiro izmantošanas perioda ieviešanai, cenu pārskaitīšanas tiesiskajiem un sabiedriskajiem regulējumiem pāreja uz eiro zonas vienoto valūtu notika veiksmīgi. Turpmāk tiks novērtēti eiro ieviešanas grūtības Slovākijas ekonomikā.

Slovākija pirms iestāšanās ES bija izstrādājusi Eiro ieviešanas stratēģiju, kura paredzēja 2008. vai 2009. gadā ieviest eiro valstī. 2004.gadā eiro ieviešanas mērķa gads bija precizēts uz 2009.gadu. 2005.gadā tika izstrādāts detalizētāks eiro ieviešanas plāns, kas tika pārskatīts un modernizēts divreiz gadā.

Slovākijas ekonomikas stāvoklis pirms eiro ieviešanas bija līdzīgs pašreizējiem Latvijas ekonomikas rādītājiem. 2004. gadā iestājoties ES, Slovākija bija sasniegusi zemu reālās un nominālās konverģences līmeni ar eiro zonu. Ekonomikas izlaides apjoms un cenu līmenis bija par 50 % zemāki nekā vidēji ES, kaut arī ES bija visnozīmīgākais Slovākijas ārējās tirdzniecības partneris (60 % eksporta apgrozījuma) un ekonomikas izaugsmes tempi bija augstāki nekā ES. Valsts budžeta deficīts par 0.5% pārsniedza Māstrihtas kritēriju, ka arī inflācijas līmenis bija augstāks par Māstrihtas līgumā atļauto (7.5%). Nominālo un reālo

konverģenci ar eiro zonu bija iespējams palielināt, veicot valsts finanšu un strukturālās tautsaimniecības reformas (nodokļu, pensiju sistēmā, administratīvi regulējamo cenu īpatsvara samazinājums), kas mūsdienās tiek īstenotas arī Latvijā.

Slovākijai izdevās četru gadu laikā sasniegt Māstrihtas nominālās konverģences kritērijus, kas ļāva tai 2009. gada 1. janvārī kļūt par pilntiesīgu eiro zonas dalībvalsti. Inflācijas līmenis veidoja 2.2% (kritērija vērtība 3.2%), budžeta deficīts 1.9% no IKP, bet valsts parāds 29.4% no IKP, ka arī procentu likmes bija zemākas par noteikto robežu un bija izpildīts divu gadu dalības VKM II mehānismā kritērijs [54].

2.3.tabula

Slovākijas lielākās grūtības Māstrihtas inflācijas kritērija izpildē

Problēmas	Risinājumi
Brīvās kapitāla kustības apstākļos ir grūti vienlaikus kontrolēt gan inflācijas līmeni, gan valūtas kursu.	Noteikt prioritātes. Tā kā inflācijas stabilitāte ir VKM II mehānisma prasība: 1.Inflācijas mērķis 2.Valūtas kursa stabilitāte.
Inflācijas kritērijs nav zināms iepriekš.	Jāprognozē inflācijas kritērija vērtība, jāveic nepārtraukts ES valstu ekonomiku monitorings un jākorrigē prognozes.
Inflācijas kritērija regulēšanas instrumentu trūkums.	Ierobežoti pasākumi fiskālajā jomā (netiešo nodokļu necelšana), strukturālā bezdarba samazināšanas pasākumi.

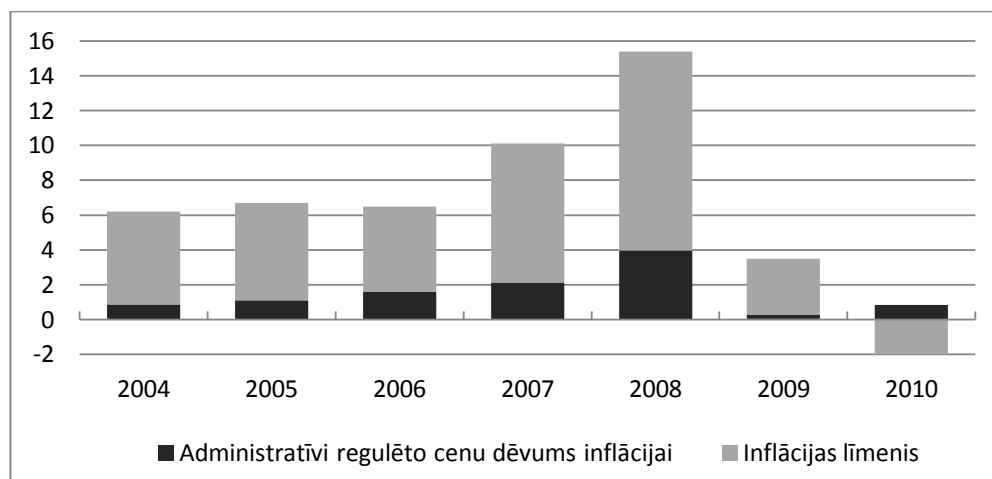
Avots: autores apkopojums [54]

Slovākijai bija diezgan grūti sasniegt Māstrihtas līgumā noteikto inflācijas līmeni. Slovākijā kopš 2004. gada ir īpatnējā situācija, jo saskaņā ar Eurostat novērtējumu 2012. gadā Slovākijā gandrīz ceturtdaļa no saskaņotā patēriņa cenu indeksa groza ir valsts regulētās vai uzraudzītās cenas (Latvijā mazāk nekā 15%) . Visas valstis regulē dažādas cenas un katrā valstī tas dažādi ietekmē kopējo inflāciju. Ietekmes lielums ir atkarīgs no konkurences līmeņa (no tā, cik daudz valstī ir konkrētās preces vai pakalpojuma piedāvātāju) un iedzīvotāju ienākumu līmeņa. Jo augstāks valstī ir ienākumu līmenis, jo tajā augstāks salīdzinājumā ar citām valstīm ir cenu līmenis, tātad viens un tas pats cenas pieaugums kādai precei bagātākā valstī, procentuāli rēķinot, būs mazāks nekā nabadzīgākā. Tādēļ Latvija 2011. gadā bija devītajā vietā ES valstu vidū pēc regulējamo cenu īpatsvara patēriņa grozā, bet trešajā vietā pēc šo cenu ietekmes uz inflāciju [53].

Pirms iestāšanos eiro zonā Slovākijas regulējamo cenu ietekme uz inflāciju bija vislielākā, salīdzinot ar ES valstīm, un tās devums inflācijā bija 40 %. Valsts centās samazināt regulējamo cenu īpatsvaru un tādā veidā ierobežot inflāciju, jo valsts budžeta spējas cenu regulēšanā bija ierobežotas ar noteikto 3 % budžeta deficīta līmeni [53].

Slovākijā cenu liberalizācija un konkurences ieviešana sektoros, kuros cenas līdz šim tika regulētas administratīvi, izraisīja šo cenu kritumu un inflācijas samazinājumu. Apskatīsim administratīvi regulējamo cenu īpatsvaru Latvijā un to ietekmi uz inflācijas līmeni.

Administratīvo cenu īpatsvars kopējā inflācijā Latvijā 2010.gadā palielinājās par 2.2%, sasniedzot 15.29 % , bet to ietekme uz kopējo inflācijas lielumu pieauga par 0.54 procentpunktiem no inflācijas. Neskatoties uz administratīvi regulēto cenu samazinājumu valstī no 16 % 2004.gadā līdz 11.46 % 2008. gadā, to devums kopējai inflācijai pieauga. Savukārt preču un pakalpojumu cenas, kas tiek noteiktas administratīvi, joprojām ir ievērojami zemāks nekā attīstītajās valstīs, un to pieaugums var izraisīt lielas īslaicīgas cenu svārstības. Tāpēc Latvijai nedrīkst pieļaut administratīvi regulējamo cenu kāpumu 2012.gadā, ja tā grib apmierināt inflācijas kritēriju (skat. 2.3. att.)

2.3. att. Administratīvi regulējamo cenu īpatsvars kopējā inflācijā Latvijā

Avots: autore's apkopojums [29;34]

Šogad Latvijai ir jāpievērš īpaša uzmanība inflācijas rādītājam, jo tas tiks vērtēts, lai saņemtu uzaicinājumu pievienoties eiro zonai 2014.gadā. Latvijas komercbanku ekonomisti uzskata, ka ja Latvija nepaaugstinās administratīvi regulētas cenas un nodokļus un pasaules izejvielu cenu kāpums samazināsies, izpildīt Māstrihtas kritēriju būs reāli. Tomēr, pastāv risks, ka inflācija Latvijā būs augstāka, nekā recesijā esošās eiro zonas dalībvalstīs. Latvijai ir jāmeklē iespējas, kā ierobežot inflācijas līmeni. Viena no iespējām ir valsts regulēto cenu ietekmes uz inflāciju ierobežošana, kas Latvijā 2011.gadā bija ap 25 %. Valsts un Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija var tieši ar savu rīcību ierobežot šo augšupvērsto spiedienu uz inflāciju, ierobežojot sabiedrisko pakalpojumu cenu celšanos.

Cita iespēja ir strukturālā bezdarba mazināšanas pasākumu palielināšana un to efektivitātes paaugstināšana, piemēram, iesaistot uzņēmējus darbinieku apmācības procesā. No pirmā skatiena liekas, ka ar lielām algām var pilnībā likvidēt strukturālo bezdarbu, jo tad

jebkurš bezdarbnieks cītīgi pārkvalificēsies jebkurā citā profesijā vai nozarē. Tomēr nesenā ekonomikas pārkāršana parādīja, ka situācijā, kad alga pārsniedz darba ražīguma atbilstošo līmeni, tas nenovēršami rada augšupvērstu spiedienu uz inflāciju [52].

Inflācijas kritērijs ir kustīgs mērķis, kas tieši atkarīgs no attīstības ES valstu inflācijas līmeņa, tātad plānojot savu iestāšanos eiro zonā ir jāprognozē visu ES valstu inflācijas līmeņi un nepārtraukti jāseko to ekonomisko radītāju pārmaiņām, koriģējot savas prognozes (skat. 2.2.tabulu). Slovākijas Centrālajai bankai tas izdevās, jo tā laikus attīstīja prognozēšanas paņēmienus.

Slovākijas ekonomikas attīstība ceļā uz eiro tiek uzskatīts par ļoti veiksmīgu. Valsts ne tikai sasniedza Māstrihtas kritērijus, bet tai arī izdevās saglabāt strauju izaugsmes tempu, nepārsniedzot noteikto inflācijas līmeni. Var izdalīt piecus faktorus, kas ļāva Slovākijai veiksmīgi īstenot nacionālās valūtas nomaiņu ar eiro.

Pirmkārt, Slovākijā bija ilgstošs un noturīgs sabiedrības atbalsts eiro ieviešanai [22]. Tautas nobalsošanā par Slovākijas pievienošanos ES (kas paredz arī turpmāko eiro ieviešanu) „par” nobalsoja 93.7 % iedzīvotāju, turklāt Latvijā iestāšanos ES atbalstīja 67 % valsts pilsoņu.

Pēc LB pasūtījuma 2012.gadā veiktās aptaujas ieceri 2014. gadā ieviest Latvijā vienoto eiro valūtu atbalsta 32.7% aptaujāto, tātad viena trešdaļa Latvijas iedzīvotāju. Taču vairākums iedzīvotāju tomēr pašlaik šo ieceri neuzskata par pareizu un atbalstāmu, proti, pilnībā šo ideju neatbalsta 28,1%, bet drīzāk neatbalsta - 27,1% respondentu (kopā 55.2% jeb vairāk par pusi aptaujāto). 2008.gadā (gadu pirms eiro ieviešanas) Slovākijā 57% iedzīvotāju bija apmierināti, ka eiro aizvieto nacionālo valūtu, bet 35% - neapmierināti ar to (Eurobarometer 2011). Slovākijā 2008. gadā eiro ieviešanai bija divreiz lielāks atbalsts nekā tagad Latvijā [45].

Latvijā lielāko daļu cilvēku satrauc iespējamais cenu (44%) un nabadzības(20%) pieaugums, dzīves līmeņa krišanās (26%), 31% iedzīvotāju satrauc algu un pensiju salīdzinājums ar citam ES valstīm.

Lielākais Slovākijas veiksmes faktors eiro ieviešanā bija iedzīvotāju zemas inflācijas gaidas un augsts eiro ieviešanas atbalsta līmenis. Dažādos gados veikto aptauju rezultāti liecina par to, ka attieksme pret lata nomaiņu ar eiro Latvijā ir ievērojami sliktāka nekā Slovākijā, kuras iedzīvotāji vēsturiski izrāda eiro lielu atbalstu.

Daļēji Latvijas sabiedrības atbalstu eiro ieviešanai pazemināja pašreizējā eiro zonas krīze un uzticības samazinājums. Turklāt, Latvijai Māstrihtas kritēriju izpildei ir atlicis viens

gads, taču valsts nominālās konverģences rādītāji 2011.gadā (izņemot inflācijas kritēriju) ir tuvi Slovērijas rādītājiem 2004.gadā (skat. 2.1.tabulu).

Otrkārt, Slovērija īstenoja daudzpusīgas strukturālās reformas pirms iestāšanos VKM II mehānismā: tika samazināts valsts sektora īpatsvars IKP, reformēta nodokļu sistēma un liberalizēts darba tirgus. Valsts 2005. gadā atradās pirmajā vietā *Doing Business* atskaitē starp uzņēmējdarbības vides lielākajiem reformētājiem. Šīs reformas arī sekmēja fiskālo konsolidāciju. Pēc pievienošanās ES strauji pieauga ārvalstu investīciju ieplūde Slovērijā, īpaši elektronikas un automašīnu nozarē. Tas paaugstināja Slovērijas produktivitāti, īpaši uz eksportu orientētās nozarēs un ļāva noturēt valsts konkurētspēju [22].

Uz Slovērijas piemēra var redzēt, kā precīzi formulētā stratēģija vairo ārvalstu investoru uzticību un sekmēja valsts eksporta nozaru attīstību. Ārvalstu investoriem īpaši pievilcīgas šķiet šādas nozares Slovērijā – autobūve (Kia, Volkswagen, Citroen u. c.), elektrotehnikas preču ražošana (Whirlpool, Sony, Samsung u. c.) un rūpnieciskās ražošanas starpprodukti (U.S. Steel, Dell, u. c.). Pēdējo gadu laikā iepriekš minētajās nozarēs saražotās preces veido lielāko daļu no valsts eksporta. Slovērijas ekonomika ir uzskatāma par ļoti atvērtu, jo tās eksportēto un importēto preču pakalpojumu kopapjoms ir ~160% no IKP [25].

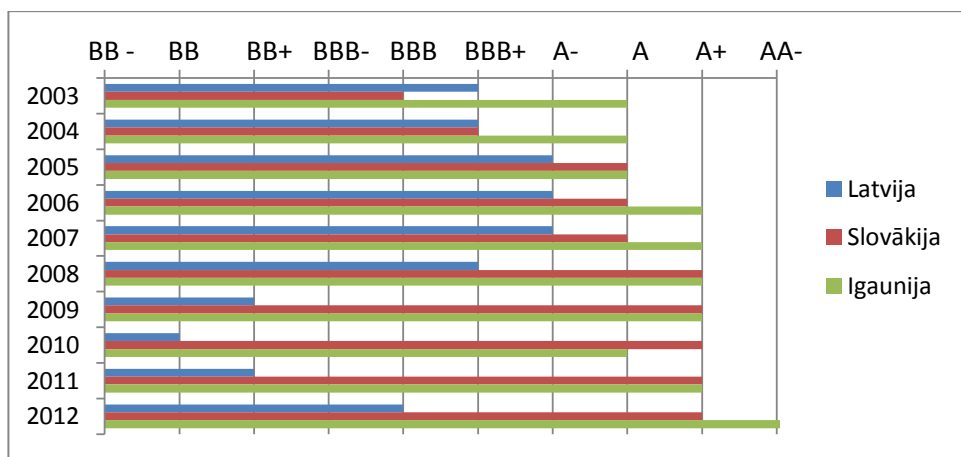
Slovērijas strukturālās reformas:

- Nodokļu reforma
 - ✓ vienādas ienākuma nodokļu likmes ieviešana uzņēmumiem un privātpersonām (19%);
 - ✓ par 10 % samazināts kopējais nodokļu slogs;
 - ✓ priekšrocības uzņēmumiem, kas piesaista ārvalstu investīcijas (5.mlj. eiro apmērā) un nodarbojas ar eksportu (60% peļņas iegūts no eksporta), piemēram, atbrīvošana no nodokļu nomaksas uz 5 gadiem;
 - ✓ peļņas nodokļa samazināšana;
- Pensiju reforma – 2. un 3. pensiju līmeņa ieviešana;
- Administratīvi regulējamo cenu īpatsvara samazinājums;
- Bankas sektora restrukturizācija un privatizācija (nenodrošinātu aizdevumu ierobežošana);
- Valstij piederošo uzņēmumu privatizācija (nodrošināja darba algu atbilstību produktivitātei);
- Valsts subsīdiju atcelšana (radīja ietekmi uz inflāciju līdz 2005. gadam, sekmēja cenu izlīdzināšanos ar eiro zonu);
- Darba tirgus reformas (orientētas uz lielākās elastības sasniegšanu) [54];

- ✓ Piemērs: bezdarbnieks, kas patstāvīgi atrod darbu, saņem no valsts ap 30 eiro mēneša „prēmiju” par patstāvīgu darba atrašanu. Šī ir interesanta pieeja, kas ļauj samazināt valsts izdevumus uz bezdarbnieku iekārtošanu darbā un pārkvalificēšanu.

Minētas strukturālās reformas būtiski uzlaboja investīciju vidi Slovērijā. Salīdzināsim investīciju vides Slovērijā, Igaunijā un Latvijā, izmantojot šim nolūkam kredītreitinga rādītājus un *Doing Business* indeksus.

Kredītreitingi ir viens no galvenajiem orientieriem ārvalstu investoriem, meklējot izdevīgākas ieguldījuma iespējas. Valsts kredītreitinga rādītājs apvieno plašu informācijas klāstu, koncentrējoties uz ekonomiskajiem un politiskajiem riskiem. Analizējot valsts ekonomiskos riskus, uzmanība tiek pievērsta, piemēram, pārmērīgam valsts parāda līmenim, tautsaimniecības izaugsmes iespējām, fiskālās politikas elastībai. Savukārt politiskie riski ietver valdības stabilitāti, vienprātību par ekonomiskās politikas mērķiem, tirdzniecības barjeru esamību vai neesamību. *Doing Business* indekss piedāvā objektīvu uzņēmējdarbības regulējošo noteikumu un to īstenošanas novērtējumu 183 valstīs [40].

2.4.att. Latvijas, Slovērijas un Igaunijas kredītreitingu novērtējumi (Standard & Poor)

Avots: autores apkopojums [37]

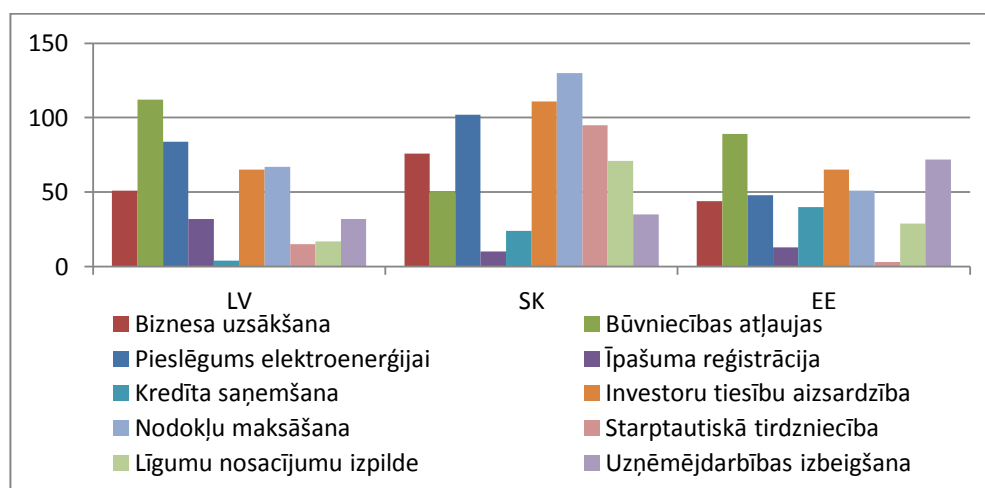
Standard & Poor's reitingu aģentūra Latvijai šobrīd piešķirusi vienu reitingu zem investīciju ranga, proti, BB+ kredītreitingu, bet kredītreitingu aģentūra *Fitch* šī gada martā paaugstināja Latvijas kredītreitingu no BB+ līdz BBB– (skat. 2.4. att.). Kredītreitingu aģentūra *Moody's* Latviju arī novērtējusi ar Baa3 kredītreitingu (atbilst BBB–). Tādējādi, ņemot vērā visu triju kredītreitinga aģentūru vērtējumu, Latvija atrodas uz robežas starp investīciju un zem investīciju kredītreitingu. Taču vidējā termiņa kredītreitinga prognoze ir pozitīva un prognozē Latvijas kredītreitinga pieaugumu.

Lai gan pēdējo gadu laikā Latvijas kredītreitingi, pateicoties atbildīgai valdības fiskālai politikai, uzrāda uzlabošanās tendenci, salīdzinājumā ar ES kaimiņiem tie ir zemāki.

No tabulas var redzēt, ka Slovākija atpalika no Latvijas un Igaunijas kredītreitinga ziņā līdz pievienošanās ES, taču visas trīs valstis tika atzītas par piemērotām investīciju veikšanai. Pirms iestāšanās ES 2003. gadā Latvijas kredītreitings bija augstāks par Slovākijas rādītāju. Slovākija atradās par vienu pakāpi augstāk par investēšanas robežu (BBB-), bet Latvija – par divām pakāpēm augstāk. Kopš 2005.gada Slovākijā īstenotās reformas sekmēja investīcijas vides uzlabošanu un ļāva valstij strauji paaugstināt savu kredītreitingu līdz A vērtējumam. Slovākijas saglabājās augstā A+ līmenī līdz 2012.gadam un tās kredītreitingu nepazemināja globālās finanšu krīzes nelabvēlīgā ietekme. Euro ieviešana bija viens no faktoriem, kas mazināja globālās krīzes ietekmi uz Slovākijas tautsaimniecību un vairoja uzticību valsts finanšu sistēmai kopumā.

Latvijas kredītreitings globālās finanšu krīzes ietekmē strauji nokrita zem investēšanas robežas 2008.-2010.gados. *Standart&Poor's* reitingu aģentūra Latvijai 2011. gadā piešķīrusi vienu reitingu (BB+) zem investīciju ranga (BBB-), bet Slovākijas kredītreitings tajā laikā atradās par piecām pozīcijām augstāk (A+) par investēšanas robežu. 2011. gadā situācija sāka pamazām uzlaboties un 2012. gadā Latvijas kredītreitings pārsniedza izdevīgas investēšanas robežu (skat. 2.3.att) [37;51].

Igaunijas kredītreitings 2006. un 2007.gadā pārsniedza Slovākijas rādītāju, bet nākamajos divos gados valstu rādītāji izlīdzinājās. 2012.gadā Igaunijas kredītreitings ir par vienu pakāpi augstāks pār Slovākijas rādītāju. Latvijas kredītreitings kopš 2003.gada līdz 2012.gadam ir zemāks par Igaunijas rādītājiem.

2.5.att. Latvijas, Slovākijas un Igaunijas „Doing business” indeksu salīdzinājums 2012.gadā

Avots: autores veidots [40]

Apskatīsimies Doing Business indeksus minētām valstī 2012. gadā (skat. 2.5. att.). Pēc autores domām, tie nesakrīt ar valstu kredītreitingu novērtējumu. 2012. gadā Latvijā aizņem visaugstāko 21. vietu minētu valstu starpā, tai seko Igaunija, kas atrodas 24.vietā un Slovākija aizņem 48.vietu [40].

Pēc attēla ir redzams, ka patērēto laika un izmaksu ziņā Slovākija apsteidz Latviju un Igauniju būvniecības atļauju izsniegšanā un īpašuma reģistrācijā. Igaunijā ilgākā un sarežģītāka nekā Slovākijā ir kredīta saņemšana un uzņēmējdarbības izbeigšana. Tātad kopumā uzņēmējdarbības uzsākšana Latvijā tiek novērtēta kā vieglāka un lētāka nekā abās minētās valstīs. Uzņēmējiem labvēlīgas vides novērtējumā Latvija atrodas 7.vietā starp Eiropas Savienības dalībvalstīm, piekāpjoties Dānijai, Lielbritānijai, Īrijai, Somijai, Zviedrijai un Vācijai. Latvijas uzņēmējdarbības vides uzlabojums 2012. gadā tika panākts ar sekojošo reformu palīdzību:

- veiktas reformas uzņēmējdarbības uzsākšanā, ieviešot iespēju reģistrēt uzņēmumus (SIA ar samazinātu pamatkapitālu, vienlaicīga komersanta un PVN maksātāja reģistrācija);
- uzņēmumu maksātnespējas un reorganizācijas procesu saīsināšana un ar to saistīto izmaksu samazināšana, ieviešot jaunu Maksātnespējas likumu;
- ir atvieglota nekustamā īpašuma reģistrēšana;
- uzlabots elektroenerģija pieslēguma process.

Šos rezultātus jāinterpretē piesardzīgi, jo dažādu organizāciju aprēķināti indeksi, kuri būtība ir tuva, attēlo dažādus rezultātus, ko nosaka atšķirīga metodoloģija. Piemēram, Pasaules ekonomikas foruma aprēķinātais konkurētspējas indekss ierindo Latviju 64. vietā, turklāt Igaunija atrodas 33. vietā, bet Slovākija 69. vietā [47].

No iepriekš minētā var secināt, ka Latvija īsteno nozīmīgas reformas investīciju un uzņēmējdarbības vides uzlabošanā, kas ļauj tai piesaistīt ārvalstu investoru lielāku uzmanību un nodrošina tai iespējas būtiski palielināt gaidāmo efektu un netiešus ieguvumus no eiro ieviešanas 2014.gadā.

Treškārt, Slovākijas darba samaksas pieaugums bija mērens tās VKM II daļības laikā un tas nekad nepārsniedza darba produktivitātes pieaugumu, tādēļ arī neradīja augšupvērstu spiedienu uz inflāciju. To sekmēja darba tirgus reformas un augsts bezdarba līmenis 2005.gadā. Tāpat Slovākija necieta no masveida iedzīvotāju emigrācijas, kā pārējās jaunās ES dalībvalstīs [22].

Latvijā bija vērojama pretējā situācija. Latvijā periodā no 2007. gada 3. ceturkšņa līdz 2009. gada 3. ceturksnim darbaspēka ienākumi pārsniedza produktivitātes līmeni. Tas bija viens no Latvijas tautsaimniecības iekšējās nesabalansētības raksturojošiem indikatoriem.

Straujās attīstības gados darbaspēka trūkums sekmēja darba algu pieaugumu virs darba ražīgumam atbilstošā līmeņa. Uzņēmēju konkurētspēja krita, bet algas pieauga, ko sekmēja arvien straujākās uzņēmējdarbības paplašināšanas gaidas un uz kredīta nopirktas ražošanas iekārtas. Pēc tam strauji sarūkoša peļņa noveda vairākus uzņēmumus uz bankrota sliekšņa, liekot samazināt ražošanas apjomus un pakāpeniski nodarbināto skaitu un algas. Augsts bezdarba līmenis provocēja lielu darba spēka emigrāciju. Tautsaimniecības krīzes sākumā darbaspēka ienākumi joprojām pārsniedza produktivitāti, vēl vairāk pasliktinot uzņēmumu konkurētspēju. Pēc 2.5 gadu ilga līdzsvara atjaunošanas perioda, 2011. gada sākumā darbaspēka ienākumi kļuva tuvi sabalansētības līmenim. Tātad Latvijai tikai 2011.gadā izdevās sabalansēt savu darba tirgu.

Ceturtkārt, globālās inflācijas tendences bija labvēlīgas Slovērijai. Daļēji krīzes laika augsta inflācija bija vērojama laikā, kad Slovērijā notika Māstrihtas kritērija novērtējums. Taču inflācijas pieaugums bija vērojams valstī jau pēc kritērija novērtējuma un nepaaugstināja Māstrihtas kritērija vērtību [25].

Kopš 2005.gada līdz eiro ieviešanai Slovērijas Centrālās bankas galvenais uzdevums ir cenu stabilitātes nodrošināšana, ievērojot VKM II noteikto valūtas kursa svārstību diapazonu (15%). Latvijas Bankai galvenais mērķis arī ir inflācijas ierobežošana, taču valūtas kursa svārstību diapazons ir mazāks – 1% .

Kopš iestāšanos VKM II Slovērijas Centrālā banka mainīja savu rīcības politiku uz „konkrēto mērķu izvirzīšanas politiku”. Tiešā inflācijas plānošana bija iespējama pateicoties administratīvi regulējamo cenu īpatsvara samazinājumam, nozīmīgiem uzlabojumiem fiskālās politikas caurskatāmībā, statistisko datu kvalitātes uzlabojumam un formālā prognozēšanas mehānisma izveidošanai CB. Šie pārveidojumi nodrošināja kvalitatīvāku prognožu veidošanu un lielākas ietekmes iespējas uz inflāciju. CB politikas pilnveidošana 2005. gadā būtiski ietekmēja valsts iespējas ieviest eiro 2009. gadā, jo inflācijas kritērija mērījumos tika ņemtas vērā arī 2006. gada cenu līmeņa izmaiņas. Slovērijas CB tiešais inflācijas mērķis 2006. gadam bija 2.5 %, 2007. un 2008. gadā zemāks par 2 % inflācijas līmeni.

Lai samazinātu pārkaršanas risku un inflācijas līmeni, Slovērija, atrodoties VKM II, divas reizes mainīja centrālās paritātes kursu. 2007. gada martā Slovērijas krona tika revalvēta par 8.5%, nosakot centrālo paritāti 35.4424 SKK/EUR līmenī. 2008. gada maijā Slovērijas nacionālā valūta tika atkārtoti revalvēta par 17.65%, nosakot kursu 30.1260 SKK/EUR līmenī, un šis kurss vēlāk tika fiksēts ES Padomes lēmumā kā oficiālais apmaiņas kurss, Slovērijā ieviešot eiro.

Valūtas kursa politika, valstij atrodoties VKM II, pieļauj iespēju revalvēt nacionālās valūtas kursu pret eiro. Slovērijas gadījumā SKK vērtība pieauga, tika veicināts imports un pazeminājās importa cenas. Līdz ar to samazinājās kopējais cenu līmenis valstī, un Slovērijai izdevās izpildīt inflācijas kritēriju samērā īsā termiņā. Praktiski šo soli, ko plaši atbalstīja ES, var tulkot kā "radošu" pieeju kritērija izpildei. Mākslīga inflācijas kritērija koriģēšana vienā potenciālajā eiro zonas dalībvalstī rada pamatu diskusijai par vienlīdzīgas attieksmes piemērošanu attiecībā uz citām kandidātēm. Līdz šim – kopš ES pievienojās 10 jaunās dalībvalstis – tieši šī kritērija izpilde radījusi plašāko viedokļu rezonansi. Īpaši negatīva pieredze par inflācijas kritērija piemērošanu ir Lietuvai, kurai šī kritērija formālā neizpilde ar nenozīmīgu starpību (pēc ES institūciju aprēķiniem) liedza ieviest eiro plānotajā termiņā [22].

Piektkārt, pasaules finanšu tirgu stāvoklis ievērojami mainījies kopš 2009.gada un vairs nepastāv pozitīva attieksme pret eiro zonas kandidātvalstīm. Kapitāla ieplūde jaunajās eiro zonas dalībvalstīs nebūs tik liela un finanšu tirgus apstākļi paliks nestabili, jo eiro zonas parādu krīzes problēmas vēl nav atrisinātas [22].

Slovērijā pirms un uzreiz pēc eiro ieviešanas valdībai un uzņēmējiem radās zaudējumi informācijas sistēmu pielāgošanai, cenu konvertācijai, divu veida cenu atspoguļošanai, darbinieku apmācībām, kurus nekompensēja valdība. Šīs tehniskās eiro ieviešanas izmaksas Slovērijā bija zemākas nekā pārējās eiro zonas valstīs (eiro zonas valstu novērtējumi no 0.3 % līdz 0.8 % no IKP). Tas tika sasniegts ar īsu – 16 dienu – vienlaicīgas kronas un eiro apgrozības periodu [25].

Latvijā pēc eiro ieviešanas paredzēta vienu mēnesi ilga divu valūtu - lata un eiro - vienlaicīga lietošana. Šajā periodā par precēm vai pakalpojumiem norēķināties varēs gan latos, gan eiro, un tas nozīmē, ka tirgotājiem būs jāpieņem gan latu, gan eiro banknotes un monētas, kas radīs tiem papildu izmaksas.

No Slovērijas veiksmīgas eiro ieviešanas pieredzes var secināt, ka Latvijai ir nepieciešamas ļoti intensīvas tautsaimniecības strukturālās un fiskālās reformas, jo tautsaimniecības sagatavotība eiro ieviešanai ir zema līmenī (nav drošības par inflācijas un budžeta deficīta kritērija sasniegšanu) un ārējie faktori (sagaidāmā recesija eiro zonā) nerunā Latvijai par labu. Latvijā īstenotā budžeta konsolidācija var ļaut sasniegt 3 % budžeta deficītu, taču bez sabiedrības atbalsta eiro ieviešanai šai fiskālajai disciplīnai var būt ļoti smagas sociālās un demogrāfiskās sekas.

2.3. Igaunijas eiro ieviešanas pieredzes analīze

2011. gada 1. janvārī Igaunijas nacionālo valūtu kronu nomainīja eiro. Igaunijas stratēģija vienmēr ir bijusi izpildīt kritērijus pēc iespējas ātrāk. Šāda stratēģija bija ļoti svarīga sabiedrības atbalsta un gaidu apstiprināšanai un valūtas kursa stabilitātes un uzticības aspekta saglabāšanai. Pateicoties šai stratēģijai, fiskālo nominālo kritēriju (t.i., valsts parāds un budžeta deficīts) izpilde nesagādāja Igaunijai nekādas problēmas. Vairāk nekā 10 gadus Igaunija īstenoja bezdeficīta vai pārpalikuma budžeta politiku. Tā rezultātā Igaunijas valsts parāda līmenis ir zemākais ES. Inflācijas kritērija izpilde bija nedaudz problemātiskākā, jo Igaunija joprojām atrodas reālās konverģences procesā. Tai bija grūti vienlaikus izpildīt gan zemas inflācijas, gan valūtas kursa stabilitātes kritēriju.

Igaunija tāpat ka visas ES valstis 2009. - 2010. gadā īstenoja stingru līdzsvara atjaunošanas stratēģiju, lai pārvarētu ekonomisko lejupslīdi un globālu tirdzniecības krīzi. Veiksmīgi to īstenojot, Igaunija izkļuva no finanšu krīzes bez papildu fiskālās konsolidācijas sloga, kas varētu aizkavēt nākotnes izaugsmi. Tas radīja tai priekšrocības salīdzinājumā ar pārējām eiro zonas valstīm, kuru ekonomikas cieta no parādu krīzes.

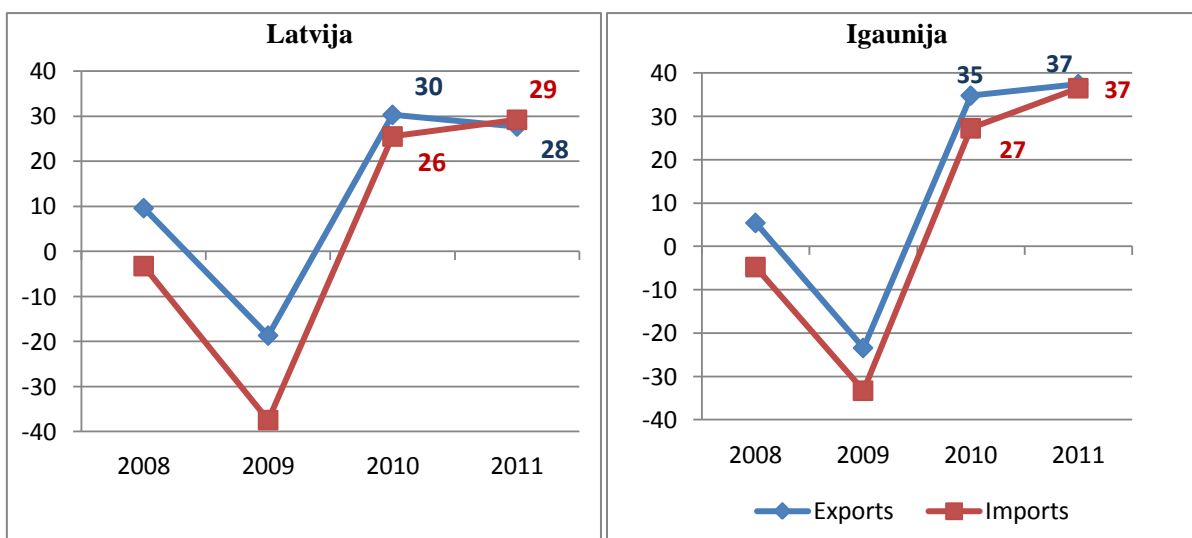
Šajā apakšnodaļā tiks pievērsta uzmanība eiro ieviešanas sekām Igaunijas tautsaimniecībā. Neskatoties uz to, ka Latvijas ekonomikas starta nosacījumi ievērojami atšķiras no Igaunijas tautsaimniecības rādītājiem pirms eiro ieviešanas, tomēr valstu lielums, ģeogrāfiskais, vēsturiskais un kultūras tuvums, ka arī kopīgie ārpolitiskie mērķi un ārējās tirdzniecības struktūra, nosaka šo valstu līdzību. Tāpēc tika nolemts analizēt eiro ieviešanas iespējamās sekas uz Igaunijas tautsaimniecības piemēra.

Igaunijas eiro ieviešanas laikā eiro zonā valdīja parādu krīze. Tās dēļ arī tika zaudētas dažas iestāšanās finanšu priekšrocības, piemēram, mazākas procentu likmju starpības starp dalībvalstīm un parādījās jauni iespējamie zaudējumi, piemēram, lielāks Eiropas stabilizācijas pasākumu slogs. Igaunijas Centrālā Banka paredz izaugsmes strauju samazinājumu 2012. gadā un neizslēdz arī recesijas iestāšanos. Savukārt, Igaunijas Centrālā Banka prognozē inflācijas samazinājumu valstī, kā sekas ekonomikas aktivitātes samazinājumam, un tās tuvošanos eiro zonas inflācijas līmenim. Valsts izaugsmes atjaunošanās tiek sagaidīta 2013. gadā, ja eiro zonas krīze tiks pārvarēta [35].

No Igaunijas pozīcijām eiro ieviešana ir stratēģisks ilgtermiņa projekts. Tā nav tikai makroekonomiskās politikas vadības instruments, bet pamatīgs vienotā tirgus pareizās darbības stūrakmens. Kopumā pāreja uz eiro Igaunijā notika veiksmīgi, jo tika izpildīts pamatīgs tehniskās sagatavošanas darbs un efektīva komunikācija ar sabiedrību pirms ieviešanas, kas nodrošināja samērā augsto šādas politikas novērtējumu [12].

Pētnieki Frankels un Rose pierādīja, ka galvenā priekšrocība, kuru iegūst valstis, iestājoties eiro zonā ir to ārējās tirdzniecības ar EMS valstīm apgrozījuma pieaugums. Tajā pašā laikā nav pierādījumu tam, ka samazinās ārējās tirdzniecības intensitāte ar valstīm, kas neietilpst eiro zonā.

Igaunijas eksporta un importa pieaugumi 2011. gadā bija vislielākie ES un veidoja 37%. Turklāt, Igaunijas eksporta pieaugums bija straujāks par importa pieaugumu kopš 2009. gada dziļa krituma. Latvijas eksporta pieaugums bija straujāks par importa pieaugumu 2010.gadā. 2011. gadā Latvijas eksporta un importa pieaugumi samazinājās un veidoja attiecīgi 28% un 29%. Tātad, Igaunijas strauju ārējās tirdzniecības izaugsmi 2011. gadā var daļēji skaidrot ar valsts pārliecinošo virzību uz eiro un jaunās valūtas ieviešanu (skat. 2.6. att.).

2.6. att. **Latvijas un Igaunijas eksporta un importa apjomu izmaiņas (% pret iepriekšējo gadu)**

Avots: autores aprēķini [34;29]

ES valstu īpatsvars Igaunijas ārējā tirdzniecībā bija zemāks nekā Latvijas ārējā tirdzniecībā. 2011.gadā Igaunija 66% kopējā eksporta apjomu realizēja ES valstīs, Latvija eksportēja uz ES 72 %, bet Lietuva 61 % no kopējā eksporta. Igaunijas importa struktūrā ES valstu īpatsvars veidoja 78 %, turklāt Latvijas un Lietuvas importa struktūrā ES valstu īpatsvars bija mazāks, attiecīgi 76% un 56 %. Igaunijas lielākie eksporta apjomi tika novirzīti uz valstīm, kas neietilpst eiro zonā: Zviedrija, Krievija, Latvija, ASV (izņemot otro lielāko eksporta virzienu - Somiju). Importa struktūrā Vācija un Somija ir lielākās importa partneres, ka arī liels īpatsvars ir Zviedrijai, Polijai, Latvijai, Lietuvai un Krievijai. Var secināt, ka gada laikā pēc eiro ieviešanas Igaunijas ārējās tirdzniecības struktūrā nav samazinājies ārpus ES esošo valstu īpatsvars [34;29].

Ārējās tirdzniecības pieaugums pozitīvi ietekmē valsts iedzīvotāju dzīves līmeni. Pētnieki secina, ka ārējās tirdzniecības pieaugums par vienu procentu palielina IKP uz

iedzīvotāju par vienu procenta trešdaļu. Pašreiz Igaunijai ir viens no augstākajiem iekšzemes kopproduktiem uz vienu iedzīvotāju starp Centrāleiropas un Baltijas valstīm (skat. 2.4. tabulu). Baltijas valstu IKP reālie augšanas tempi 2011.gadā bija visaugstākie ES un ievērojami pārsniedza eiro zonas vidējo līmeni, kas ir 1.5 %. Tas liecina par Baltijas valstu strauji notiekošiem reālās konverģences procesiem. Igaunijas IKP gada augšanas temps bija visaugstākais ES (7.6% salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu), tam sekoja Lietuva (5.9%) un Latvija (5.5%) [34;29;31;36].

Bezdarba līmenis Igaunijā ir par 3 % zemāks nekā Latvijā un Lietuvā un par 2.3 % atpaliek no Eiro zonas vidējā līmeņa. Neskatoties uz zemāku bezdarba līmeni, vidējā alga Igaunijā ir augstākā nekā Latvijā un Lietuva, ko nodrošina augstāks darba ražīgums. Mēneša vidējā darba samaksa Igaunijā ir 1091 EUR, kas ir par 297 EUR vairāk nekā Latvijā un par 289 EUR vairāk nekā Lietuvā. Tomēr Igaunijas vidējā bruto darba alga ir divas reizes zemāka, nekā eiro zonā. Līdzīgā situācija ir ar vidējo pensiju Igaunijā, kas ir ievērojami zemāka par vidējo eiro zonas līmeni (2009. gadā). Vidējā pensija Igaunijā ir visaugstākā Baltijas valstu starpā, taču pensiju atšķirības Baltijas valstīs ir mazākas nekā darba samaksas atšķirības (skat. 2.4. tabulu) [34;29;31;36]. No iepriekš minēta var secināt, ka Igaunija 2011. gadā ir sasniegusi visaugstāko reālās un nominālās konverģences līmeni Baltijas valstu starpā. Neskatoties uz to, Igaunijas dzīves līmeņa radītāji būtiski atpaliek no eiro zonas, tās ekonomikas attīstības cikli nav sinhroni ar eiro zonu (pašlaik vērojams IKP straujš pieaugums), tātad nav sasniegts augsts reālās konverģences līmenis. Tas varētu nozīmēt monetārās politikas instrumentu nepiemērotību Igaunijas ekonomikai, taču vairāki pētnieki uzstāj uz tā, ka Igaunija ir cietusi no šīm nesaskaņām vairāk VKM II mehānisma ietvaros [15]. Igaunijas ekonomikas attīstības ciklu sinhronizāciju varētu palielināt, apturot IKP straujo izaugsmi un paaugstinot uz zināšanām un attīstītajām tehnoloģijām balstīto produkcijas izlaides īpatsvaru, kas paaugstinātu Igaunijas ekonomikas attīstības ciklu sinhronizāciju ar eiro zonu [15].

2.4.tabula

Baltijas valstu un Eiro zonas dzīves līmeņa radītāju salīdzinājums 2011. gadā

	Eiro zona	Igaunija	Latvija	Lietuva
Bezdarba līmenis (%)	10.2	12.5	15.4	15.4
Mēneša vidējā darba samaksa 2010.g. (EUR)	2588	1091	794	802
Vidējā pensija (EUR)	2213 (2009.g)	306	254	236
IKP uz iedzīvotāju 2010.g (EUR)	28300	10674	8093	8378

Avots: autores sastādīta tabula [34;31]

Līdz ar eiro ieviešanu ir ievērojami pazeminājušas kredītu procentu likmes, kas veicinās ekonomiskās aktivitātes un ekonomikas izaugsmi. Igaunijas kredītriska vērtējums ir tuvs Vācijas līmenim. Latvijas un Lietuvas kredītriska vērtējums pašlaik atrodas ne tik augstā līmenī.

Eurostat aprēķini liecina par to, ka vienreizējā eiro ieviešanas ietekme uz inflācijas līmeni Igaunijā bija **0.2-0.3** procentu robežās. Šāda ietekme atbilst Slovēnijas, Kipras, Maltas un Slovākijas pieredzēm, kas ir agrāk ieviesušas eiro [36]. Eurostat analītiķi uzskata, ka valūtas nomaiņai bija nozīmīga ietekme uz inflāciju, taču tas ir tikai vienreizējs efekts, kas nevar ietekmēt ilgtermiņa inflācijas līmeni [31].

2012.gada martā Igaunijā ir augstākā inflācija eiro zonā (4.7%). Eurostat novērtējumi liecina, ka to ietekmē pasaules degvielas un pārtikas cenu kāpums un Igaunijas visstraujākā ekonomiskā izaugsme ES valstu starpā.

Igaunija arī drošības ziņā ir septiņus soļus priekšā, mērot ar kredītreitingu mērauklu. Kredītreitings ir viedoklis par relatīvo kredītrisku valstī, kuru investori ņem vērā kā vienu no faktoriem, kas nosaka viņu izvēli investēt kādā no valstīm.

Kredītreitingam ir lielāka loma mazās valstīs – tādās kā Baltijas valstis. Investoriem ir vienkāršāk veikt dažu lielu valstu kredīspējas analīzi patstāvīgi, kamēr notikumiem daudzās mazās valstīs ir grūtāk izsekot, tādēļ viņi biežāk uzticas kredītreitingu aģentūru viedoklim.

Igaunijas kredītreitings kopš 2005.gada ir bijis augstāks par Latvijas pozīciju un līdz 2010. gadam turējās A līmenī. Šis kredītreitings nozīmē, ka valstij ir stabila spēja izpildīt finanšu saistības, bet raksturīgs jūtīgums pret globālajām ekonomiskām svārstībām. Pēc eiro ieviešanas 2011. gadā Igaunijas kredītreitings tika paaugstināts līdz AA- līmenim, kas apliecina Igaunijas ļoti augstas iespējas atmaksāt saistību procentus un pamatsummas, neskatoties uz pasaules ekonomikas svārstībām (skat. 2.3. att.). Nākotnes Igaunijas kredītreitinga paaugstinājumu apliecina vidēja termiņa nākotnes izredzes *outlook* rādītājs, kas ir novērtēts kā *positive* [37].

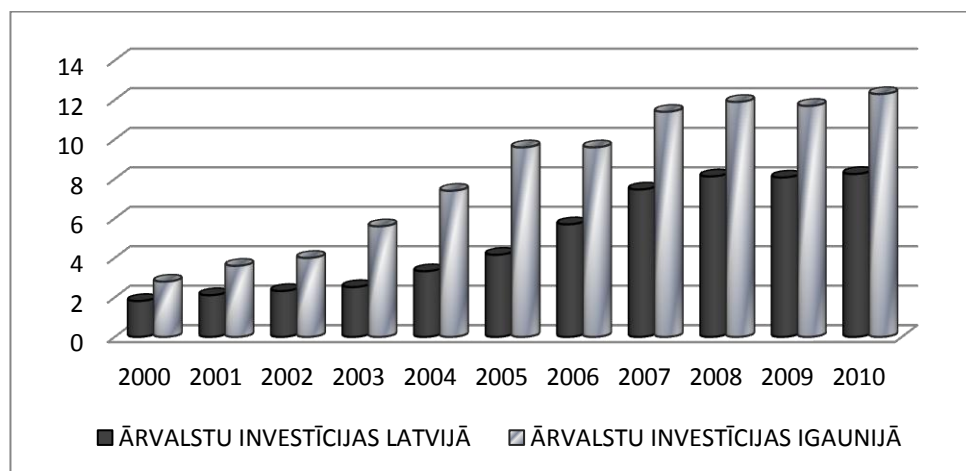
Lietuvas kredītreitinga novērtējums kopš 2009.gada ir BBB, kas apliecina valsts spēju izpildīt finanšu saistības, taču pasvītrojot tas atkarību no ārējiem ekonomikas apstākļiem. Lietuvas kredītreitings kopš 2006. gada ir augstāks par Latvijas pozīciju. Spriežot pēc kredītreitingiem, investoru acīs Igaunija un Lietuva ir pievilcīgākās un drošākās ieguldījumiem nekā Latvija.

Uzņēmējdarbības un investīciju vides pievilcības veicināšanā liela nozīme bija starptautisko kredītreitingu aģentūru novērtējumu uzlabojumam. Līdz ar to gan Igaunijā gan Latvijā ienācis ievērojami lielāks ārvalstu tiešo investīciju apjoms. (skat. 2.6. att.) Tomēr Latvijas kredītreitingu zemāks novērtējums, sliktākā investīciju vide un nesena

Standart&Poor's kredītreitinga aģentūras Latvijas nākotnes perspektīvas novērtējuma koriģēšanu no pozitīva uz stabili, dod Igaunijai priekšroku ārējo investīciju saņemšanā [19].

Pēdējo 15 gadu laikā Igaunija bija viena no vadošajām Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīm investīciju piesaistes ziņā. Vairāk kā 50% no Igaunijas preču eksporta veido ārvalstniekiem piederošo uzņēmumu ražojumi [35]. Tiešo ārvalstu investīciju (TĀI) pieaugumu Igaunijā veicinājuši vairāki faktori:

- kredītreitinga straujš palielinājums 2011.gadā;
- Igaunijas tiesību harmonizāciju ar eiro zonas tiesībām;
- labi izglītots un augsti motivēts darba spēks;
- laba un nepārtraukti attīstīta infrastruktūra (ostas, ceļi, telekomunikācijas un uzglabāšanas iespējas)
- augsts elektronisko komunikāciju līdzekļu attīstības līmenis: lēta un pieejamā piekļuve internetam, elektroniskā paraksta, ID karšu, interneta projektu izplatība;
- Igaunijas liberālā ekonomika un labvēlīgā uzņēmējdarbības vide;
- augsta ražošanas energoefektivitāte.

2.7. att. Uzkrātās tiešās ārvalstu investīcijas Igaunijā un Latvijā (mljrd. EUR)

Avots: autores apkopojums [29;35]

Kopš 2000. gada tiešo ārvalstu investīciju apjomi Igaunijā bija 1.5-2.3 reizēs lielāki nekā Latvijā. Igaunijai 2005.gadā vērojams īpaši straujš TĀI pieaugums (2.2 miljard. EUR) salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu (1.8 miljard. EUR). Tādu efektu varēja izraisīt valsts iestāšanās ES. Tajā pašā gadā Latvijas TĀI pieaugums veidoja tikai 0.8 miljardi EUR un saglabājās 2004.gada līmenī. 2010.gadā tiešu ārvalstu investīciju apjoms Igaunijā pieauga par 5 %, bet Latvijā par 2 % (skat. 2.7. att.). Tātad Igaunija investīciju piesaistes ziņā vienmēr ir bijusi pievilcīgākā ārvalstu investoriem, nekā Latvija. Igaunijas dalība eiro zonā tikai paaugstinās ārvalstu investoru uzticību un palielinās TĀI apjomus.

Uz Igaunijas piemēra var apskatīt dalību Eiropas Stabilitātes Mehānismā. Kopējo ESM kapitālu veido divas daļas: apmaksājamais kapitāls un kapitāls pēc pieprasījuma.

Apmaksājamais kapitāls 80 miljardu eiro apmērā eiro zonas valstīs ESM kapitālā būs jāiemaksā pakāpeniski (divi maksājumi jāveic 2012. gadā, divi - 2013. gadā un viens - 2014. gadā). Kapitāls pēc pieprasījuma ir 620 miljardi eiro. Kapitāls pēc pieprasījuma nozīmē, ka ESM dalībvalstis var saņemt pieprasījumu noteiktā laikā apmaksāt kādu šī kapitāla daļu, piemēram, gadījumā, ja kādai no ESM palīdzību saņemošai valstij radīsies grūtības segt savas saistības aizdevuma programmas ietvaros. Šādam scenārijam varbūtība ir maza, jo palīdzības piešķiršanas nosacījumi ir stingri. Tādējādi ir iespējams, ka kapitāls pēc pieprasījuma dalībvalstīs nebūs jāiemaksā vai būs jāiemaksā daļēji.

Kā valstij, kuras IKP ir zem 75% no vidējā ES IKP, Igaunijai piemēro atvieglotus kapitāla apmaksas nosacījumus un sākotnēji zemāku ESM apmaksājamā kapitāla daļu. Samazināta ESM kapitāla apmaksājamā daļa 0.186% no kopējā kapitāla. Igaunijas iemaksas ESM apmaksājamajā kapitālā veidos 149 miljonus eiro, kas būs jāiemaksā vairākos gados, atbilstoši sastādītam iemaksu grafīkam. Savukārt Igaunijas daļa ESM kapitālā pēc pieprasījuma varētu būt līdz 1.2 miljardiem eiro. Tādējādi, kā norādīts ESM līgumā, Igaunijas kopējais ESM kapitāls veidos 1.3 miljardus eiro. Igaunijai ir jāveic iemaksas un jāuzņemas garantijas arī EFSF pagaidu instrumentā.

Latvijai bez atvieglojumu piemērošanas ESM apmaksājamā kapitāla daļa ir aptuveni 0.2 % no kopējā kapitāla. Tā kā Latvija ir lielāka nekā Igaunija, tai ESM būtu jāiemaksā nedaudz vairāk (ap 186 miljoniem eiro) un arī kapitāls pēc pieprasījuma būtu lielāks (ap 1.4 miljardiem eiro). Absolūtajos skaitļos mazo valstu iemaksas ESM ir nelielas salīdzinājumā ar galveno kapitāla turētāju un iemaksu veicēju iemaksām (Vācija, Francija u.c.) [30;27].

2.nodaļas nobeigumā var secināt, ka lai ieviestu eiro Latvijai ir intensīvi jāveic strukturālās un fiskālās reformas, ka arī sabiedrības informēšanas pasākumi, lai paaugstinātu sabiedrības atbalstu eiro ieviešanai. Latvijai ir divi lieli izaicinājumi Māstrihtas kritēriju sasniegšanā – inflācijas līmenis un budžeta deficīts. Šo kritēriju izpilde ir atkarīga ne tikai no valsts ekonomiskās politikas veicamajiem pasākumiem, bet arī no eiro zonas valstu ekonomiskajiem apstākļiem.

Ieviešot eiro Latvija nekavējoties sajūtīs tiešus ieguvumus, kas provocēs arī netiešu ieguvumu rašanos (tiešo ārvalstu investīciju un ārējās tirdzniecības apjomu pieaugums). Tas ļaus palielināt Latvijas ekonomisko izaugsmi, produktivitāti un iedzīvotāju dzīves līmeni. Kaut arī eiro ieviešana radīs Latvijai gan vienreizējus gan pastāvīgos zaudējumus, lielākai daļai pastāvīgo zaudējumu iestāšanās varbūtība ir zemākā, jo pārsvarā ir saistīti ar nākotnes eiro zonas attīstību, kura ir atkarīga no ļoti daudziem faktoriem. Pēc iepriekšējās analīzes var secināt, ka eiro ieviešanas zaudējumus visticamāk pārsniegs ar to saistītie ieguvumi.

Sekmīgai eiro ieviešanai Latvijai ir jāseko Slovērijas un Igaunijas eiro ieviešanas pieredzei. Latvijā ir jāpilnveido eiro ieviešanas organizatorisks process : jāveic dažādu sociālo grupu iedzīvotāju informēšanas pasākumi, jānosaka optimāls lata un eiro vienlaicīgas apgrozības perioda ilgums, jāplāno pasākumi, kas ierobežos cenu noapaļošanu. Triju Baltijas valstu starpā Igaunija ir sasniegusi visaugstāko reālās konverģences līmeni ar eiro zonu, taču tās dzīves līmenis joprojām atpaliek no eiro zonas vidējā dzīves līmeņa. Latvijai ir jāattīsta rūpniecības nozare un jāpaaugstina valstī ražoto produkciju konkurētspēja, lai valsts varētu pilnvērtīgi izmantot brīvā tirgus un augošās ārējās tirdzniecības priekšrocības.

3. EIRO IEVIEŠANAS SEKU NOZĪMĪGUMA NOVĒRTĒJUMS LATVIJĀ LĪDZ 2015.GADAM

2011.gadā Latvijas ekonomikas izaugsme bija straujāka, nekā bija gaidīts. Ir sagaidāms, ka 2012. gada sākumā parādu nastas ietekmē eiro zona ieslīgs recesijā. Lai gan prognozējams, ka Latvijas galvenie tirdzniecības partneri (Lietuva, Igaunija) arī 2012.-2013. gados turpinās augt, to izaugsme kļūs ievērojami lēnāka nekā pērn. No vienas puses, tas bremzēs Latvijas eksporta attīstību, savukārt optimisma pasliktināšanās iespaidos arī mājsaimniecību patēriņu un uzņēmumu investīcijas.

No otras puses, ārējās tirdzniecības un līdz ar to arī ekonomiskās izaugsmes palēninājums, valsts izdevumu samazinājums un privātā patēriņa lēna attīstība 2012. gadā var radīt labvēlīgus apstākļus Māstrihtas kritēriju izpildei un palīdzēt Latvijai veiksmīgi iestāties eiro zonā. Šajā nodaļā tiks analizēta Latvijas sagatavošanas periods eiro ieviešanai (no 2011.gada beigām līdz 2013.gadam) un tiks novērtēts eiro ieviešanas sekas un to nozīmīgums Latvijā (periodā no 2014. līdz 2015.gadam).

3.1.Euro ieviešanas gaidu efekts Latvijā¹

Latvijai ir atlicis mazāk par gadu, lai veiktu sagatavošanas darbus Māstrihtas kritēriju izpildei. Tabulā ir apkopotī dati par Latvijas pašreizējā ekonomikas stāvokļa atbilstību Māstrihtas kritērijiem (skt.3.1.tabulu).

3.1.tabula

Māstrihtas kritēriju izpilde Latvijā 2011.-2012.gadā

Kritērijs	Kritērija vērtība	Latvijas sniegums
Inflācijas līmenis (2012.g.marts)	3.1 %	4.1%
Ilgtermiņa procentu likme	7.6 %	5.8 %
Budžeta deficīts (2011.g.)	-3%	-3.5%
Valdības parāds (2011.g.)	60 %	42.6%

Avots: autores apkopojums [27]

Latvija 2012. gada martā pārsniedza valsts budžeta deficīta un inflācijas kritērijus, bet pārējie Māstrihtas kritēriji tika izpildīti. Valstī tiek veikti konsolidācijas pasākumi ar budžeta deficīta samazināšanas mērķi un plānoti PVN un INN nodokļu likmju samazināšana, kas varētu mazināt inflācijas ietekmi, veicināt patēriņa pieaugumu un pozitīvi ietekmēt uzņēmējdarbības attīstību un investīciju ieplūdi.

Zemas inflācijas uzturēšana ir izaicinošs mērķis priekš Latvijas. Latvijas gada vidējā inflācija jeb 12 mēnešu vidējā patēriņa cenu indeksa attiecība pret iepriekšējo 12 mēnešu vidējo patēriņa cenu

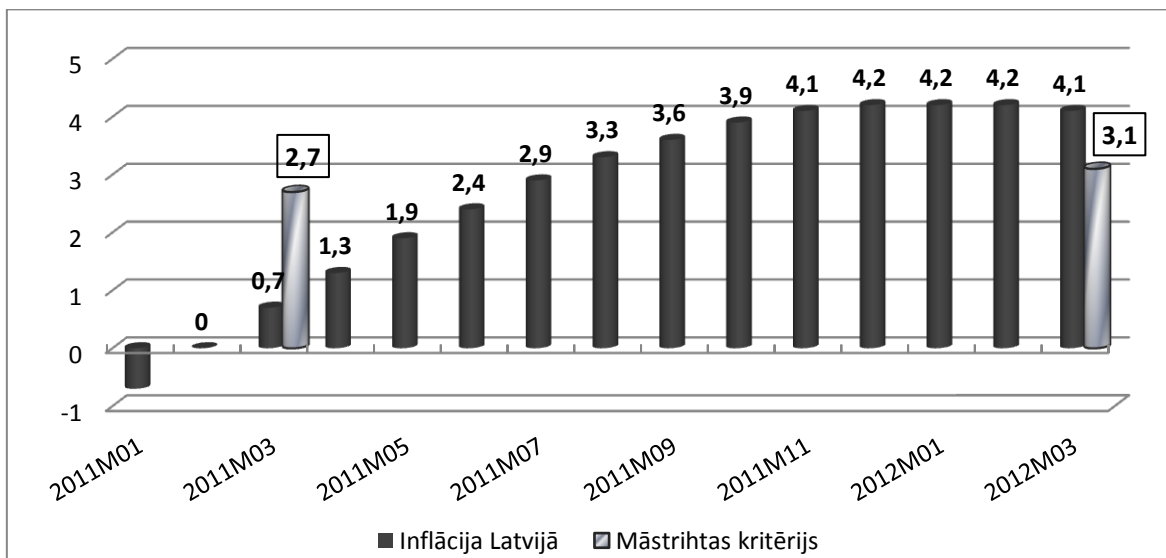
¹ Euro ieviešanas gaidu efekts Latvijā atspoguļo Latvijas attīstības raksturu un ekonomiskās konverģences palielināšanai veicamo pasākumu ietekmi uz Latvijas tautsaimniecību 2012. un 2013. gadā.

indeksu nedrīkst vairāk kā par 1.5 procentu punktiem pārsniegt triju ES dalībvalstu ar viszemāko inflāciju vidējo rādītāju. Gaidāms ekonomiskās aktivitātes sarūkums eiro zonā visvarbūtiskāk pazeminās arī inflācijas kritērija vērtību, kas var kļūt pārāk zems priekš augošas Latvijas ekonomikas. Periods no 2011. gada aprīļa līdz 2013. gada martam ir izšķirošs laiks, jo no tā ir atkarīga Māstrihtas kritērija izpilde.

Iepriekšējā nodaļā tika noskaidrots, ka eiro zonas pašreizējo dalībvalstu veiksmīgu pievienošanos monetārajai savienībai noteica pārdomātas stratēģijas izstrādāšana un realizēšana, ka arī noteikto strukturālo reformu īstenošana, kas bija virzīti uz nominālās un reālās konverģences paaugstināšanu. Šo politiku īstenošana bija vērsta uz drošības un labas reputācijas pastiprināšanu, kas atspoguļojās zemā inflācijā un procentu likmēs.

2011. gada 4. ceturksnī saglabājās augsts Latvijas tautsaimniecības izaugsmes temps, kas bija viens no augstākajiem ES (IKP pieaugums par 5.5%). Tiek prognozēts, ka 2012. gadā Latvijas ekonomikas pozitīva izaugsme turpināsies, bet tā nebūs tik strauja kā 2011.gadā. Tās palēnināšanos nosaka ārējās vides faktori, galvenokārt, sagaidāms ekonomiskās aktivitātes samazinājums eiro zonā parādu krīzes ietekmē.

Lai raksturotu Latvijas gaidas inflācijas kritērija izpildē, apskatīsim šī rādītāja attīstību 2011-2012. gadā (skat. 3.1. att.).

3.1.att. Gada vidējā inflācija Latvijā (HICP, %)

Avots: autore apkojums [35;29]

Lai veiktu Latvijas inflācijas tendenču analīzi, tika atlasīti dati par harmonizēto patēriņa cenu indeksu (HIPC) no 2011. līdz 2012.gada martam. Šis rādītājs tiek aprēķināts pēc starptautiski saskaņotas pieejas un tādējādi sniedz starptautiski salīdzināmus inflācijas novērtējumus. Šis rādītājs tiek izmantots kā oficiālais inflācijas mērs eiro zonā [30].

2010.gadā un 2011.gada janvārī Latvijā bija novērojama deflācija, inflācijas kāpums atjaunojās 2011. gada februārī un 2011. gada otrajā ceturksnī inflācija sasniedza gandrīz 2 % (2. ceturksnī vērojams vislielākais inflācijas pieauguma ātrums – ap 0.6 % mēnesī). 2011. gada martā Latvija inflācija bija mazāka par aprēķināto Māstrihtas kritēriju. Kopš šī laika inflācija turpināja

paaugstināties, taču ne tik strauji, kā iepriekšējā ceturksnī, novembrī pārsniedzot 4 % un decembrī pieaugot līdz 4.2%. 2012. gada martā inflācijas kāpums apstājās pie 4.1 % līmeņa. Neskatoties uz inflācijas nelielu samazinājumu martā novērtētais Māstrihtas kritērijs tika pārsniegts par 1.1% (skat.3.1. att.). Latvija pagaidām neizpilda Māstrihtas inflācijas kritēriju un netiek nodrošināta cenu stabilitāte valstī. Turklāt, Latvijas ekonomika pašlaik strauji attīstās un inflācija nedaudz augstāka par 2-3 % valstī ir likumsakarīga parādība, kas apdraud Māstrihtas kritērija izpildi.

Pastāv vairāki faktori, kas nosaka inflācijas pieaugumu mūsdienu apstākļos. Apskatīsim šos faktorus un to iespējamo nākotnes attīstību, lai novērtētu Latvija iespējas izpildīt Māstrihtas kritēriju (skat. 3.2. tabulu).

3.2.tabula

Inflācijas līmeni ietekmējošie faktori Latvijā 2011.- 2013. gadā

Faktors	Prognozējamā attīstība 2012.-2013. gadā
Pasaules energoresursu (naftas) un citu ražošanas resursu cenu kāpums	Mērens cenu pieaugums
Pasaules pārtikas cenas	Mērens cenu pieaugums
Administratīvi regulējamo cenu un nodokļu kāpums	Sagaidāms nodokļu samazinājums, dažu nodokļu paaugstinājuma sekas ietekmēs 2012. gada inflāciju
Straujā ekonomiskā attīstība	IKP pieauguma tempa samazinājums
Bezdarba līmeņa samazinājums	Bezdarba līmeņa lēnāks samazinājums
Darba samaksas pieaugums	Mērens pieaugums, lēnāks nekā 2011. gadā

Avots: autores apkopojums [42;43]

Analizēsim katru no inflāciju ietekmējošiem faktoriem (skat.3.2.tabulu).

2011. un 2012. gada februārī patēriņa cenu mēneša dinamiku galvenokārt ietekmēja naftas cenu svārstības, kas būtiski ietekmē degvielas cenas Latvijā. Degvielas cenu ietekme uz gada inflāciju 2012. gada februārī bija nedaudz mazāka nekā iepriekšējā gada atbilstošajā periodā un veidoja 0.7 procentu punktus [39]. No otras puses skatoties, naftas cenu kāpums ietekmē inflācijas līmeni visās ES valstīs, taču šī faktora ietekmes nozīmīgums katrā valstī ir atšķirīgs. Naftas cenu ietekmes lielums uz inflāciju ir atkarīgs no katras valsts vietējo energoresursu pieejamības un to lietošanas efektivitātes [42;43].

Pasaules pārtikas cenas arī rada ievērojamo ietekmi uz inflāciju Latvijā. Sākot ar 2011. gada otro pusgadu pakāpeniski mazinājās pasaules pārtikas cenas, bet 4. ceturksnī arī naftas cenu līmenis bija zemāks nekā iepriekšējā maksimuma periodā 2011. gada 2. ceturksnī. Šie abi faktori ietekmē Latvijas inflāciju ar kavējumu, jo valstī sākotnēji tiek izpārdoti preču krājumi un tikai pēc tam ievestas jaunās preces (vai izejvielas), kas nopirkas pēc augstākām cenām. Tātad šo faktoru samazinājums 2011.gadā beigās varēja ietekmēt inflācijas līmeņa krišanos 2012.gada pirmajā ceturksnī [42;43].

2011.gadā tika veiktas vairākas izmaiņas nodokļu jomā: gada laikā paaugstinātas akcīzes nodokļa likmes tabakai un alkoholiskajiem dzērieniem, degvielai, un dabasgāzei, ko izmanto siltumenerģijas ražošanā, tika atcelta samazinātā PVN likme dabasgāzes piegādēm. Tuvākajos mēnešos inflāciju vēl ietekmēs iepriekšējā gadā paaugstināto nodokļu sekas, jo nodokļi tika paaugstināti gada vidū. Taču gada otrajā pusē to ietekme uz inflāciju izzudīs [28].

Darba algu kāpumam tautsaimniecībā ir jābūt pamatotam ar darba ražīguma pieaugumu. Nepamatots algu pieaugums 2006. – 2008. gadā sagrāva tautsaimniecības konkurētspēju, jo Latvijas uzņēmēji cieta zaudējumus no pieaugošās darba spēka izmaksām un krītošā ārējā pieprasījuma. 2011. gadā vidējais algu līmenis atkal vērtējams kā darba ražīgumam atbilstošs, tātad mērens darba algu pieaugums 2012.gadā neradīs lielu spiedienu uz inflācijas līmeni [27].

Inflācijas pieaugumu 2011. gadā un 2012. gada sākumā ierobežoja augsts bezdarba līmenis un joprojām samērā zema patērētāju pirktspēja.

Apskatīsim katra faktora iespējamo attīstību 2012.-2013. gadā (skat.3.2. tabulu).

Apkoposim faktoru nākotnes attīstības riskus, kas apdraud zema inflācijas līmeņa uzturēšanu. Pirmkārt, pārtikas cenu līmeni gadā kopumā var nelabvēlīgi ietekmēt sausums Dienvidamerikā, kur jau pašlaik tiek novāktas mazākas ražas, nekā gaidīts, kā arī iespējama graudaugu ražu sarukums NVS valstīs ziemas kailsala dēļ. Otrkārt, Tuvo Austrumu naftas ieguves valstīs pastāvīgi notiek politiskie nemieri, un nav informācijas par to drīzu un konstruktīvu risinājumu, kas savukārt mazinātu saspīlējumu naftas produktu tirgū. Tāpēc tuvākajā nākotnē nav pamata gaidīt būtisku naftas un pārtikas cenu kritumu [42]. Vidējā termiņā (līdz 2012. gada beigām) tiek sagaidīta neliela naftas cenu pazemināšanās no 123.4 USD līdz 112.5 USD par bareli. Tātad naftas cenas visticamāk neradīs augšupvērstu spiedienu uz inflāciju 2012.gadā [39].

Papildu inflācijas risku rada arī sabiedriskā transporta biļešu cenu palielināšana dotāciju samazinājuma, kas notiek budžeta konsolidācijas un degvielas cenu kāpuma dēļ. Kā viens no riskiem, kas varētu ietekmēt inflācijas prognozi, minama arī iespēja, ka darbaspēka izmaksu pieaugums 2012. gadā varētu būt straujāks, nekā pašlaik tiek prognozēts, kas varētu radīt spiedienu uz inflācijas pieaugumu. Visbeidzot, arī labākas, nekā iepriekš plānotas, Latvijas tautsaimniecības izaugsmes perspektīvas ar laiku var izraisīt papildu spiedienu uz inflāciju [42].

Analizējot inflāciju ietekmējošos faktoros, tika izmantotas to vērtības no 2010. gada janvāra līdz 2012. gada martam, pieņemot, ka Latvija šajā periodā virzījās uz Māstrihtas kritērija izpildi, apzinoties mērķi ieviest eiro 2014. gadā. Faktori, kas varētu ietekmēt inflāciju Latvijā 2010.-2012. gada periodā un visticamāk ietekmēs arī turpmāk ir bezdarba līmenis un vidējā bruto darba samaksa Latvijā, pasaules pārtikas cena, pasaules naftas cena [42].

Tika veikta daudzfaktoru korelācijas analīze ar mērķi izpētīt sakarību ciešumu starp noteiktajiem inflāciju ietekmējošiem faktoriem un inflāciju Latvijā. Tā kā Latvijas inflācija ar nokavēšanos reaģē uz pasaules cenu kāpumu, kas īpaši attiecināms uz energoresursu un pārtikas cenām, naftas un pārtikas cenu dinamikas rindas tika pārbīdītas uz mēnesi uz priekšu, veicot korelācijas koeficientu aprēķinus. Korelācijas analīzes rezultātā tika iegūti apskatīto faktoru un Latvijas inflācijas korelācijas koeficienti (skat.3.3. tabulu).

Tiek veikta arī faktoru pārbaude, vai starp tiem nepastāv multikolinearitāte, kas nav vēlama, jo liecina par to, ka faktori ir atkarīgi viens no otra. Noskaidrosim, kurus faktorus var izmantot, lai pētītu turpmāku inflācijas attīstību.

3.3.tabula

Inflācija un to ietekmējošo faktoru korelācijas koeficienti

	Inflācija	Bezdarbs	Darba samaksa	Naftas cena	Pārtikas cena
Bezdarbs	-0.82	1.00			
Darba samaksa	0.48	-0.81	1.00		
Naftas cena	0.84	0.88	0.70	1.00	
Pārtikas cena	0.95	-0.76	0.44	0.89	1.00

Avots: autore aprēķini [29;31;38;39]

Starp inflācijas un bezdarba līmeni Latvijā ir ciešā apgrieztā sakarība, kas atbilst Filipsa līknes sakarībām. Sakarība starp inflāciju un bezdarbu norāda uz to, ka augsts bezdarba līmenis ierobežo inflācijas kāpumu īstermiņa periodā. Bezdarba faktoram pastāv ciešā apgrieztā sakarība arī ar darba samaksas faktoru. Paskaidrosim šo sakarību jēgu. Pieaugot bezdarbam, pieaug darba meklētāju skaits, tātad arī pieprasījums pēc darba. Darba ņēmēji pazemina algas, jo valstī ir ierobežots darba vietu piedāvājums un cilvēki ir gatavi strādāt arī par zemākām algām.

Darba samaksas un inflācijas sakarība ir vāja, tātad mūsdienu apstākļos darba samaksas pieaugums būtiski neietekmē inflāciju, jo tā 2010.-2011. gadu periodā pieauga mērenā tempā, nepārsniedzot darba produktivitātes līmeni. Turklāt, šī faktora ietekme var netieši izpausties caur bezdarba ietekmi uz inflāciju (skat. 3.2. tabulu).

Pastāv arī ciešā sakarība starp bezdarbu un pasaules naftas cenām. Šo sakarību var izskaidrot, pieņemot, ka naftas cenas Latvijā ievērojami ietekmē uzņēmējdarbības aktivitātes caur izejvielu iegādi (degviela, gāze utt.). Pieaugot naftas cenām, pieaug uzņēmējdarbības izmaksas, uzņēmēji ir spiesti samazināt darbinieku skaitu, kā rezultātā pieaug bezdarba līmenis valstī (skat. 3.2. tabulu).

Starp naftas cenām un inflāciju Latvijā pastāv ciešā sakarība. Cieša sakarība pastāv arī starp pārtikas cenām un inflāciju, taču to var skaidrot ar netiešo ietekmi uz inflāciju caur naftas cenu ietekmi uz pārtikas cenām, par kuru liecina šo divu faktoru korelācijas koeficienta augstā vērtība (0.89) (skat. 3.2. tabulu).

No iepriekšējās analīzes var secināt, ka galvenie inflāciju ietekmējošie faktori 2010.-2011. gadu periodā ir bezdarba līmenis un naftas cenas (skat.3.2.tabulu). Bezdarba līmeņa samazināšanās Latvijā 2012. gadā visticamāk palēnināsies ekonomikas ne tik straujas izaugsmes dēļ un nav sagaidāms straujš pasaules naftas cenu pieaugums, tātad inflācijas līmenis būtiski nepieaugs 2012. gadā. 2013.gada Latvijas attīstība ir atkarīga no eiro zonas

parādu krīzes problēmas risinājuma efektivitātes. Inflācija visticamāk būtiski nepieaugs, jo ekonomikas attīstība būs mērena, kas ietekmēs iekšējo patēriņu un eksportu, ka arī Latvijas centieni nepārsniegt Māstrihtas kritēriju būs efektīvi.

Latvijas Banka šā gada aprīļa Makroekonomisko norišu pārskatā sniegtā prognoze novērtē 2012. gadā patēriņa cenu kāpumu ar **2.4%**, kam, pēc autores domām, ir liela iestāšanās varbūtība, jo inflācija valstī pakāpeniski sāk sarūkt. LR Finanšu ministrija prognozē Māstrihtas kritērija vērtību 2012. gada beigās **2.6 %** līmenī, kas visticamāk būs augstāks par Latvijas sasniegumu. Savukārt 2013. gadā inflācijas līmenis tiek prognozēts tuvu **2%** [42].

Analizējot pašreizējās inflācijas tendences eiro zonā, ECB prognozē vidējo harmonizēto patēriņa cenu indeksa vērtību zem 1.8 % ar standartnovirzi 0.3 % 2013.gada martā, kad tiks novērtēta Latvijas atbilstība kritērijiem [28]. Tātad prognozēts inflācijas līmenis eiro zonā būs intervālā [1.5-2.1]. Šī ir 2012. gada maijā veidota prognoze, kas koriģē iepriekšējo inflācijas prognozi uz augšu par 0.4% 2012. gadam un 0.1% 2013. gadā. Šo inflācijas prognozes paaugstinājumu nosaka sagaidāmais naftas cenu pieaugums un augstākie netiešie nodokļi un administratīvi regulētās cenas dažās eiro zonas valstīs. Šīs augšupvērstas inflācijas tendences eiro zonā visticamāk palielinās Māstrihtas inflācijas kritērija vērtību un tātad arī Latvijas iespējas to izpildīt.

Nenoteiktību par inflācijas līmeņa atbilstību kritērijam palielina tas fakts, ka nav precīzi noteikta kritērija vērtība un kritērija aprēķināšanas metode (vai valstis, kurās ir deflācija tiks iekļautas aprēķinā). Latvijai ir pastāvīgi jāseko inflācijas tendencēm eiro zonā, lai neļautu inflācijai pārsniegt Māstrihtas inflācijas kritēriju.

Apskatīsim Latvijas rīcību budžeta deficīta samazināšanas virzienā. Kopš 2009. gada 2. ceturkšņa Latvijā tiek veikta budžeta konsolidācija. Pēc ekonomikas teorijas valsts izdevumu samazināšanas īstermiņa ietekme uz tautsaimniecību ir negatīva. Taču Latvijas apstākļos valsts budžeta samazināšana veicināja tautsaimniecības atkopšanos no krituma. Ierobežojošās budžeta politikas iedarbība ar nolūku samazināt parādu bija ticama un ar ilgtermiņa efektu, tāpēc investori zemu novērtēja saistību neizpildes risku un tikai nedaudz paaugstināja aizdevumu procentu likmes. Darba spēka atalgojuma samazinājums valsts sektorā, kam sekoja darba algu kritums privātajā sektorā, paaugstināja uzņēmumu konkurētspēju un labvēlīgi ietekmēja eksportu.

Kopumā četru gadu laikā tika pieņemtas sešas budžeta konsolidācijas paketes: divas 2009. gada budžetā, viena 2010. gadā, divas 2011. gadā un viena 2012. gadā, budžeta konsolidācijas pasākumiem kopā veidojot ap 17% no IKP. Konsolidācijas apmērs bija paredzēts 2.09 miljardu lati.

Starptautisko pētījumu rezultāti liecina, ka konsolidācijai, kas veikta, samazinot izdevumus, ir mazāka negatīva ietekme uz IKP un nodarbinātību, nekā ienākumu palielināšanai (nodokļu celšanai). Pēc autores domām, šo apgalvojumu var vairāk attiecināt uz krīzes laiku, jo šajā laikā visvairāk cieš uzņēmējdarbība, no kuras savukārt ir atkarīga iedzīvotāju labklājība. Turklāt, nodokļu palielināšana ir vieglākais, bet visneefektīvākais veids, kā mazināt budžeta deficītu, tāpēc ka ienākumi, no kuriem tiek saņemti nodokļu ieņēmumi, nelabvēlīgajos ekonomikas apstākļos sarūk. Latvijas valdība 2009.-2012. gadā galvenokārt ir izmantojusi nodokļu palielināšanu, palielinot nodokļu likmes un nodokļu apliekamās bāzes (skat. 3.4. tabulu). 2009.-2011. gados kopējā budžeta konsolidācija sasniedza 15% no IKP un gandrīz pusi veidoja ieņēmumu palielināšanas pasākumi.

Eiropas Komisijas (EK) un Starptautiskā Valūtas fonda (SVF) pārstāvji kritizēja 2012. gada valsts budžetu, norādot, ka konsolidācija iekļauj vairākus zemas kvalitātes pasākumus un sociālās drošības spilvena samazināšanu. Viņi ir negatīvi vērtēja budžeta kvalitāti un to, ka tajā nav ilgtspējīgu strukturālo pasākumu budžeta situācijas uzlabošanai [30].

3.4.tabula

Svarīgākie pasākumu valsts budžeta konsolidācijas ietvaros 2009.-2012.gadā

Ieņēmumu palielināšanā	Izdevumu samazināšana
2009. - 2011. gads	
PVN likmes celšana (no 18 % līdz 21 % 2009.gadā; līdz 22% 2011. gadā)	Valsts sektorā strādājošo atlīdzības samazinājums par 5% no IKP (vienotā atalgojumu sistēma)
VSAI likmes celšana par 2 % un samazināts IIN neapliekamais minimums, paplašināta VSAI un IIN bāzes	Valsts tēriņu par precēm un pakalpojumiem samazinājums par 2.4% no IKP (strukturālās reformas valsts pārvaldē)
Nekustāmā īpašuma nodokļa bāzes paplašināšana (iekļaujot mājokļus)	Mērķdotāciju un investīciju samazinājums par 2,5 % no IKP
Paaugstināta valsts kapitālsabiedrību un Latvijas Bankas peļņas budžetā iemaksājamā daļa	Sociālās apdrošināšanas izdevumu samazinājums
2012. gads	
Nekustāmā īpašuma nodokļa izmaiņas	Izdevumu samazinājums Aizsardzības, Zemkopības, Kultūras, Satiksmes, Izglītības un zinātnes, Iekšlietu ministrijām
Nodokļu administrēšanas uzlabošana: -PVN, Azartspēļu un izložu nodevām un nodokļiem; -Akcīzes preču ieviešanas ierobežošana; -IIN samaksas kārtības metāllūžņiem	
Azartspēļu nodokļa palielināšana	Pašvaldību aizņemšanas iespēju ierobežošana
Ieņēmumi no Emisijas kvotu izsolīšanas instrumenta	Finansējuma samazinājums Sociālā drošības tīklam
Ietekme no Satiksmes drošības uzlabošanas (radari)	Finansējuma samazinājums veselības jomā

Avots: autores apkopojums no LR FM mājas labas [28]

Latvijas budžeta 2012. gadā paredzēti konsolidācijas pasākumi koncentrējas uz izdevumu samazināšanas ministrijām un sociālajai sfērai. 2012. gadā tiks celts tikai viens nodoklis, kas neradīs lielu ietekmi uz inflāciju valstī. Pozitīvi ir vērtējamas nodokļu administrēšanas veiktie pasākumi, kas ļāva ietaupīt 26 724 500 latu. No nodokļiem atbrīvoto akcīzes preču ieviešanas ierobežojums (vienu reizi 7 dienās) vērtējams negatīvi, jo tas, pēc autores domām, var kalpot tikai par pagaidu ierobežojumu, tāpēc ka ievērojami pazemina nabadzīgo pierobežu reģionu iedzīvotāju ienākumus un dzīves līmeni. Ieņēmumi no Emisijas

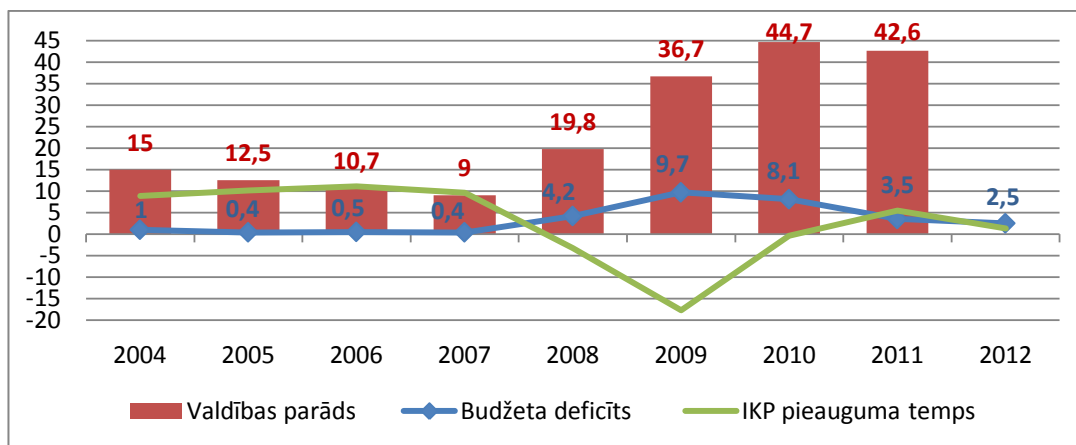
kvotu tirdzniecības un satiksmes drošības uzlabošanas (attiecīgi 15.5 milj. un 2.7 milj.) pēc iepriekšējā gada pieredzes var būt pārvērtēti. Valsts finansējuma samazinājums sociālajā un veselības jomā, ka arī izglītības jomā ir vērtējams negatīvi, jo tās ietekmē pazeminās valsts iedzīvotāju labklājība, tātad arī reālās konverģences līmenis. Finansējuma samazinājums Izglītības un zinātnes ministrijai var būtiski kavēt valsts konkurētspēju un uz zināšanām balstītas ekonomikas attīstību.

Plānots PVN un IIN nodokļu likmju samazinājums radīs labvēlīgu ietekmi uz investīciju un uzņēmējdarbības vidi Latvijā, kas pietuvinās tās kvalitāti pārējām Baltijas valstīm. Taču nodokļu samazinājums ir nepietiekams, lai ļautu Latvijai pārspēt citas Baltijas valstis investīciju ziņā.

Latvijas budžeta deficīts 2012. gadam ir ne tikai izšķirīgs eiro ieviešanai, bet arī Latvijas izaugsmei pret globālās ekonomikas satricinājumiem. Autore atbalsta pēc iespējas ātrāku fiskālās budžeta disciplīnas likuma pieņemšanu, kas nodrošinātu ilgtspējīga budžeta veidošanu un valsts parāda samazināšanos uz nozīmīgu valsts strukturālo reformu rēķina.

Strukturālās reformas ir valstī pastāvošo valsts finansēto struktūru (izglītības, veselības aprūpes sistēmu) darbības optimizēšana, kas ļautu sasniegt labākus (kvalitatīvus, nevis kvantitatīvus) rezultātus ar mazākiem resursiem. Piemēram, vispārējās izglītības efektivitātes palielināšana, nodrošinot tās atbilstību demogrāfiskām tendencēm, profesionālās izglītības pārkārtojums un augstākās izglītības reformām, novēršot šo programmu pārklāšanos un finansējuma sadali balstot uz kvalitatīviem rādītājiem u.c.. Latvija tika īstenoti daži strukturālie pārkārtojumi, kā piemēram, valsts iestāžu struktūru pārskatīšana, atbalsta funkciju centralizācija, valdības aģentūru skaita samazināšana [28].

Pēc grafika var redzēt, ka Latvijā pat ļoti straujas izaugsmes laikā 2004.-2007. gadā tika uzturēts budžeta deficīts (skat. 3.2. att.). Šī bija neilgtspējīga stratēģija, kuras aplamību uzskatāmi atspoguļo budžeta deficīta un valsts parāda straujš pieaugums 2008.-2009. gadā. Efektīvo valsts līdzekļu izmantošanas piemēru rada Igaunija, kas veica uzkrājumus straujas izaugsmes gados un kurai nebija nekādu grūtību ar budžeta kritērija izpildi pirms pievienošanās eiro zonai. Zems budžeta deficīta līmenis ļāva Igaunijai kļūt par vispievilcīgāko vietu Baltijas valstīs investīciju piesaistes ziņā, ko daļēji noteica pašpietiekams valsts budžets.

3.2.att. Valdības parāds un budžeta deficīts (% no IKP)

Avots: autores apkopojums [29]

Visticamāk 2012. gadā vēlmais budžeta deficīta līmenis tiks sasniegts, jo tas tiks panākts uz izdevumu samazinājuma rēķina, tātad netiks celti nodokļi un līdz ar to arī nepieaugs izvairīšanās no nodokļu nomaksas. Savukārt dotāciju samazinājums sabiedriskajam transportam (5 milj. Ls) un citiem sabiedriskajiem pakalpojumiem var izraisīt augšupvērstu ietekmi uz inflāciju, kas var palielināt inflācijas kritērija neizpildes risku.

Tā kā Latvijas izaugsmes temps 2012. un 2013. gadā būs ievērojami lēnāks nekā pērn (attiecīgi 2 % - 3 % robežās) un valsts valdība turpinās īstenot budžeta konsolidācijas pasākumus balstītos lielākoties uz strukturālajām reformām, visticamāk Latvijai izdosies izpildīt gan inflācijas un budžeta deficīta kritēriju. Turpmāk tiks novērtēts eiro ieviešanas seku nozīmīgums 2014. - 2015. gada periodā, dažādu ārējo apstākļu ietekmē.

3.2. Euro ieviešanas seku novērtējums Latvijā pēc alternatīvajiem scenārijiem

Kā tika noskaidrots iepriekšējā nodaļā eiro ieviešanas ieguvumu un zaudējumu iestāšanās ir atkarīga no ekonomiskās situācijas eiro zonā. Šajā nodaļā tiks analizēti eiro ieviešanas seku nozīmīgums Latvijā 2014. - 2015. gadā dažādu eiro zonas attīstības scenāriju kontekstā.

2012. - 2013. gadu periods būs eiro zonas pārbaudes laiks, kas noteiks, vai tās vadītāji ir spējīgi īstenot nepieciešamas reformas, vai eiro zona vairs nevar pastāvēt tādā veidā kā šodien. Vairākas pētnieciskās organizācijas ir izstrādājušas dažādus eiro zonas attīstības scenārijus [44;41;33]. Apkopojot tos var izdalīt trīs galvenos scenārijus:

1. postošās kreditēšanas krīzes scenārijs;
2. eiro zonas sabrukuma scenārijs;
3. apvaldīta optimisma scenārijs.

Postošās kreditēšanas krīzes scenārijā [44] kā lielākais eiro zonas riska faktors ir minēta kreditēšanas krīze un Eiropas banku sistēmas nestabilitāte. Šī scenārija realizēšanas gadījumā eiro zonas dalībvalstis atteiksies no fiskālās konsolidācijas pasākumiem, lai glābtu bankas no

bankrotēšanas. Šādos apstākļos mazi un vidējie uzņēmumi cietīs visvairāk, jo notiks kapitāla strauja aizplūde no eiro zonas.

Eiro zonas sabrukuma scenārijs [44;41] sākas ar vienas dalībvalsts bankrotu un izešanu no eiro zonas (visticamāk Grieķija), kam seko citu valstu bankroti (piemēram, Itālijas un Spānijas) un vispārējā banku krīze. ES atgriežas pie kapitālu plūsmas kontroles, valūtas nestabilitātes un protekcionisma politikas, kas sagrauj vienoto tirgu. Pirmā un otrā scenārija iestāšanās varbūtība ir ļoti zema. Trešā scenārija iestāšanās varbūtība ir visaugstākā.

Apvaldīta optimisma scenārijā [44;41] ir paredzēts, ka eiro zona atrisinās parādu krīzes problēmas un atgriezīsies pie nelielas izaugsmes 2013. gadā (skat. 3.5. tabulu). Ekonomikas stabilizācija sekmē investīciju un nodarbinātības pieaugumu. ECB atbalsta procentu likmju samazinājumu un atjauno valstu obligāciju pirkšanu. Parādu krīze kļūst par svarīgo reformu katalizatoru, kuru īstenošana bija apgrūtināta agrāk. Darba tirgus regulēšana (darba algu pieauguma atbilstība produktivitātes pieaugumam) izrādās visgrūtākais uzdevums. Šīs eiro zonas attīstības scenārijs ir ņemts par pamatu tālākai analīzei [44].

Ar nolūku novērtēt eiro zonas gaidāmo attīstību 2012. - 2015. gadā tika atlasīti dati no ECB maija mēneša biļetena, Ernst & Young organizācijas eiro zonas attīstības pārskata un Latvijas Finanšu ministrijas Latvijas attīstības prognozes (skat.3.5.tabulu).

3.5.tabula

**Euro zonas un Latvijas ekonomisko rādītāju prognozes 2012.-2015. gadam
(%, salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu)**

	ECB prognoze			Ernst & Young prognoze			LR Finanšu ministrijas prognoze		
	Eiro zona						Latvija		
	IKP pieaugums	Inflācija	Bezdarbs	IKP pieaugums	Inflācija	Bezdarbs	IKP pieaugums	Inflācija	Bezdarbs
2012	-0.2	2.3	11	-0.5	2.2	11.1	1.7	2.4	14.6
2013	1.0	1.8	10.9	0.9	1.8	11.3	2.0	2.0	13.1
2014	1.2	1.8	10.7	1.7	1.8	10.9	2.0	2.0	11.0
2015	1.4	1.8	9.5	2.0	1.8	10.3	-	-	-

Avots: autores apkopojums [44;43;28]

ECB uzsver, ka viņu veidota prognoze balstās uz ārējā pieprasījuma pieaugumu, parādu krīzes veiksmīgu pārvarēšanu, zemām īstermiņa procentu likmēm un visu iespējamo instrumentu izmantošanas, kas spēj nodrošināt veselīgu eiro zonas funkcionēšanu, tātad raksturo apvaldītā optimisma scenāriju.

Pašreizējais sasprindzinājums valstu parādu tirgū un tā ietekme uz valstu kreditēšanas iespējām, ka arī ārējā parāda samazināšanas pasākumu slogs un augsts bezdarba līmenis dažās eiro zonas valstīs var samazināt paredzamo eiro zonas izaugsmes tempu. Minētajiem riskiem pieaug iestāšanās varbūtība un tas var padziļināt gaidāmo resesiju eiro zonā [44]. ECB

prognozē atkopšanos no krīzes 2013. gadā un mērenu izaugsmi līdz 2015. gadam (skat. 3.5. tabulu).

Ernst&Young pavasarī izstrādātā prognoze paredz dziļāku recesiju eiro zonā 2012. gadā, ko raksturo IKP samazinājums par 0.5% 2012. gadā, lēnāka izaugsme un augstāks bezdarba līmenis 2013. gadā, nekā ECB prognozē. Tomēr eiro zonas atkopšanas ātrums 2014. un 2015. gadā gaidāms ievērojami straujāks nekā ECB prognozē, attiecīgi 1.7 % un 2 % IKP pieaugums. Ernst & Young uzsver, ka eiro zonas stabilitātes samazinājuma risks ir pieaudzis kopš ziemas [44]. Fiskālās konsolidācijas un kreditēšanas ierobežojumi (augstākas kapitāla prasības komercbankām) ir galvenie eiro zonas izaugsmes ierobežojošie faktori. Kreditēšanas sarūkums negatīvi ietekmē gan investēšanas apjomus, gan patēriņu. Pastāv risks, ka fiskālās konsolidācijas un kreditēšanas ierobežojumi būs bargāki dažu eiro zonas dalībvalstu parādu problēmu (Grieķija, Spānija, Itālija, Portugāle) padziļināšanas ietekmē. Šajā gadījumā eiro zonā būs dziļāka recesija.

Ar mērķi novērtēt eiro ieviešanas iespējamās sekas un to nozīmīgumu, tika izstrādāti Latvijas ekonomikas attīstības scenāriji. Scenāriju struktūra ir atspoguļota uz divām asīm, katra no kurām atspoguļo faktoru kopu, kas būtiski ietekmē Latvijas attīstību 2014.-2015. gadā un vienlaikus pastāv šīs faktoru kopas augsta nākotnes attīstības nenoteiktība (skat. 3.3. att.).

X ass apraksta Latvijas konkurētspējas faktoru kopumu. Valsts konkurētspēja ietver sevī valsts tirgus daļu ārējā tirdzniecībā, ārvalstu investīciju apjomu, darba spēka kvalifikācijas līmeni un elastību, ražošanas efektivitāti un produktivitāti un cilvēku labklājību valstī, ka arī valsts iespējas uzturēt tautas labklājību ilgtermiņā un vidējā termiņā un citus faktorus. Visu šo faktoru attīstība ir nepieciešama, lai Latvijai neatpaliktu no pārējām eiro zonas un ES valstīm un īstenotu Lisabonas stratēģijas mērķi, kas nosaka ES „kļūt par viskonkurētspējīgāko un dinamiskāko, uz zināšanām balstīto ekonomiku pasaulē, kas spēj ilgtspējīgi augt, radot vairāk un labākas darba vietas, lielāku sociālo vienotību un nodrošināt vides aizsardzību” [32].

Latvijas attīstības prioritātes apskatīsim ar valstu attīstības triju posmu modeļa palīdzību, ko izmanto Pasaules ekonomikas forums konkurētspējas indeksa aprēķināšanā. Katrā modeļa posmā ekonomisko izaugsmi determinē atšķirīgi faktori [33]. Katrai attīstības stadijai raksturīgas šādas attīstības pazīmes:

1. Zemu ienākumu ekonomika nodrošina izaugsmi ar standartizēto preču ar zemu pievienoto vērtību ražošanu, vāji apmācītu un lētu darbaspēku, uz dabas resursu vērstu darbietilpīgu ražošanu, caur tiešajām ārvalstu investīcijām importētu tehnoloģiju. Tas ir

Āfrikas valstu, Ķīnas un Indijas gadījums. Latvijā lēts darbaspēks un dabas resursi vairs nav nozīmīgākie konkurētspējas rādītāji [47;2].

2. Vidēju ienākumu ekonomika ir nākamais valstu attīstības posms. Valstis nevar turpināt attīstīties, ja balstās tikai uz lētu darbaspēku, ir vajadzīgs efektīvs tirgus, efektīvi ražošanas procesi. Ekonomika kļūst uz investīcijām balstīta, jo izaugsme tiek sasniegta, vietējā ražošanā adaptējot jaunās tehnoloģijas. Tiešās ārvalstu investīcijas un ārzemju kopuzņēmumi veicina tehnoloģiju uzlabošanu un izaugsmi noteicošo ekonomikas sektoru attīstību. Valsts konkurētspēju nosaka standarta preču un pakalpojumu ražošanas efektivitāte. Tehnoloģija tiek importēta un būtiski uzlabota - uzņēmumi bieži ražo preces pēc lielu ārvalstu kompāniju pasūtījuma. Šāda ekonomika ir jutīga pret pasaules finanšu krīzēm un tās eksporta partneru ārējā pieprasījumu [47,2].
3. Augstu ienākumu ekonomika nevis importē tehnoloģijas, bet rada. Pāreju uz šo posmu īstenot ir visgrūtāk, jo inovācijai ir jānotiek vismaz dažos no nozīmīgākajiem tautsaimniecības sektoriem. Šādas pieejas ieviešana prasa lielas valsts un privātā sektora investīcijas iedzīvotāju augstākai izglītībai, izpētei un attīstībai, inovācijas radošo uzņēmumu darbības uzsākšanai. Augstu ienākumu valstis ir Somija, Portugāle un citas [47;2].

Pēc WEF 2011.-2012. gada konkurences novērtējuma Latvija tāpat kā Igaunija atrodas pārejas periodā no otra uz trešo attīstības posmu [47]. Salīdzinot Latvijas dažādu rādītāju vērtības ar Igauniju, var secināt, ka Latvija pagaidām nav sasniegusi pietiekami augstu ražošanas efektivitātes, infrastruktūras, investīciju un tehnoloģisko līmeni un joprojām atrodas otrajā attīstības stadijā un nav gatava pacelties augstāk. Ir jāmeklē efektivitātes uzlabošanas veidi, efektīvi procesi ražošanā un jāuzlabo arī tirgus funkcionēšanas efektivitāte, lai Latvija varētu konkurēt ar eiro zonas dalībvalstīm.

Kāpēc ekonomikas konkurētspēja ir svarīga Latvijai, iestājoties eiro zonā?

Latvija vēl joprojām attīstās uz zemu darba spēka izmaksu rēķina. Latvijā vidējā mēneša darba samaksa ir viszemākā Baltijas valstu starpā un veido 794 EUR, savukārt, Lietuvā vidējā mēneša darba samaksa ir 802 EUR, Igaunijā – 1091 EUR. Virzoties uz lielāko reālo konvergenci (iedzīvotāju dzīves līmeņa paaugstināšanu), Latvija nevar izmantot savu lēto darba spēku kā konkurētspējīgu priekšrocību. Latvijai ir jāmeklē citas konkurētspējas kāpuma iespējas, kas ir tehnoloģiskā un produktivitātes līmeņa paaugstināšana. Lai maksimizētu ieguvumus no ārējas tirdzniecības apjomu pieauguma, iestājoties eiro zonā, un ņemot vērā saasināto konkurenci eiro zonā vājāka pieprasījuma apstākļos, Latvijas eksportā arvien nozīmīgāka būs eksporta preču kvalitāte. Tāpēc Latvijas preču eksporta struktūrā pakāpeniski

jāpalielina tehnoloģiski intensīvāku un preču ar augstāku pievienoto vērtību īpatsvars. Latvijas attīstība un konkurētspēja tiks apskatīta pēc trim aspektiem:

1. Cilvēkkapitāla attīstība
2. Tehnoloģiskā attīstība
3. Vispārējā ekonomikas attīstība

Tabulā ir apkopoti rādītāji, kas atspoguļo Latvijas cilvēkkapitāla un tehnoloģijas attīstību 2010.gadā (skat.3.6. tabulu).

3.6. tabula

Daži Latvijas konkurētspēju raksturojošie rādītāji 2010. gadā

	Cilvēkkapitāla attīstība		Tehnoloģiskā attīstība		
	Mūža izglītība (% no 25-64 g. veciem)	Izdevumu izglītībai (% no IKP)	Izdevumi pētniecībai un attīstībai (% no valsts izdevumiem)	Zinātnietilpīgo ražojumu īpatsvars kopējā eksportā (%)	Rūpniecības pievienotā vērtība EUR uz 1 iedzīvotāju 2010.gada 4.cet.
Eiro zona	14.70	5.50	1.57	16.90	-
Latvija	9.50	5.64	0.36	5.30	200
Igaunija	17.30	6.09	1.77	6.90	400

Avots: autores apkopojums [47;31]

Pēc tabulas datiem var redzēt, ka Latvija atpaliek no eiro zonas dalībvalstīm un kandidātvalstīm pēc vairākiem rādītājiem. Latvijā ir ļoti maz attīstīta mūžizglītība, atšķirībā no Igaunijas, kurai šis rādītājs pārsniedz eiro zonas vidējo līmeni. Mūžizglītība palīdz uzlabot darba tirgus funkcionēšanu, pielāgojoties iedzīvotāju novecošanai un kopējā skaita samazināšanai. Latvijā mūžizglītības iespēju nodrošināšana ir aktuāls mērķis, kura sasniegšana nepieciešama pensionēšanas vecuma paaugstināšanas reformas veiksmīgai norisei. Pozitīvi vērtējams rādītājs ir Latvijas izdevumi izglītībai, kas ir visaugstākais kandidātvalstu starpā un pārsniedz eiro zonas vidējo līmeni. Izglītībai ir pozitīva ietekme uz cilvēkkapitāla attīstību (skat. 3.6. tabulu). Taču finansējuma efektīva sadale pēc mācību virzieniem ir tik pat svarīga kā tā piešķiršana, jo tā nosaka darba spēka kvalifikācijas atbilstību darba tirgus prasībām, samazina strukturālo bezdarbu un var veicināt kopējo valsts produktivitāti [2].

Valsts konkurētspēju eiro zonā ir iespējams novērtēt arī pēc tehnoloģiskā līmeņa. Lai Latvija varētu efektīvi konkurēt ar pārējām eiro zonas valstīm tajos pašos tirgus sektoros, Latvijai ir jāpalielina augsto tehnoloģiju un zinātnietilpīgo preču īpatsvars kopējā eksportā. Latvija pārsvarā ražo resursu ietilpīgas preces un zinātnietilpīgo preču īpatsvars kopējā eksportā ir trīs reizēs zemāks nekā vidēji eiro zonā (skat. 3.6. tabulu). Igaunija apsteidz Latviju šajā rādītājā. Esošā eksporta struktūra nenodrošina Latvijai konkurētspējīgas priekšrocības un samazina gaidāmos ieguvumus no dalības eiro zonā.

Latvijas straujā un ilgtspējīgā izaugsmē nozīmīgu vietu ieņem rūpniecības nozare. Noteicošā Latvijas rūpniecības attīstības prioritāte ir aizvien spēcīgāka orientācija uz augstas pievienotās vērtības produktu ražošanu uz eksportu orientētajās apakšnozarēs. Latvija pašlaik ievērojami atpaliek no Igaunijas pēc pievienotas vērtības īpatsvara rūpniecībā (skat. 3.6. tabulu) un pārējām kandidātvalstīm, kurām šis rādītājs pārsniedz vidējo eiro zonas līmeni.

Latvijas konkurētspēju vēl viens ierobežojošs faktors ir nepietiekami izdevumu pētniecībai un attīstībai. Piemēram, Igaunija 2010. gada izdevumi pētniecībai un attīstībai veidoja 1.77 % no kopējiem budžeta izdevumiem un pārsniedza eiro zonas vidējo līmeni (1.57%). Turklāt, Latvijas budžeta izdevumi pētniecībai un attīstībai kopš 2005. gada ir vieni no zemākajiem eiro zonā, 2010. gadā tie bija viszemākie ES, veidojot tikai 0.36 % no kopējiem izdevumiem. Lietuvai šis rādītājs veidoja 0.42 %, kas bija otrais zemākais rādītājs ES (skat. 3.6. tabulu). Igaunija lielu uzmanību un līdzekļus piešķir pētniecībai un attīstībai un atradās ceturtajā vietā pēc šī rādītāja pēc Somijas, Portugāles un Vācijas. Šis rādītājs norāda uz to, ka Latvijā nepietiekami ātri veidojas jaunas tirgus aktivitātes un jauni produkti.

Rādītāji	Scenāriji				Tendences
	Atpaliecība no eiro zonas dalībvalstīm	Latvijas ekonomikas augsta konkurētspēja	Latvijas ārējo tirgu diversifikācija	Latvijas ekonomikas lejupslīde	
IKP	↑	↑	↑	↓	↑↓ pozitīvas tendences ↓↑ negatīvas tendences
Inflācija	↑	↑	↓	↓	
Bezdarbs	↑	↓	↓	↑	
Eksports	↓	↑	↑	↓	
Ārvalstu Investīcijas	↓	↑	↑	↓	

3.3.att. Latvijas iespējamās attīstības scenāriji 2014.-2015. gadā

Avots: autores veidots

No iepriekš minēta var secināt, ka Latvijas attīstības norise pēc iestāšanās eiro zonā ir atkarīga no divām faktoru kopām. Iekšējo faktoru kopa raksturo Latvijas ekonomikas attīstības raksturu, kas ļaus vai neļaus izturēt milzīgo konkurences spiedienu vienotajā eiro zonas tirgū, ka arī izveidot izdevīgus apstākļus ārējo investīciju ieplūdei. Ārējo faktoru kopa

ietver sevī eiro zonas attīstības perspektīvas 2014.-2015. gados un tās spēju atkopties no parādu krīzes, veikt nepieciešamas reformas un atjaunot attīstību. Balstoties uz ārējiem un iekšējiem faktoriem tika izveidoti četri Latvijas attīstības scenāriji (skat.3.3. att.).

1. Atpaliecības no eiro zonas dalībvalstīm scenārijs

Atpaliecības no eiro zonas dalībvalstīm scenārijs balstās uz sekojošiem priekšnoteikumiem: eiro zonas parādu krīze ir pārvarēta, notiek mērena attīstība, pieprasījums Latvijas galvenajā ārējā tirgū atjaunojas, taču Latvija nevar apmierināt to zemas valstī ražoto preču konkurētspējas dēļ.

Latvijas IKP ↑ Inflācija ↑ Bezdarbs ↑ Eksports ↓ Ārvalstu investīcijas ↓

Latvijā turpinās lēna attīstība, kas pārsvarā balstās uz iekšējo pieprasījumu. Eksporta apjomi sarūk, jo eiro zonas jaunās dalībvalstis (pašreizējās kandidātvalstis), ka arī Igaunija izkonkurē Latvijas preces eiro zonas tirgū. Latvijas eksporta struktūrā dominē resursu ietilpīgas preces ar zemu pievienoto vērtību, kas pārsvarā ir vietējo un importēto izejvielu pirmapstrāde, ko veic zemu kvalificēts darbspēka.

Bezdarba līmenis valstī pieaug, jo darba spēka kvalifikācija neatbilst darba tirgus vajadzībām. Mūžizglītība netiek ieviesta un palielinās ilgstošo bezdarbnieku īpatsvars kopējā bezdarbnieku skaitā. Inflācija valstī pieaug līdz ar eiro ieviešanu un cenu noapaļošanu uz augšu, ko dara valsts uzņēmēji, lai iegūtu papildu ienākumu iekšējā tirgū. Latvijā iespējams notiek iedzīvotāju protesti un vadošo partiju nomainā, jo valsts iedzīvotāji nav apmierināti ar dzīves līmeņa sarūkumu, cenu pieaugumu un pievienošanos eiro zonai. Valdība ir vainojama nespējā īstenot nepieciešamas strukturālās reformas un radīt priekšnoteikumus zināšanu ietilpīgo nozaru attīstībai un ārvalstu investīciju ieplūdei. Sarūk Latvijā ienākošo investīciju apjoms, jo valstī ir nelabvēlīga investīciju vide, sociālā un politiskā nestabilitāte.

Var secināt, ka šajā scenārijā eiro ieviešana būtiski neietekmēs Latvijas ekonomikas attīstību, eiro ieviešanas tiešie un netiešie ieguvumi neradīs nozīmīgu labvēlīgu efektu uz ekonomikas attīstību, jo Latvija nebūs pietiekami sagatavojusies eiro zonas sīvajai konkurencei, nebūs palielinājusi savu konkurētspēju un uzlabojusi investīciju un uzņēmējdarbības vidi.

2.Latvijas ekonomikas augstas konkurētspējas scenārijs

Latvijas ekonomikas augstas konkurētspējas scenārijs balstās uz sekojošiem priekšnoteikumiem: Eiro zonas parādu krīze ir pārvarēta 2013. gadā un 2014.-2015. gadā atjaunojas eiro zonas izaugsme (vertikālā ass), Latvija ir veiksmīgi veikusi svarīgas strukturālās reformas, sasniedzot labvēlīgu uzņēmējdarbības un investīciju vidi, kas savukārt sekmēja uz zināšanu balstītas ekonomikas attīstību.

Latvijas IKP ↑ Inflācija ↑ Bezdarbs ↓ Eksports ↑ Ārvalstu investīcijas ↑

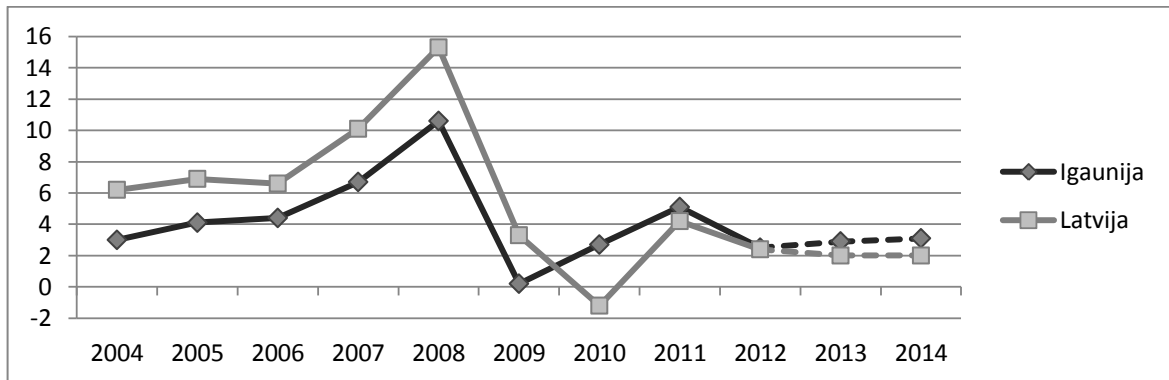
ECB un EFSF darbība, ka arī svarīgu politisko lēmumu pieņemšana eiro zonā nodrošināja veiksmīgu parāda krīzes pārvarēšanu, sasprindzinājuma samazinājumu finanšu tirgos un stabilitātes pieaugumu. Pasaules ekonomikas izaugsmes pieaugums stimulēja arī eiro zonas ātrāku atkopšanos un izaugsmes atjaunošanos 2013.- 2014. gadā.

2014. gadā, kad Latvijā tiks ieviests eiro, eiro zonā ir vērojama stabila izaugsme (ap 2%), zema inflācija (zem 2%) un bezdarba līmeņa pakāpeniskā samazināšanās, kas atbilst ECB prognozei. Ārējais pieprasījums nepārtraukti pieaug kopš 2012. gada sākuma, līdz ar ko Latvijā vērojams straujš ārējas tirdzniecības pieaugums 2014. un 2015. gadā (lielāks par 50 % pieaugumu Slovēnijā pēc eiro ieviešanas), jo Latvijas eksporta struktūrā dominē zinātņu ietilpīgas preces, ar augstu pievienoto vērtību. Latvijā pēc eiro ieviešanas valsts izdevumi pētniecībai un attīstībai ir augstāki, nekā vidēji eiro zonā, kas nodrošina Latvijas pāreju uz trešo attīstības pakāpi (augstu ienākumu ekonomiku) vidējā termiņā. Viena no Latvijas konkurētspējīgām priekšrocībām, kas piesaista lielu ārvalstu investoru uzmanību ir augsti kvalificēts, elastīgs un tautsaimniecības nozaru struktūrai atbilstošs darba spēks. Pievilcīga investīciju un uzņēmējdarbības vide, ilgtspējīgas valsts finanses (minimāls budžeta deficīts) vēl vairāk uzlabo Latvijas starptautisko reputāciju, par ko liecina kredītreitingu paaugstinājums līdz eiro zonas drošu dalībvalstu (piemēram, Vācija) līmenim. Strukturāls bezdarbs valstī ir minimizēts, vispārējais bezdarba līmenis krīt, jo valstī tiek veidotas jaunās darbavietas uz ārējā un vietējā finansējuma rēķina. Viss iepriekš minētais nosaka Latvijas strauju attīstību, kas pārsniedz pārējo eiro zonas dalībvalstu attīstības tempu.

Inflācijas pieaugumu Latvijā noteiks straujā ekonomikas attīstība, bezdarba līmeņa pazemināšanās Latvijā, kas var izraisīt darba samaksas pieaugumu, energoresursu cenas pasaulē, īslaicīgs ar valūtas maiņu saistīts cenu kāpums 0.2-0.3 % un paaugstinātas inflācijas gaidas. Inflācijas līmenis eiro zonā būs stabils (1.8%), tātad tas pozitīvi ietekmēs inflāciju Latvijā un neļaus tai strauji pieaugt. Pretējā situācija bija Igaunijai 2011. gada, kad eiro zonā bija straujš inflācijas pieaugums no 1.6 % 2010. gadā uz 2.7 % 2011. gadā. Igaunijas inflācijas līmenis nākamajā gadā pēc eiro ieviešanas pieauga par 2.4%, sasniedzot 5.1% salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu. Taču Latvijas inflācijas pieaugums 2011. gadā bija vēl straujāks, nekā Igaunijā. Latvijas stabilu inflāciju 2014. un 2015. gadā nosaka divi faktori: ievērojami lēnāka izaugsme nekā 2011. gadā (ap 2 % IKP pieaugums) un zema inflācija eiro zonā (ap 1.8%).

Pēc grafika var redzēt, ka Latvijas inflācijas līmenis vēsturiski ir bijis augstāks nekā Igaunijā, taču situācija mainījās 2010. gadā, jo Latvijā pasaules finanšu krīzes ietekmē šajā

periodā iestājās deflācija. Neskatoties uz iepriekšējām tendencēm, 2012.-2014. gada Latvijas inflācijas prognoze ir zemāka nekā Igaunijā (skat. 3.4. att.). Viens no Latvijas augstākās inflācijas iemesliem ir lielākas netiešo nodokļu likmes (PVN likme 22% - Latvijā un 20%-Igaunijā), kuru pazemināšana ir plānota kopš 2012.gada jūlija.

3.4.att. Inflācijas līmenis Igaunijā un Latvijā (% pret iepriekšējo gadu)

Avots: autores apkopojums [22]

Pēc grafika var redzēt, ka inflācijas svārstības šajās divās valstīs vienmēr ir bijušas sinhronas. Iemesls slēpjas valstu atvērta un uz eksportu orientētajā ekonomikā un lielā atkarībā no ārējās vides, t.i., izejvielu un energoresursu cenu liela ietekme uz valstīs saražoto preču cenām. Igaunija tomēr ir energoefektīvāka nekā Latvija. Kompānijas KPMG Baltics pētījuma ietvaros izanalizējot energoefektivitātes izmaksas, secināja, ka Latvija izlieto energoresursus 4.5 reizēs neefektīvāk, nekā Igaunija. Īpaši labi šī starpība ir redzama ražošanas sektorā, kas liecina par Latvijas tehnoloģisko atpalicību [9].

No visa iepriekš minēta var secināt, ka Latvijas inflācijas prognoze 2014. gadam (skat. 3.5. tabulu) var būt nepamatoti zema, jo, pirmkārt, Latvijai vēsturiski ir bijusi augstāka inflācija nekā Igaunijā un autore neredz būtisku iemeslu šīs tendences maiņai 2014.-2015. gadā. Otrkārt, Latvijas inflācija ir lielākā mērā nekā Igaunija atkarīga no svārstīgajām pasaules energoresursu cenām, kas palielina inflācijas nestabilitāti. Treškārt, eiro ieviešana Latvijā radīs īslaicīgu augšupvērstu ietekmi uz inflāciju 2014. gadā. Pēc autores domām, inflācijas līmenis Latvijā 2014. gadā būs augstāks nekā 2 %, ko prognozē LR Finanšu ministrija. Šī scenārija ietvaros, inflācijas līmenis palielināsies 2015. gadā, jo būs vērojama strauja Latvijas ekonomikas izaugsme.

Latvijas ekonomikas augstas konkurētspējas scenārija eiro ieviešanas sekas būs ļoti nozīmīgas Latvijas ekonomikā, jo realizēsies visi netiešie eiro ieviešanas ieguvumi, pateicoties Latvijas augstajam konkurētspējas līmenim, t.i. ārvalstu investīciju pieplūde, ārējās tirdzniecības apjomu pieaugums, iedzīvotāju labklājības līmeņa celšanās. Turklāt, eiro ieviešanas pastāvīgie zaudējumi samazināsies, iestājoties stabilitātei eiro zonā un pieaugot Latvijas konkurētspējai.

3.Latvijas ārējo tirgu diversifikācijas scenārijs

Latvijas ārējo tirgu diversifikācijas scenārija galvenie priekšnoteikumi: eiro zona sastopas ar problēmām parādu krīzes pārvarēšanā. Stabilizācijas pasākumi tiek pastiprināti, tiek ieviesti stingrāki konsolidācijas pasākumi, taču eiro zona zaudē investoru uzticību finanšu tirgos, pieaug aizdevumu procentu likmes, Itālija, Portugāle un Spānija nespēj vairs aizņemties finanšu tirgos, lai uzturētu savus lielus valsts parādus, un kopējā Eiropas tautsaimniecības attīstība tiek bremsēta. Nelabvēlīga ekonomiskās situācijas attīstība eiro zonā būtiski vājina Latvijas ārējo pieprasījumu, taču Latvijas spēcīga uz zināšanām balstīta ekonomika nodrošina Latvijas attīstību.

Latvijas IKP ↑ Inflācija ↓ Bezdarbs ↓ Eksports ↑ Ārvalstu investīcijas ↑

Latvijas IKP pieaugums šajā scenārijā ir zemāks nekā otrajā scenārijā, taču ilgtermiņā tas var būtiski palielināties, jo Latvija, neredzot perspektīvas eiro zonas tirgū, sāk meklēt jaunus savas produkcijas noieta tirgus. Tiek paplašināti ārējas tirdzniecības sakari ar austrumu valstīm, tādām kā Krievija, Kazahstāna, Uzbekistāna, ka arī Ukraina, Baltkrievija un citas valstis. Eksporta apjomi būtiski pieaug, jo jaunu valstu tirgos konkurence Latvijā ražotām zinātņietilpīgām precēm ir zema.

Labvēlīga investīciju un uzņēmējdarbības vide un kvalificēts un attīstīts darba spēks veicina ārvalstu investīciju ieplūdi, kas izvēlas Latviju kā drošāku un stabilāku investīciju galamērķi, nekā parādos iestingušas vecās eiro zonas valstis.

Bezdarbs Latvijā pakāpeniski samazinās, jo parādās jauni inovatīvi uzņēmumi, kas ražo augstās kvalitātes preces realizācijai eiro zonas un ārpus eiro zonas tirgos. Inflācija Latvijā nav liela, 2014. - 2015. gadā tā varētu samazināties līdz ar recesiju eiro zonā un ārējā pieprasījuma kritumu šajā tirgū. Lejupvērstu ietekmi uz inflāciju rāda arī nepārtraukti uzņēmējdarbības vides uzlabošanas pasākumi, tajā skaita nodokļu sloga atvieglošana.

4.Latvijas ekonomikas lejupslīdes scenārijs

Latvijas ekonomikas lejupslīdes scenārijs ir visnelabvēlīgākais no Latvijas attīstības scenārijiem 2014.-2015. gadam. Latvijas zemā konkurētspēja un eiro zonas dziļā un ilgstošā parādu krīze ierobežo Latvijas attīstību.

Latvijas IKP ↓ Inflācija ↓ Bezdarbs ↑ Eksports ↓ Ārvalstu investīcijas ↓

Latvija zaudē lielāku daļu no netiešajiem ieguvumiem. Latvijai ir vērojams ārējās tirdzniecības un IKP samazinājums 2014.-2015. gadā, jo eiro zonā valda dziļā recesija un ārējais pieprasījums pēc Latvijas eksporta produkcijas ir zems. Eksporta apjomi krīt arī Latvijas eksporta produkcijas zemas konkurētspējas dēļ, zaudējot konkurences cīņā ar citām eiro zonas dalībvalstīm, tajā skaitā Igaunijai. Latvijas rūpniecības energoefektivitāte un

tehnoloģiskā attīstība paliek zemā līmenī, kas bremzē valsts attīstību un ierobežo jaunu noieta tirgu meklēšanu. Stingri konsolidācijas pasākumi samazina valsts izdevumus ilgtspējīgas nodarbinātības veicināšanas pasākumiem un līdz ar ekonomiskās aktivitātes sarūkumu Latvijā palielinās bezdarbs. Latvijā nenotiek investīciju ieplūde, jo investori neuzticas parādu krīzē iestingušai eiro zonai. Viņu piesardzību pastiprina kredītreitingu kritums zem investēšanas robežas. Latvijā ir zema ekonomiskā aktivitāte, jo notiek kreditēšana sarūkums, ko ietekmē augstas procentu likmes aizdevumiem finanšu tirgos. Iedzīvotāju labklājības līmenis krīt, jo palielinās bezdarbs un samazinās vidējās darba samaksas lielums.

Latvijas pastāvīgo zaudējumu nozīmīgums ievērojami pieaug. Latvijas būs jāfinansē no parādu krīzes cietušas eiro zonas dalībvalstis (visticamāk Portugāli, Itāliju un Spāniju), kas ir paredzēts ESM mehānismā. Latvijai būs jāapmaksā kapitāls pēc pieprasījuma, ka arī jāpaātrina apmaksājama kapitāla iemaksas grafiks. *Latvijas ekonomikas lejupslīdes scenārijs* ir ļoti nelabvēlīgs Latvijai. Pēc autore domām, ja tuvojoties 2014. gadam parādu krīze eiro zonā netiks atrisināta, Latvijai nav jāiestājas eiro zonā 2014.gadā.

3.nodaļas nobeigumā var secināt, ka Latvijai var rasties problēmas nominālās konverģences rādītāju izpildē 2013. gadā, par ko liecina 2012. gada sākumā Latvijas inflācijas un budžeta deficīta novērtēto kritēriju pārsniegums. Taču Latvijas mērķtiecīga virzība uz eiro ieviešanu visticamāk nodrošinās nominālo konverģences kritēriju izpildi. Veicamie konsolidācijas pasākumi un eiro zonas izaugsmes samazinājums noteiks ekonomisko aktivitāšu sarūkumu Latvijā, kas būs labvēlīgs faktors inflācijas pazemināšanai.

Lai novērtējot Latvijas eiro ieviešanas seku nozīmīgumu tika izstrādāti četri eiro zonas attīstības scenāriji: *Atpaliecības no eiro zonas dalībvalstīm scenārijs*, *Latvijas ekonomikas augstas konkurētspējas scenārijs*, *Latvijas ārējo tirgu diversifikācijas scenārijs* un *Latvijas ekonomikas lejupslīdes scenārijs*. Euro ieviešanas seku nozīmīgums tika novērtēts atkarībā no eiro zonas ekonomikas stāvokļa un Latvijas attīstības rakstura 2014. - 2015. gadā.

Pēc autore domām, ja tuvojoties 2014. gadam eiro zonas parādu krīzes problēma netiks atrisināta un nebūs nodrošināta nākotnes finanšu ilgtspēja, Latvijai nav jāiestājas eiro zonā 2014. gadā, lai izvairītos no *Latvijas ekonomikas lejupslīdes scenārija* seku iestāšanās.

Ja 2013. gadā eiro zonā atjaunosies izaugsme, Latvijai eiro ieviešanas sekas būs ļoti nozīmīgas, pie nosacījuma, ka valsts ies ilgtspējīgas attīstības ceļu un attīstīs zīdītelpīgo ražošanu (*Latvijas ekonomikas augstas konkurētspējas scenārijs*). Ja Latvijā netiks attīstīta uz zināšanām balstīta ekonomika un strukturālas reformas būs neefektīvas vai nepietiekamas, īstenosies *Latvijas atpaliecības no eiro zonas dalībvalstīm scenārijs*. Latvija zaudēs nozīmīgākos ieguvumus no dalības eiro zonā, jo nespēs konkurēt ar pārējām dalībvalstīm.

SECINĀJUMI

1. Latvijai, iestājoties eiro zonā, ir jāsasniedz augsts ekonomiskās konverģences līmenis, t.i., nominālo tautsaimniecības rādītāju konverģenci, un reālas konverģences līmenis, jo tas nodrošinās centralizētas monetārās politikas piemērotību Latvijas iekšējā un ārējā līdzsvara problēmu risināšanai, ka arī paaugstinās Latvijas konkurētspēju.
2. Euro zona ir sasniegusi augstāko ekonomiskās integrācijas pakāpi, veidojot Ekonomikas un monetāro savienību, un virzās dziļākās integrācijas virzienā, cenšoties padziļināt eiro zonas politisko integrāciju ar fiskālās disciplīnas ieviešanu un fiskālās politikas centralizāciju, jo tas nodrošinās eiro zonas konkurētspējīgas priekšrocības salīdzinājumā ar pārējām pasaules valstīm un katras savienības dalībvalsts stabilu un ilgtspējīgu attīstību.
3. Pēc nominālo konverģences rādītāju analīzes tika secināts, ka eiro zonas dalībvalstis kopumā neievēroja Māstrihtas nominālās konverģences kritērijus 2010. gadā. Vislabāk noteiktajiem Māstrihtas kritērijiem atbilda eiro zonas kandidātvalstis, tām sekoja jaunās eiro zonas dalībvalstis, kas labāk atbilda kritērijiem, nekā vecās eiro zonas dalībvalstis. Vislielākā novirze no noteiktā valsts parāda un budžeta deficīta līmeņa tika konstatēta vecajām eiro zonas dalībvalstīm, un Latvijas budžeta deficīta rādītājs pārsniedza veco eiro zonas valstu vidējo līmeni.
4. Reālās konverģences analīzes gaitā tika konstatēts, ka eiro zonas valstu labklājības līmenis pārsniedz ES vidējo rādītāju, bet Baltijas valstis ievērojami atpaliek no eiro zonas vidējā labklājības līmeņa un Latvijas novirze no tā ir vislielākā. Zema Latvijas konkurētspēja un zems rūpniecības īpatsvars IKP (zemāks nekā vidēji eiro zonā) palēnina to turpmāko attīstību un reālo konverģenci ar eiro zonu. Zems reālās konverģences līmenis ar eiro zonu palielina vienotās monetārās politikas neefektivitātes risku.
5. Klasteranalīzes rezultātā tika izveidotas trīs valstu klasteri: pārmērīga patēriņa valstu klasteris, mērena patēriņa valstu klasteris un krīzes valstu klasteris. Krīzes patēriņa valstu (Grieķija un Itālija) ilgstošs valsts izdevumu pārsvars par ienākumiem noveda tās uz bankrota sliekšņa, rada pārējām dalībvalstīm papildu izdevumus šo valstu parāda finansēšanai, ka arī pasliktina eiro zonas reputāciju un stabilitāti finanšu tirgos. Pārmērīga patēriņa valstīm (Austrija, Beļģija, Vācija, Ungārija, Īrija, Portugāle, Francija, Lielbritānija) ir raksturīgas nestabilas un neilgtspējīgas finanses, kas rada draudus eiro zonas stabilitātei un nākotnes attīstībai. Latvija ietilpst mērena patēriņa valstu grupā (Bulgārija, Čehija, Kipra, Rumānija, Zviedrija, Igaunija, Spānija, Somija, Lietuva, Slovēnija, Dānija, Latvija, Nīderlande, Polija, Slovākija), kurā lielākas bažas izraisa valstu zems reālās konverģences līmenis.

6. Salīdzinot Latviju ar Slovākiju, var secināt, ka Latvijai ir nepieciešams turpināt tautsaimniecības strukturālās un fiskālās reformas, kas virzītas uz investīciju un uzņēmējdarbības vides uzlabošanu, un jāpaaugstina sabiedrības atbalsts eiro ieviešanai, pēc iespējas ātrāk uzsākot šim mērķim paredzētas informācijas kampaņas.
7. Igaunijas iestāšanās eiro zonā veicināja tās straujo izaugsmi, sasniedzot visaugstākos IKP un ārējas tirdzniecības izaugsmes tempus ES, valsts reputācijas uzlabojumu investoru acīs un līdz ar to arī divreiz lielāku ārvalstu investīciju ieplūdi nekā Latvijā. Salīdzinot Latviju ar Igauniju, tika secināts, ka Latvijas iestāšanās eiro zonā var radīt labvēlīgu efektu uz tautsaimniecību, kas būtu tuvs Igaunijas ieguvumiem, ja eiro zonas ekonomika atkopsies no gaidāmās recesijas 2013. gadā.
8. Latvijas eiro ieviešanas gaidas 2012. - 2013. gadā vērtējamās kā pozitīvas, jo tās nodrošinās tautsaimniecības ilgtspējīgu attīstību, samazinot budžeta deficīta līmeni līdz 2.5% 2012. gadā un 1.4% 2013. gadā uz izdevumu samazināšanas rēķina un ierobežojot inflācijas kāpumu līdz 2.4 % 2012. gadā un 2 % 2013. gadā. Euro zonas nestabilitātes apstākļos mērena Latvijas ekonomikas izaugsme un sabalansēti tēriņi ir svarīgi, lai mazinātu negatīvu ietekmi no ārējā pieprasījuma sarūkuma. Latvijai pēc iespējas ātrāk ir jānodrošina bezdeficīta budžets, kas ļautu tai uzlabot savu reputāciju ārvalstu investoru acīs.
9. Euro ieviešanas seku nozīmīgums tika novērtēts pēc bakalaura darbā izstrādātajiem četriem alternatīvajiem scenārijiem: *Atpaliecības no eiro zonas dalībvalstīm scenārijs*, *Latvijas ekonomikas augstas konkurētspējas scenārijs*, *Latvijas ārējo tirgu diversifikācijas scenārijs* un *Latvijas ekonomikas lejupslīdes scenārijs*. Scenāriji tika izveidoti balstoties uz ārējiem un iekšējiem ietekmējošiem faktoriem, kas nosaka, attiecīgi, eiro zonas attīstības perspektīvas un Latvijas attīstības raksturu 2014. - 2015. gadā.
10. *Latvijas ekonomikas augstas konkurētspējas scenārijs* ir vislabvēlīgākais Latvijas attīstībai pēc eiro ieviešanas, jo gan eiro zonas ekonomiskā situācija, gan Latvijas augsta konkurētspēja un labvēlīga investīciju vide rada apstākļus, kas palielina netiešo ieguvumu nozīmīgumu. Šī scenārija īstenošanas varbūtību samazina zems pašreizējais Latvijas konkurētspējas līmenis, ka arī ierobežotas budžeta politikas iespējas valsts konkurētspējas palielināšanai.
11. *Atpaliecības no eiro zonas dalībvalstīm scenārijs* attēlo Latvijas konkurētspējīgo priekšrocību trūkumu eiro zonas tirgū, eiro zonas straujas attīstības apstākļos. Šī scenārija iestāšanās varbūtība ir augsta, jo, kaut arī Latvijas konkurētspējas līmenis pašlaik pieaug, ir palicis maz laika, lai sagatavotu tautsaimniecību konkurencei ar eiro zonas dalībvalstīm

preču, pakalpojumu un investīciju tirgū, un ierobežoti budžeta izdevumi ierobežo konkurētspējas paaugstināšanas iespējas vēl vairāk .

12. *Latvijas ārējo tirgu diversifikācijas* scenāriju raksturo eiro zonas ekonomikas dziļš kritums un Latvijas ekonomikas augsts attīstības līmenis un ekonomikas konkurētspēja. Šī scenārija varbūtība, pēc autores domām, ir zemāka nekā *Latvijas ekonomikas augstas konkurētspējas un Atpaliecības no eiro zonas dalībvalstīm* scenāriju varbūtība, jo Latvijas attīstības raksturs ir atkarīgs no ekonomikas stāvokļa eiro zonā. Latvijai būs grūtāk uzlabot ražošanas efektivitāti un attīstīt uz zināšanām balstītu tehnoloģiju bez eiro zonas valstu investīciju un „know how” zināšanu ieplūdes. Ja Latvijai tas izdosies, tad visticamāk notiks eksporta noieta tirgu diversifikācija un Latvijas ekonomikas politikas maiņa.
13. *Latvijas ekonomikas lejupslīdes scenārijs* ir visnelabvēlīgākais scenārijs Latvijas attīstībai pēc eiro ieviešanas. Šī scenārija īstenošanās varbūtība ir viszemākā, taču ja tas īstenosies, tad Latvija cietīs nozīmīgus pastāvīgus zaudējumus no eiro ieviešanas (eiro zonas stabilitātes samazinājums un stabilizācijas mehānisma izdevumu slogs u.c.), turklāt tiešie un netiešie ieguvumi no dalības eiro zonā (lētāki kredītresursi, stabilizācijas mehānisma instrumentu pieejamība, ārvalstu investīciju ieplūde, ārējās tirdzniecības pieaugums, iedzīvotāju labklājības līmeņa pieaugums) būtiski samazināsies.
14. Pēc Latvijas eiro ieviešanas gaidu un eiro ieviešanas seku scenāriju analīzes tika secināts, ka, ja, tuvojoties 2014. gadam, parādu krīzes problēma eiro zonā netiks atrisināta un Latvijā īstenotas reformas eksporta preču konkurētspējas un investīciju un uzņēmējdarbības vides uzlabošanai nesniegs gaidāmo efektu, Latvijai ir jāatsakās no iestāšanās eiro zonā 2014. gadā. Latvijai būs jāturpina veicināt uz zināšanām balstītas konkurētspējīgas ekonomikas attīstību, kā arī jāpievienojas eiro zonai, kad tiks sasniegts augsts ekonomikas konkurētspējas līmenis un būs atrisinātas eiro zonas efektīvas funkcionēšanas problēmas.
15. Pēc autores domām, *Latvijas augstas konkurētspējas scenārija* īstenošanas varbūtība ir visaugstākā, ja Latvijas valdība spēs īstenot nepieciešamās strukturālās reformas konkurences pastiprināšanas virzienā. Optimismu palielina pašreizējais Latvijas konkurētspējas pieaugums, par ko liecina augsti eksporta pieauguma tempi un apstrādes rūpniecības strauja attīstība. Šīm scenārijam daļēji atbilst FM prognozētie ekonomikas rādītāji. Pēc autores domām, ekonomikas attīstības temps pārsniegs prognozētu 2 % IKP pieauguma tempu un inflācijas līmenis būs augstāks nekā 2% 2014. gadā, bet 2015. gadā ir sagaidāms šo rādītāju lielāks pieaugums. Bezdarba līmenis 2014. gadā visticamāk būs zemāks, nekā 11 %, 2015. gadā samazinoties vēl vairāk.

PROBLĒMAS UN PRIEKŠLIKUMI TO RISINĀŠANAI

1. problēma

Eiro zonas dalībvalstu lieli parādi un neilgtspējīgā finanšu vadīšanas stratēģija.

Risinājumi:

- 1.1. Visu 27 ES valstu valdībām ir jāpārskata Fiskālās disciplīnas līgums, ieviešot tajā ne tikai budžeta deficīta ierobežojumus un soda sankcijas par to nedarīšanu, bet arī izaugsmi veicinošās reformas;
- 1.2. Visu 27 ES valstu valdībām jāpasniedz pēc iespējas ātrāku visu dalībvalstu līguma parakstīšana un ratifikācija.
- 1.3. Latvijai valdībai jāparāda iniciatīva eiro zonas izaugsmes modeļa pilnveidošanā, jo tai ir svarīgi nodrošināt sev izaugsmes iespējas, kas ļautu palielināt reālo konvergenci ar eiro zonu.

2. problēma

Zems sabiedrības atbalsta līmenis eiro ieviešanai, palielinātas inflācijas gaidas, kas izraisa augstu neapmierinātību ar veicamo politiku eiro ieviešanas virzienā, pazemina eiro ieviešanas pasākumu efektivitāti, palielina inflācijas celšanās risku.

Risinājums:

Eiro ieviešanas projekta vadības komitejai ir jāpilnveido un jākontrolē Komunikācijas pasākumu plāna izpildi: pēc iespējas ātrāk jāuzsāk intensīvie sabiedrības informēšana pasākumi, īpašu uzmanību pievēršot neaizsargāto sociālo grupu iedzīvotāju informēšanai, un jāievieš un jāpopularizē cenu noapaļošanas ierobežojošie pasākumi.

3. problēma

Zems Latvijas reālās konverģences līmenis ar eiro zonas valstīm un zema ekonomikas konkurētspēja, samazina Latvijas ieguvumus no dalības eiro zonā.

Risinājumi:

- 1.1. Latvijas valdībai ir jāievieš dziļākās strukturālas reformas izglītības, veselības aprūpes, sociālās apdrošināšanas sistemās, uzņēmējdarbības un investīciju vidē.
- 1.2. Ierobežota valsts budžeta dēļ valdībai jākoncentrējas uz esošo sistēmu nepilnību novēršanu, uzņēmēju birokrātiskā nasta samazināšanu, ES struktūrfondu apgūves atvieglošanu.
- 1.3. Strukturālos pārkārtojumus ir jāveic reformējamo nozaru ekspertiem un ārvalstu speciālistiem, bet ne valsts ministriju ierēdņiem.
- 1.4. Valstī jāievieš pastāvīgs konkurētspējas monitoringa un novērtēšanas process, kuru īstenošanu jāuztic neatkarīgam institūtam ārpus valdības, kas varētu tikt balstīts uz esošām akadēmiskām institūcijām.

LITERATŪRAS AVOTU SARAKSTS

Grāmatas un monogrāfijas

1. **Arhipova, I., Bāliņa, S.** *Statistika ar Microsoft Excel ikvienam*. Rīga: Datorzinību centrs, 1999. 163 lpp.
2. **Dubra, E., Frolova, L.** *Latvijas konkurētspējas un izaugsmes iespēju novērtēšana integrācijas procesā Eiropas Savienībā*. Rīga: 2004. 1. - 56. lpp.
3. **Oļevskis, G.**, *Starptautiskā ekonomika*. Jāņa Rozes apgāds, 2004. 250 lpp.
4. **Acton, C., Miller, R.** *SPSS for Social Scientists*. UK: Pelgrave Macmillan, 2009. 363 p.
5. **Black, J., Hashimzade, N., Myles, Gareth, D.** *A Dictionary of Economics*. Oxford: Oxford University Press, 2009, 505 p.
6. **Моосмюллер, Г., Ребик, Н.** *Маркетинговые исследования с SPSS*. Москва: ИНФРА-М, 2007. 159 стр.
7. **Кругман, П., Обстфельд, М.** *Международная экономика: теория и политика*. Москва: ЮНИТИ, 1997. 769 стр.

Zinātniskās publikācijas

8. **Bitāns M., Kaužēns E.** Eiro ieviešanas ietekme uz Latvijas tautsaimniecību. Latvijas Bankas pētījums, No. 2/2004, 2004
9. **E., Voļskis, G., Rubinčiks,** Enerģijas cenu ietekme uz uzņēmējdarbību Baltijas valstīs: 2012,
Pieejams:[http://www.kpmg.com/LV/lv/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/PresesRel
%C4%ABzes/Lapas/Energoatkar%C4%ABbas-p%C4%93t%C4%ABjums-2012.aspx](http://www.kpmg.com/LV/lv/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/PresesRel%C4%ABzes/Lapas/Energoatkar%C4%ABbas-p%C4%93t%C4%ABjums-2012.aspx)
(skat. 10.05.2012)
10. **Fadejeva, L., Meļihovs, A.,** Baltijas valstu un Eiropas ekonomiskās aktivitātes kopīgi faktori. Latvijas Banka, 2008
11. **Meļihovs, A., Kasjanovs, I.**, Konverģences procesi Eiropa un Latvijā. Latvijas Banka, 2011
12. **Ross, M.**, Vienotās valūtas ieviešana : Igaunijas perspektīvas: Latvijas Bankas konference, 3/2011, 2011.
13. **Zadorožnaja, O.**, Valsts konkurētspējas noteicošie faktori un to izvērtējums Baltijas valstu kontekstā: *Latvijas Universitātes raksti*, **743.sēj.**, 225.-237. lpp.
14. Latvijas intereses Eiropas Savienībā, 2012, Nr.2012 / 1, 33. – 45. lpp.

- Pieejams: <http://www.es.gov.lv/news/nacis-klaja-zurnala-latvijas-intereses-eiropas-savieniba-ceturtais-numurs> (skat.26.02.2012)
15. **Brixiova, Z., Morgan, M., H., Wörgötter, A.** On The Road to Euro: How Synchronized Is Estonia with the Euro zone? *The European Journal of Comparative Economics*, N1, vol. 7, n. 1, p. 203-227.
 16. **Ewe-Ghee, Lim,** The Euro's Challenge to the Dollar: Different Views from Economists and Evidence from COFER and other Data. International Monetary Fund, June 2006
Pieejams: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2006/wp06153.pdf> (skat.11..04.2012)
 17. **Frankel, J.** Real Convergence and Euro Adoption in Central and Eastern Europe: Trade and Business Cycle Correlations as Endogenous Criteria for Joining the EMU. Euro Adoption in Central and Eastern Europe: Opportunities and Challenges. Washington: IMF, 2005, pp. 9–21.
 18. **Kenen, P., B.,** What can we learn from the theory of optimum currency areas: HM Treasury, 2002.
Pieejams: <http://www.princeton.edu/~pbkenen/03UKTreasuryEMU.pdf> (skat.20.03.2012)
 19. **Mundell, R., A.,** A theory of Optimum Currency Areas: International Economics. New York, 1968, p.177 – 186.
Pieejams: <http://www.columbia.edu/~ram15/ie/ie-12.html> (skat.01.03.2012)
 20. **Potvorszki, G.,** Contributions to Regional Disparities and Convergence in the EU. Bez datuma, p. 173–178.
 21. **Rose, A.,K.,** Currency Unions. The New Palgrave, 2006.
 22. **Rosenberg, C.,** Slovakia's Path to Euro Adoption—A Blueprint for Poland? NBP, 2008
Pieejams: <https://www.imf.org/external/cee/2008/102108.pdf> (skat. 22.04.2012)
 23. **Sebastien, Walti,** Business cycle synchronicity and the euro: some new evidence: Swiss National Bank, 2008.
 24. **Siklos, Pierre, L.,** Meeting Maastricht: Nominal convergence of the new member states toward EMU: Department of Economics Wilfrid Laurier University, 2009
Pieejams: http://www.wlu.ca/viessmann/Pierres_stuff/Meeting_Maastricht_01_2008.pdf (skat.13.04.2012)
 25. **Šuster, M.,** The effects of euro adoption on the Slovak economy: National Bank of Slovakia, BIATEC, Volume 14, 2006.
Pieejams: <http://faculty.haas.berkeley.edu/arose/Palgrave.pdf> (skat.02.03.2012)
 26. **Головлёв, М., В.,** Оптимальные валютные зоны и долларизация экономики: плюсы и минусы. *Журнал Латинская Америка* : Nr.9. стр. 26 - 32.

Elektroniskie resursi

27. Latvijas Bankas mājas lapa: <http://www.bank.lv>
28. LR finanšu ministrijas mājas lapa: <http://www.fm.gov.lv/>
29. LR Centrālās statistikas pārvaldes mājas lapa: <http://www.csb.gov.lv/>
30. Eiropas Komisijas mājas lapa:
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/download.do?tab=table&plugin=1&language=en&code=tsieb090> (skat.06.03.2012)
31. Eiropas Savienības statistikas pārvaldes mājas lapa :
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes>
32. Eiropas Centrālās Bankas mājas lapa: <http://www.ecb.int/home/html/index.en.html>
33. Pasaules ekonomikas foruma mājas lapa: <http://www3.weforum.org> [atsauce 15.05.2012.]
34. Igaunijas Statistikas pārvaldes mājas lapa: <http://www.stat.ee/en> [atsauce 06.04.2012.]
35. Igaunijas Centrālās Bankas mājas lapa: <http://statistika.eestipank.ee>
36. Lietuvas Centrālās statistikas pārvaldes mājas lapa: <http://www.stat.gov.lt/en/> [atsauce 15.04.2012.]
37. Reitinga aģentūras *Standard & Poor* mājas lapa:
<http://www.standardandpoors.com/ratings/en/us/> [atsauce 22.04.2012.]
38. Food and Agriculture Organization of the United Nations :
<http://www.fao.org/worldfoodsituation/wfs-home/foodpricesindex/en/> [atsauce 30.04.2012.]
39. U.S. Energy information administration:
http://205.254.135.7/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=PET&s=R0000_____3&f=M
[atsauce 30.04.2012.]
40. “Doing Business” mājas lapa: <http://www.doingbusiness.org/rankings>
41. What next for the Eurozone? Possible scenarios for 2012: PwC, December 2011.
<http://www.pwc.com/cz/en/studie-analyzy/what-next-for-the-eurozone.pdf> [atsauce 12.05.2012.]

Latvijas un ārvalstu ekonomikas pārskati

42. Makroekonomisko norišu pārskats: Latvijas Banka, janvāris, 2012.
Pieejams:http://www.liaa.gov.lv/uploaded_files/EKSPORTETAJIEM%20sadala/Igaunija/2011_Ekonomika.pdf (skat. 01.05.2012)
43. European Central Bank Survey of Professional Forecasters:
Pieejams: <http://www.ecb.int/stats/prices/indic/forecast/html/index.en.html>
(skat.10.05.2012)

44. Ernst & Young Eurozone Forecast. Spring 2012.

Pieejams: <http://www.ey.com/GL/en/Issues/Business-environment/EUROZONE-FORECAST> (skat.10.05.2012)

45. Introduction of the euro in Slovakia Summary, Eurobarometer, European Commission, 2008:

Pieejams: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication13382_en.pdf
(skat.04.05.2012)

46. Monthly bulletin, April. European Central Bank,04/2012

Pieejams: <http://www.ecb.int/pub/mb/html/index.en.html> (skat.10.05.2012)

47. The Global Competitiveness Report 2011–2012: World Economic Forum,

Pieejams: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf
(skat.10.05.2012)

Latvijas Bankas publikācijas

48. Latvijas Bankas viedoklis par 2012. gada budžetu. Latvijas Banka.

Pieejams: <http://www.bank.lv/presei/latvijas-bankas-viedoklis-par-2011-gada-budzetu>
(skat.28.02.2012)

49. **Bērziņa, S.**, Devalvācija: valsts budžets un parāds. Latvijas Banka

Pieejams: <http://www.bank.lv/presei/lata-stabilitate/devalvacija-valsts-budzets-un-parads>

50. **Rutkaste, U.**, Eiro ieviešana un eksports – kas mainīsies? Latvijas Banka, 2012.gada 23. februārī.

Pieejams: http://www.makroekonomika.lv/sites/default/files/2012_02_23_urutkaste-eiro_un_eksports.pdf (skat.25.03.2012)

51. **Mičūne, V.**, Kredītreitings: ja tevis nav šeit, vai tevis nav vispār? 2011.

Pieejams: <http://www.makroekonomika.lv/kreditreitings-ja-tevis-nav-seit-vai-tevis-nav-vispar>
(skat.07.04.2012)

52. **Krasnopjorovs, O.**, Cikliskais vs. strukturālais bezdarbs Latvijā. 2011.

Pieejams: <http://www.makroekonomika.lv/cikliskais-vs-strukturalais-bezdarbs-latvija>
(skat.09.04.2012)

53. **Paula, D.**, Cenu regulēšanas "vaina" inflācijā. 2012.

Pieejams: <http://www.makroekonomika.lv/cenu-regulesanas-vaina-inflacija> (skat.09.04.2012)

54. **Šramko, I.**, Slovak road to the euro area. Riga, 2008 .

Pieejams:

http://www.makroekonomika.lv/sites/default/files/sramko_euro_road_challenges.pdf

(skat.06.04.2012)

PIELIKUMI

Klasteranalīzes ieejas datu un rezultātu apkopojums

Valsts	Inflācija	Ilgtermiņa procentu likme	Budžeta deficīts	Valsts parāds	Statuss	IKP uz 1 iedzīvotāju	Klastera numurs
AT	2,1	3,7	-4,4	71,8	Eiro zona	virs vidējā	1
BE	2,9	4,2	-4,1	96,2	Eiro zona	virs vidējā	1
DE	1,5	3,2	-4,3	83,2	Eiro zona	virs vidējā	1
FR	1,9	3,6	-7,1	82,3	Eiro zona	virs vidējā	1
HU	4,3	7,3	-4,2	81,3	Kandidātvalsts	zem vidējā	1
IE	-0,8	9,7	-31,3	92,5	Eiro zona	virs vidējā	1
PT	2,2	7,8	-9,8	93,3	Eiro zona	zem vidējā	1
UK	3,5	3,8	-10,3	79,9	Nav kandidātvalsts	virs vidējā	1
BG	3,7	5,4	-3,1	16,3	Kandidātvalsts	zem vidējā	2
CY	2,7	4,6	-5,3	61,5	Eiro zona	zem vidējā	2
CZ	1,6	4,1	-4,8	37,6	Kandidātvalsts	zem vidējā	2
DK	2,4	3,3	-2,6	43,7	Nav kandidātvalsts	virs vidējā	2
EE	4,1	7,0	0,2	6,7	Eiro zona	zem vidējā	2
ES	2,5	5,3	-9,3	61,0	Eiro zona	zem vidējā	2
FI	2,2	3,5	-2,5	48,3	Eiro zona	virs vidējā	2
LT	2,1	5,2	-7,0	38,0	Kandidātvalsts	zem vidējā	2
LV	0,7	6,5	-8,3	44,7	Kandidātvalsts	zem vidējā	2
NL	1,3	3,4	-5,1	62,9	Eiro zona	virs vidējā	2
PL	2,7	6,3	-7,8	54,9	Kandidātvalsts	zem vidējā	2
RO	6,8	7,3	-6,9	31,0	Kandidātvalsts	zem vidējā	2
SE	1,6	3,4	0,2	39,7	Nav kandidātvalsts	virs vidējā	2
SI	2,2	4,3	-5,8	38,8	Eiro zona	zem vidējā	2
SK	1,6	4,3	-7,7	41,0	Eiro zona	zem vidējā	2
GR	5,0	12,4	-10,6	144,9	Eiro zona	zem vidējā	3
IT	1,9	4,9	-4,6	118,4	Eiro zona	zem vidējā	3

Avots: autores apkopojums un aprēķini [30;31;32]

Klasteranalīzes rezultātu apkopojums

		Inflācija	Procentu likme	Budžeta deficīts	Valsts parāds	IKP uz 1 iedzīvotāju
Parmērīgā patēriņa klasteris	Minimālā vērtība	-0,80	3,21	-31,30	71,80	
	Maksimālā vērtība	4,30	9,67	-4,10	96,20	
	Vidējais lielums	2,20	5,41	-9,44	85,06	virs vidējā
	Standartnovirze no vidējā	1,52	2,47	9,20	8,24	
Mērena patēriņa klasteris	Minimālā vērtība	0,70	3,29	-9,30	6,70	
	Maksimālā vērtība	6,80	7,31	0,20	62,90	
	Vidējais lielums	2,55	4,91	-5,05	41,74	zem vidējā
	Standartnovirze no vidējā	1,46	1,36	2,96	15,75	
Kritiskā patēriņa klasteris	Minimālā vērtība	1,90	4,88	-10,60	118,40	
	Maksimālā vērtība	5,00	12,44	-4,60	144,90	
	Vidējais lielums	3,45	8,66	-7,60	131,65	zem vidējā
	Standartnovirze no vidējā	2,19	5,35	4,24	18,74	

Avots : autores aprēķini

Bakalaura darbs „Eiro ieviešanas cēloņu-seku sakarību novērtēšana Latvijā” izstrādāts LU Ekonomikas un vadības fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore : Natālija Obuhova

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Zin. darba vadītāja: Dr. habil. oec., profesore L. Bandeviča

Recenzents: Dr. oec., asoc. profesors M. Purgailis

Darbs iesniegts ESVTM katedrā

Metodiķe: Zanda Nilendere

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē
prot. Nr. 11, **vērtējums:** _____

Bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sekretārs: lekt. M. Danusēvičs